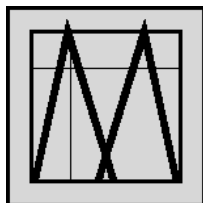

МАРГИНА

6-7

Маргина #2, 1994 год. Редизајн 2010!
Насловна страница: Jim Dine - Untitled from Untitled Tool Series (4)

МАРГИНА, редакција:
Симул Акрум, Венка Симовска,
Абов Горан, Бане, Г.Н.Ом
Графичко уредување: КОМА
Издавач: КОМА/ТЕМПЛУМ
адреса: Александар Мартулков 13

содржина

5 ДУБРАВКА УГРЕШИЌ

6 АМЕРИКАНСКИ ФИКЦИОНЕР

20 АЛАН ФИНКЕЛКРО

20 ШТО Е НАЦИЈА?

30 НЕМАЊА МИТРОВИЌ

31 ПРОДАВАЧКАТА НА КИБРИТЧИЊА

32 НЕКРОЛОЗИ, ПРОМОЦИЈА

35 ЗАД СИДОВИТЕ

38 МАЈСТОРСКИОТ УДАР НА ВИЛИНСКОТО ТИПЧЕ

39 ПСИХОТЕРАПИЈА (2)

39 ЈАЗИЧНИ РЕШЕНИЈА ЗА ПРОБЛЕМИТЕ УМ-ТЕЛО - ЏЕЈМС ГРИФИТ И
МЕЛИСА ЕЛИОТ-ГРИФИТ

ВРСКИ МЕЃУ СОНОТ И ОРГАЗМОТ: ЕРОТСКО ТЕЛО И ПСИХИЧКА

48 СЕКСУАЛНОСТ - КРИСТОФ ДЕЖУР

52 ЗА СПРОТИВНИТЕ ЗНАЧЕЊА НА ЗБОРОВИТЕ - СИГМУНД ФРОЈД

57 ХУЛИО КОРТАСАР

58 РАКОПИС ПРОНАЈДЕН ВО ЏЕБОТ

64 ПРОЗНИ ЦРТИЧКИ

67 ЗА ЧУВСТВОТО НА НЕПОТПОЛНОТО ОПСТОЈУВАЊЕ

69 ДРОГА

70 ПРАШАЊА ЗА ЛЕГАЛИЗАЦИЈА - ДАГ БЕНДОУ

70 ГРАНИЦИТЕ НА ЛЕГАЛИЗАЦИЈАТА - ЕЛИОТ КАРИ

78 РАЗГЛЕДНИЦИ ОД РАБОТ (ИСКУСТВА СО: ЕКСТАЗИ,
ЛСД, ХЕРОИН, СПИД И АЛКОХОЛ)

88 МАРСЕЛ ДИШАН (3)

88 MARCEL DUCHAMP - АРТУРО ШВАРЦ

98 РЕДИМЕЈДИ - ГЛОРИЈА МУР

100 “ЛОКАЛНА СЦЕНА”

101 “ПЛАСТИЧНА ПОЕЗИЈА“ - ИГОР А.

105 АТЕЛЈЕ - АНА ДИМИШКОВСКА ТРАЈАНОСКА

106 КОН КНИГАТА *ИДЕОЛОГИЈАТА И СУБЈЕКТИВИТЕТОТ*
ОД Б. САРКАЊАЦ - ЖАРКО ТРАЈАНОСКИ

МАРГИНА - ЕЛЕМЕНТИ НА САМОСВЕЕСТ (4)

Завидливи се како да се грабаат по ист здив. Мирисот на нивната душа е мирис на кисела зелка! Овде пофалува само оној што мора, нештата и дарбите венеат без внимание, врз сè паѓа урокот на просечноста. (Пишало)

Родени таму каде што птиците клукаат аспирина, тие не го разликуваат живото од мртвото. Сè им е познато, што и да спомнеш. Твоите зборови се дожд што паѓа в море. (Пишало)

Празнините на нивните глави не би ги исполниле ни сите алпски одеци! (Пишало)

Летово пак ни живна мочуриштево. Тактиката на вилинско коњче против монструозно намножените жаби слабо успева. Во нашата лабораторија моментално дреме еден малецок Хулк, сè уште во шишенце, го вкрстуваме со чудесновишниот мочуришен октопод-капиталец што испушта (ко одбрана) огромни количества на отровно мастило. Следната година конечно ќе го пуштиме (октоподот-Хулк) некаде кај Струга, каде што пак е отворено патор-училиштето за пеење (“поезија за ужина, поезија за ручек, поезија за вечера”), и почнуваме да ги таманеме поетите, дефинитивно станува неподносливо тоа **стругање** по сите барем малку поистенчени естетски нерви.

А сето ова не толку поради “критика” (која всушност значи воведување во зоната на допир, од што рефлексно се ежам!), тука просто како шлагворт за она важно стратешко прашање кое повремено затреперува како клучно: вилинско коњче или Хулк? “Маргина” или фронтални судири? Сркање со автофилтрирачки сламки или тарзановска борба со крокодилите? “Декаденција” или “ангажман”?

Одговорите ќе бидат дисеминирани низ оваа делумно уморна “Маргина” што повремено, во моментите на некаква шизоидна луцидност, зад живиниот слој на огледалото, токму низ таа мочуришна магла и бледи одблесоци, се гледа себеси само како жаба што голтнала бисер, само ко некое генетски первертирано пајче со вграден, и до мачнина репетитивен, сон за лебед.

И уште малку де-конструкција: дури ни црната боја (дури ни мракот овде!) на кориците во првите пет броја не успеа да остане сјајна под вашите похотни прсти; некои графички прилози беа со лош квалитет поради тоа што нашето сканерче “фаќа” само 300 точки на инч (и воопшто, за уште покомплексен графички изглед секогаш недостасува уште покомплексна компјутерска опрема); некои текстови беа испечатени со непријатно ситни букви; не секогаш можевме да дојдеме до оригиналните текстови, па бевме принудени да користиме посредни преводи; најавените содржини за следниот број ги одложувавме за оној по него (така и сега: Бодријар, Гринавеј и тематот за Преведување ќе се најдат во следниот, октомвриски број); делумно бевме неправедни кон матичното животно на чијшто грб сме, Сорос-носорогот; итн. (допиши по желба, и конечно ковертирај и прати, ти бескрајно апатичен (“)маргиналецу(“)!

Но, “Маргина” фура понатаму (“**Човековиот живот е само низа фусноти по маргините на еден огромен, неосознатлив ракопис**”). Грпкањата на нашите скрибомански канџички можеби само ќе ги слушнете, бидејќи го немате оној бетмен-поглед што ги пробива “централните” опни. Фантомот на Слободата и Шарло Акробата наместо гусларите што “стругаат”. Малку екстернализиран циркус во овој интеррегнум пред да ве набијат во новата идеолошка шатра комплет со сите церемонијал-мајстори што така жестоко се лактаат деновие. Маргина.

Пандалф Вулкански

ДУБРАВКА УГРЕШИЌ

АМЕРИКАНСКИ ФИКЦИОНЕР

Една од најреномираните личности на културната сцена на бивша Југославија, Дубравка Угрешиќ, неодамна ја објави својата најнова книга, *Американски Фикционер*, предизвикувајќи прилично големо внимание како во Хрватска така и надвор од неа. Во јужните делови на бившата федерација речиси и не се одбележа излегувањето на оваа книга, освен во белградската “Борба”. “Маргина” дојде до еден примерок од “*Американскиот Фикционер*” и, еве, сега и во следниот број, ќе го имате тоа ретко задоволство да ја читате Д. Угрешиќ (нејзини досегашни прози: *Поза за ѝрозу*, 78 г.; *Шшефица Цвек у раљама живоџа*, 81; *Живоџа је бајка*, 83; *Форсирање романа ријеке*, 88; Д. Угрешиќ инаку е еден од најголемите светски познавачи на руската проза на 20 век, а, меѓу другите, таа на “Југословените” им го откри и Хармс).

Fictionary

Оваа книга ја пишував јас, онаа јас на која “сите зборови ѝ се расеаја” токму како и на Carroll-овата хероина Alice. Пишувајќи ја книгата се обидував расеаните зборови (и расеаните светови) да ги доведам во каков-таков ред. Затоа ја нареков речник. Единствено зборовите доведени во ред се сместуваат во - речници.

Кон крајот на септември 1991. бев повикана во Амстердам. Допатував со ноќните возови, Загреб - Виена - Амстердам. Во мојата земја започнуваше војна. Во возот за Виена седнав еден септемврски ден кога беше потпишано краткотрајно примирје. Тој ден немаше воздушни тревоги и можев во куферот да фрлам неколку најпотребни работи. Впрочем, во Амстердам патував на една недела. Во почетокот на јануари следната година претстоеше пат во Америка, на универзитетот Wesleyan. Остануваа три месеци да ги подготвам предавањата и надеж дека ќе го направам тоа.

Наместо една недела, во Амстердам останав три недели. Секој ден го пакував куферот подготвувајќи се за утрешното заминување во Загреб. Потоа се откажував цврсто решена да отпатувам следниот ден. Следниот ден повторно го одложував враќањето заради подеднакво заканувачките вести од татковината... Одложувањето изразуваше детско неверување, надеж дека војната е само кошмарен сон кој изутрина ќе исчезне како никогаш да не бил. И тогаш во еден миг донесов одлука да не се враќам. Можеби тоа и не беше одлука туку страв помешан со очај, очај со безнадежност, безнадежност со нејасно чувство на срам.

Во Амстердам извадив американска виза и отпатував во Америка порано одошто требаше. Тогаш сè уште не знаев дека измолкнувањето пред ужасот не го укинува самиот ужас. Да бидеш надвор значи да останеш жив, но цената се плаќа со удвоен страв: страв за семејството, за пријателите, за градот, за “емоционалниот имот”. Тоа е така некако распоредено. Секој ја плаќа својата цена, никој не поминува бесплатно.

Во Амстердам за весникот NRC Handelsblad напишав мал амстердамски запис, а кога веќе се најдов во Америка, NRC понуди соработка: колумна од илјада зборови. Тогаш сè уште не знаев дека тие - редакција што не ја познавав - ми го спасија животот. Премногу силен збор, се поправам: на свој начин живот, на свој начин спасија. Колумната, не размислувајќи премногу, ја нареков *Мојот американски речник*. My American dictionary.

Како можат илјада зборови да спасат живот? Во еден миг силно почувствував дека се наоѓам - НИКАДЕ. Дури и наивниот Middletown (какви што со истото име ги има триесетина во Америка) само ја зголеми тегобноста. Фаќајќи се за тенката амстердамска обврска како за сламка, во празниот простор ги впишав своите внатрешни координати: Загреб - Амстердам - Middletown. Животот го спасува техниката на дневниот живот: да се стави хартија во машината за пишување, да се напише текстот, да се прати напишаното во Амстердам, да се телефонира во Загреб...

Твоите текстови се многу тажни: како да зборуваат за некој кој се затекнал во празна куќа и сега полека и по малку отсутно ја полни со предмети, напиша нешто подоцна Хенк. Henk Figuee е писател, уредник на моите холандски книги и пријател. Тогаш сè уште не насетував дека сликата на некој кој се затекнал во празна куќа ќе прерасне во постојано чувство на бездомност.

Ова е една непристојна книга. Од секогаш сметав (и сега го мислам истото) дека писател кој држи до себе мора да се чува од три работи:

- а) автобиографски записи
- б) записи за други земји
- в) дневнички записи

Сите тие три нешта се поврзани со нарцизмот, којшто сигурно е темелна претпоставка на секој книжевен чин, но не би смеел да биде и негов резултат. А во сите три жанровски случаи тешко е да се избегне таквиот резултат.

Пишувањето за себе самиот од секогаш ми изгледало како некој вид автоген тренинг, служење на култот на self-от, непристојно малтретирање на другите.

Да се пишува за другите земји е некој вид на прикриена непристојност, што не само што ја подразбира вербата во тоа дека личниот поглед врз нештата е ненадоместлив, туку и несведливите нешта ги сведува на мртви крпчиња испишана хартија.

Жанрот на дневничките записи, го сметав за простлив книжевно-временски грев. Тажната книжевна пракса во мојата земја покажува дека дневникот е всушност, воен жанр.

Книгата значи, е напишана наспроти моите лични и книжевни ставови. Оправдувањата, вака или онака, се излишни: оваа книга е *a.* и *b.* и *v.* Требаше да биде книга за едно, излезе книга за друго, пишувана е за трето. Сега ми се чини дека не ја пишував јас туку некоја возрасна Alice на која зборовите ѝ се расеале, која не знаела која е: ту ѝ се чинело дека е поголема од куќа, ту дека би можела да се удави во баричка од солзи.

На универзитетот Wesleyan на американските студенти им предавав средно-европски и источноевропски роман на англиски јазик, не знаејќи всушност што би требало да е Средна, ниту што е Источна Европа. На студентите по руска книжевност им ја предавав на руски јазик книжевноста на руската авангарда. Така англискиот (!) Кундера се мешаше со рускиот Пилњак, рускиот Хлебников со англискиот (!) Храбал, англискиот (!) Данило Киш со рускиот Даниил Хармс, а овој пак, со американското секојдневие. Со Ирина, московска пријателка, сега американски граѓанин, зборував руски, повикувајќи ги заедничките, дамнешни московски спомени. Се воскреснуваа и природно се вкрстуваа паралелни светови, оние од минатото со овие сегашниве. Често телефонирав во Загреб. Од телефонската слушалка се излеваше гласот на мојата мајка мешајќи ги дневните цени на зеленчук на загребскиот пазар со бројот на жртвите, ситните новости за соседите и бегалците што ги примила да живеат со неа, со веста за смртта на мојот стар пријател. Во телефонските линии се мешаше звукот на сирената за воздушна тревога со името на козметичката дребулија што треба да ѝ се прати, козметиката е страшно скапа, една крема за лице е четвртина од мојата пензија, зборуваше мајка ми и плачеше малку од страв, малку од пониженост, малку од возбуденост. Одев во продавница, одбирив помада за мама на англиски јазик, мислејќи на неа на хрватски. Понекогаш ѝ се јавував на Јасна во Белград, често на Маја во Ithaca, која ѝ се јавуваше на Хатице во Сараево, ѝ се јавував на Андреа во New Haven, која често му се јавуваше на Игор во Осиек, Горан во New York, кој ѝ се јавуваше на мајка си во Мостар... Се јавувавме, ги пренесувавме вестите како воени известувачи, ние, илјадници милји оддалечени од фронтот...

Кон тој исцрпувачки ментален и емоционален симултанизам, кон тоа нервозно вкрстување на паралелни светови, се приклучуваше уште еден, Амстердам. Тој беше смирувачки, како и првата слика на Холандија која ја видов пристигајќи со ноќниот воз во холандското утро: слика на светло-зелени холандски ливади во магла над кои како добри фантоми лебдат крупни крави. Ноќе, испраќајќи ги своите илјада зборови во Амстердам, често се занесував со поетската слика во која моите свитоци налик на тулипани од хартија скокаат од факс-машината во раното амстердамско утро. Чистачката со дремлива зачуденост го гледа свитокот, текстот не го разбира, некои чудни спојки, чудни ченгелчиња, некое “писмо во шише”...

Сите тие светови наеднаш се вкрстија и се измешаа во една речиси законита точка, во земјата од онаа страна на огледалото, во Америка. Америка полека се

вселуваше во мене, понекогаш го прифаќав нејзиното состанарство со благодарност, понекогаш налутено ја исфрлав надвор.

Оваа книга е за сето тоа. Зошто тогаш - речник? Тој збор, речник, се најде во мојот багаж на бегалец; идејата за еден друг речник, кој веројатно никогаш нема да биде напишан, патуваше со мене.

Пред една година, претурајќи по старите работи, го пронајдов својот стар буквар од 1957 година. Од букварот заедно со прашината излета цел еден свет на кој сосема сум заборавила. Во тој момент веќе почнаа да се рушат ѕидови, градови, граници, исчезнуваше оној свет што беше зацртан во мојот буквар. Исчезнуваа имиња на улици заменувајќи се со нови, имиња на плоштади и градови, исчезнуваа фотографии и забелешки во енциклопедиите, исчезнуваа луѓе, исчезнуваше една митологија и се заменувааше со нова, исчезнуваше една земја и се заменувааше со нови, исчезнуваше едно време од пеесет години... Добро или лошо, право или криво, беше тоа време во кое живеевме, беа тоа букви што сме ги учеле, беа тоа книги што сме ги читале, предмети што сме ги имале, филмови што сме ги гледале, улици по кои сме чекореле. Одеднаш требаше сè да се менува: адресарите и адресите, јазикот и имињата, идентитетот... Со зачудувачка брзина сè се претвораше во ропотарница, а никој не стигна да стави каталогизациски налепници. Цела една земја се претвори во енциклопедиско белевче и како Атлантида се пресели во речникот на имагинарните места, Dictionary of Imaginary Places.

Сега мислам дека зачестениот жанр на речникот - којшто ги напушти своите лингвистички рамки и се пресели во книжевност - во постмодерното време не е поттикнат од носталгија, како што се чини на прв поглед. Практикувањето на тој жанр како да е повеќе налик на напорот на болните погодени од Алцхајморовата болест, со помош на хартивчиња, налепници, белевчиња да се ориентираат во околниот свет пред (тие или светот?) да потонат во целосен заборав. Речници од секаков вид во ова постмодерно време се само насетување на хаосот на заборавот.

Така тој збор речник, кој се затекна во мојот избеглички багаж, оживеа како рефлекс да ги запишувам зборовите, не почитувајќи ги при тоа правилата, дури ни правилата на азбуката... Насетував дека правам некоја работа без смисла и цел, и дека, впрочем, нема ни да ја довршам, ќе ја оставам заради некој нов - речник... Можеби таа потреба да ги запишувам зборовите е поттикната од оној ист страв што мојот американски студент David Lehman го натера да ја напише едноставната реченица: "Светот е кревок и јас се плашам".

Кога се вратив во Загреб, ми се причини дека стварноста веќе не постои. Реалноста во мојата земја, која се распаѓаше и исчезнуваше, ја прерасна и најзлокобната фантазија, ги избриша границите помеѓу постоечките и непостоечки светови, и јас повторно се најдов од онаа страна - врз некое друго огледало.

Пречукувајќи ги текстовите на својот американски речник по грешка наместо d отчукав f, и dictionary се претвори во fictionary. Случајната грешка само го потврди мојот внатрешен кошмар. Бидејќи ако стварноста веќе не постои, тогаш и "фикција" и "факција" ги укинуваат своите првобитни значења. И зборовите собрани на купче повторно се растурија... Нешто подоцна го открив она што од секогаш го знаев: дека ни случајната грешка не може да биде случајна бидејќи сигурно веќе заживеала на некое друго место, во некој друг јазик. Така францускиот филозоф Alan Finckelkraut својот "фикционер", Petit fictionnaire illustre, го означува како остава за оние зборови кои се само поттик, "предтекст за раскажување".

Текстовите по истиот редослед по кој се наоѓаат во книгата настануваа во Амстердам, Middletown и New York од **октомври 1991** до **јуни 1992**, двете писма како и овој крај кој служи како почеток - вметнати се во ракописот малку подоцна: во **август** истата година, но тогаш веќе во Загреб.

ID

Пред влегувањето во авионот за New York младиот службеник уште еднаш ги проверува пасошите.

- Ваков сè уште немам видено! - вели смешкајќи се.

- Можеби ова ви е единствена прилика - велам земајќи си го пасошот и црвенеам заради сопствената ненадејна дрскост, заради неумесноста, заради тонот кој ги повикува на ред сите неупатени во случајот, заради тонот кој ѝ е длабоко туѓ на мојата природа, но ете, се вовлече како вирус во мојот глас. Црвенеам заради тој тон од кој одсвонува целата моја земја, мојата Атлантида.

Во авионот ме обзема треска заради конечноста на одлуката. Помислата на тоа дека би можела да се вратам е неподнослива. Помислата на тоа дека ќе бидам на некое друго место подеднакво е неподнослива. Јас сум инкомпатибилна. И таму. И овде. И на било кое друго место. Мојот ID повеќе не вреди, мојот пасош е застарен.

Патникот до мене љубезно ме прашува од каде сум.

- Од Југославија - велам.

- Србинка или Хрватка? - прашува, и на лицето му се чита гордост поради упатеноста во нештата.

Конечно сме препознаени. Со години ги гледав Југословените како сакаат да бидат препознаени. На почетокот растевме во убедување дека целиот свет знае за нас. Требаше да се премине првата граница и да се согледа разочарувачкиот факт дека за нас не знае никој. Затоа така радосно кимавме со главите кога некој странец ќе нè идентификуваше. Аха! Тито! Тито беше нашиот ID во странство. Југославија - Тито. Навикнав странците да ме прашуваат како ми е зад “железната завеса”, срдечно да ми објаснуваат дека биле во мојата Југославија и дека нашиот главен град Будимпешта е прекрасен. Се навикнав на тоа Швеваните да ми зборуваат дека нашите гастербајтери чуваат свињи во купатилата, Германците за валканите клозети и мрзеливите келнери на Јадранското Море, се навикнав Парижаните да ми зборуваат за југо-мафијата, а Лондонците за “ушашите” и “четниците”, трепетот на цивилизираната Европа... Ха-ха, опасни сте вие, таму долу...

На почетокот се бунев, објаснував, ја тргав железната завеса, ги набројував републиките, верите и јазиците, ги откривав адутите, убавините на Дубровник, ја истакнував разновидноста од култури и пејсажи во малата балканска земја, дрдорев за убавината на нашиот брег, чистотата на нашето море, за предноста на нашето самоуправање, нашата релативна демократија, нашиот пасош кој секаде го признаваат, нашата позиција помеѓу Запад и Исток, нашиот софт-комунизам. А после се изморив. И како впрочем, во овој момент, да се докаже дека не сме опасни ние, таму долу... Како да се објасни некому дека блесавата фраза “нема проблем” - којашто со себе како јазичен сувенир од Југославија ја понел секој турист - престорила во црна фарса цела една земја. Со истата освестена или неосвестена фраза во главата, нејзините подивени граѓани денес се убиваат едни со други. Нема проблем!

Го гледам својот сосед во авионот, гледам поглед кој очекува одговор.

- Не сум ни едното ни другото - велам - Не знам која сум...

- О, тогаш сте во big trouble - сочувствено вели мојот сосед.

Во New York му се јавувам на својот американски познатик.

- Кој го бара? Можете ли да го повторите своето презиме? - вели секретарката.

Го повторувам презимето, “спелувам”...

- Аха - весело вели секретарката. - It is with those little guys above the letters?

Наеднаш чувствувам некој вид помиреност. Јас сум некој со those little guys над буквите на своето презиме.

Од Empire State Building Југославија изгледа како полигон за детска игра. Ене, таму се гледа Brooklyn - Словенија. Бруклинците-Словенци ревнотно ги подигаат своите граници, своите царинарници, ги воведуваат своите пари кои веќе не се нарекуваат долар туку - толар. Словенците-Бруклинци засекогаш го напуштаат New York. А таму, ене ги, Queens - Србија и Bronx - Хрватска. Bronx очајнички ја бара својата независност, тврди дека е независен од New York и дека секогаш бил. Queens не дозволува, се чини дека сака контрола врз целиот New York. Телефонските линии помеѓу Bronx и Queens се во прекин, информациите се блокирани, овие од Bronx гледаат само TV-Bronx, оние од Queens само TV-Queens. И патиштата се блокирани. Во Bronx се доаѓа само преку Бостон, а во Queens преку - Chicago! Њујоршката федерална армија застанува на страната на Queens, таа е федерална, таа е армија, таа по самата своја природа секогаш ја сака поголемата територија. Bronx е веќе до половината срушен, има многу мртви. И на Manhattan се готви и во New Jersey. Прекипува... На чија страна ќе застанат тие во војната која лази по тунелите, им се приближува на мостовите, чука и на нивната врата.

Америка мирно ја гледа војната како да е во прашање video-game. Никој не верува дека половина Bronx е веќе срушен и дека на улиците има вистински лешеве. Од Empire State Building сè наликува на детска игра. Можеби затоа Америка е рамнодушна. А во Bronx и понатаму е страшно, луѓето и натаму гинат, населби исчезнуваат срамнети со земја.

И што е вистина: она што се гледа од врвот или она што се случува на улиците на Bronx? Вистина ли е дека сè е прашање на перспектива? Од медиска точка на гледање вистината е победа на едната (вистина) над другите. Произведуваат ли медиумите една важечка стварност?

Во East Village, кадешто привремено живеам, влегувам во чевларска работилница. Во работилницата полничка жена и црномурест газда. Од касетофонот допира руска естрадна музика. И јас објаснувам на руски: петите треба да се сменат, ова, овде да се залепи...

- Од каде сте - прашува газдата.

- Од Југославија...

- О... - воздивнуваат сочувствително и кимаат со главите.

- Дојдете по еден час. Веднаш ќе ги поправам - вели газдата топло, земајќи ги моите чевли.

- Good luck - вели женичката со тежок акцент и трогнато кима со главата. Мене нешто ме стега во грлото, нагло ми се плаче, ми се плаче заради моменталното разбирање без зборови, заради ненадејната поплава на топлото братство, заради соголеноста на ситуацијата.

- ОК. ОК... промрморувам повеќе за себе и набрзина излегувам од работилницата.

И телефонирам на мама во Загреб.

Исто е како кога замина. Повторно удираат на Дубровник. Вуковар е веќе срамнет со земја, удираат на Осиек, Карловац... Сè е страшно... Не знам како ќе се живее... Фрлаат врз нас некаква "пајажина"... Не, не грижи се, велат дека не е боен отров... Ние сме добро. Штотуку излеговме од засолништето... Најмногу се грижам што замина без зимски капут... Залади ли таму? Кај нас почнаа да затоплуваат, но слабо. Велат, нема плин. Којзнае како ќе биде оваа зима... А знаат ли тие за нас? Пишуваат ли за нас... Не грижи се... Засега сите сме живи и здрави...

Се распаѓам на парченца, ми се чини дека веќе никогаш нема да се собирам. Сосема е сеедно дали сум таму или овде, стравот е подеднакво силен, ужасот ме обвива како пајажина. И се прашувам што е стварност: тоа претходно или ова сега? Се

прашувам од каде протече тоа страшно зло, таа свирепост, тоа безумно уривање. Од каде таа страшна потреба да се уништи сè што се градело, да се запали, да се срамни со земја. Од каде таа потреба да се убива без смисла и цел, просто да се прави тоа. И што е стварност: тоа што беше или ова сега?

Откако слушна дека сум писателка, младата Њујорчанка заинтересирана за “Источна Европа” прашува.

- Па како ви е сега, по перестројката, во поглед на цензурата и слично...
- Простете, но сте ја згрешиле земјата - вела.
- Ох, да, простете - брзо се извинува. - Вие сте онаа земја што е во војна, нели?
- Да, ние сме онаа земја во војна - вела.
- Жал ми е - вели љубезно и се смешка.

Сиво ноемвриско утро. Излегувам на утринска прошетка на St. Marks Place. Залепени за куќите, бројните бездомници сè уште спијат, некои се измолкнуваат од своите крпи и ја палат својата прва утринска цигара. Сè уште е рано за New York, не е ни десет часот. Улицата уште е пушта, продавачите на дребулии уште не ги распослале своите тезги.

Одненадеж чувствувам неодлива желба да седнам овде на улицата, како homeless да се завиткам во крпи, да се залепам за сид од некоја куќа, да се пикнам во некоја куќичка од картон.

Осветлен од сивата утринска светлина кон мене доаѓа Црнец. Ги шири рацете, мавта со рацете како со крила, црн ангел. Неговиот поглед за миг запира врз мојот.

- Good morning, America! - вика со сиот глас, со лице исклештено во насмевка.
- Одненадеж замавнувам со рацете, небаре ќе летнам.
- Good morning - вела.

Organizer

1. Организер е првиот збор на кој се сопнав и не престанав да се сопнувам. И не знам дали јас го усвоив него или тој мене, тој збор, тоа нешто, организер.

2. Влегувајќи во американските самопослуги не се вратам назад, одам право кон дното на големиот простор претрупан со предмети, одам и ги барам нив - организерите. Организерите светкаат со ладен, пластичен сјај. Организери за чорапи (секоја чорапа во својот пластичен оддел), организери фустани, организери за чевли, за машини, за накит, организери за пуловери, оние што се расклопуваат со мали картонски полици, и оние големи за капути. Организери од шарен картон кои можат да се здиплат во фиоки, во мали комоди, во шкафчиња, на полици... Специјални закачалки-организери кои, така специјални, така расклопливи, така практични, воведуваат ред во здивените ормари. Организери за визит-картички (секоја картичка во својата пластична куќичка), организери за моливи, за адреси и телефонски броеви, за чекови и пари, за текстови, документи, за секој предмет, за секоја намена, за секоја прилика.

3. Кога пишувам, секој дел го означувам со број. Така си ги организирам мислите. Се чини дека бројот е, најточниот симболичен знак за - организер.

4. Америка е организирана земја. Организерите се протегаат низ американското секојдневие како густе мрежи. Организерите го дочекуваат патникот на влезот во Америка. На аеродромот патниците чекаат контрола на пасошите уредно организирани во редови со помош на змијовидни јажиња. Американците наредени еден зад друг (како визит-картите во организерот) влегуваат во својата сопствена земја во еден организациски поредок. Другите, others, во друг.

Крпените змии од организерите се извиваат и лазат во банките, поштите, канцелариите. Змијовидните јажиња го одредуваат правецот на чекање.

И пицата во Америка може да се купи организирано, кој сака, се разбира. Јас сакам. Човекот-организер преку микрофонот ги кажува бројките. Во раката го држам ливчето со бројот што претходно го добив и нестрпливо чекам. Го слушам својот број, брзам и ја земам својата организирана, со број означена рџа. Таквата е повкусна.

Американците не се плашат од бројки. Освен од бројот 13. Затоа на презафатените линии авионската карта без посебен напор може да се добие само во тринаесеттиот ден во месецот. Затоа во повеќекатниците најчесто нема тринаесетти спрат.

5. Американците чекорат како организери. За време на lunch-time во Њујорк војски од организирани луѓе се излеваат од своите канцеларии. Мажите во бели кошули, во одела, вратоврски, уредно избричени и исчешлани, жените во костуми, во чевли со високи потпетици, со уредни фризури. Многу од нив со lunch-пакети, со конзерви уредно спакувани во кафеави хартиени вреќички, седат или стојат, го завршуваат својот lunch, остатоците уредно ги оставаат во кантите за отпадоци. Само кај некои забележувам знаци на дезорганизираност. Кај оние што залепени до сидовите на небодерите - пушат. Се спуштиле од своите небесни канцеларии-организери на земја и испуштаат во воздухот мали димни крукчиња хаос. Така е тоа на Wall Street. Хаосот на Manhattan-организерот е сместен помеѓу авениите Ц и Д, во Харлем и на уште некои места. Во центарот е редот, а хаосот - на работ.

6. Организерот е единственото оружје во борбата против хаосот. Малата безопасна закачалка -организер налик на опасна мачета го совладува хаосот. Бидејќи тој, **хаосот**, природно им се заканува само на организираниите општества.

7. Хаосот сирка низ дупчето на забот (Треба да се оди на забар!), хаосот лази низ запуштените нокти (Треба да се отиде на педикер!), хаосот се најавува преку темните влакна на обоената коса (Под итно на фризер!), хаосот се пробива преку флеката на облеката (Облеката веднаш на хемиско чистење!), хаосот сирка низ дупката на чорапата, хаосот се заканува од секаде, хаосот чука на вратата со неплатените

сметки, со можното губење на работата, со можната тешка болест, хаосот се крие во картонската куќичка на бездомникот, хаосот бревта од дебелиите минувачи, хаосот се кези од лицата на наркоманите, хаосот испарува од уличните отвори за канализација, хаосот зева низ црните, запалени куќи во Бронкс, хаосот ноќе шушка од кантите за ѓубре, хаосот се кикоти од секаде, се придвижува од мрачните дупки, дебел, страшен и црн како градски стаорец...

8. Затоа се измислени - организери. Хаосот се дели на купчиња, се пакува во светликави пластични кесички и се затвора со сигурносен патент. Цап! Така. Нема веќе хаос. Нема веќе мрак.

9. Имам слабост кон организерите. Ги купувам кајшто ќе стигнам. Мојата соба се полни со организери. Cloth-organizers, desk-organizers...Уште ништо не преземам. Јас сум само дојденка што купува организери. Тие светкаат со ладен, пластичен сјај. Тие ме смируваат. Тие се замена за изгубениот дом, во нив еден ден ќе го спакувам својот хаос.

10. Јас не знам каде ми е некогашната а каде идната куќа, не знам има ли покрив над мојата глава, не знам каде со своето детство, со своите потекла, со своите јазици, не знам каде со својот хрватски, а каде со српскиот, словенскиот, и каде со македонскиот, не знам каде со српот и чеканот, каде со стариот и каде со новиот грб, каде со жолтата ѕвезда, не знам каде со мртвите, ни каде со живите, што ќе правам со минатото и што со иднината ... не знам. Јас сум хаос на две нозе. Затоа купувам организери.

11. Во неделникот Време (кој редовно го купувам во 42. улица) ги читам вестите од татковината. Во Вуковар, откако пред тоа ги уништи градот и луѓето, федералната војска краде од продавниците пони-велосипеди. Секој војник, секој “победник” влечка со себе пони-велосипед. На војничките кациги кирилична закана: **Одреди за тивка ликвидација.** Организери. Да се убива - да се исчисти - да се организира. Во Вуковар е страшно. Луѓе, војска, понекој новинар. Војниците на секого му даваат вода, конзерва и леб. “Како ви е сега кога е сè готово?” новинарот прашува некоја жена. “Што е готово?”, вели жената. “Куќата ни е срушена, немаме веќе ништо, не знаеме каде нè водат, толку нè тепаа и нè бомбардираа што ни се чини дека сите го изгубивме разумот. Ние не сме нормални луѓе. Што е тука за вас готово?”, бесно вика жената. Војникот ѝ подава конзерва. “Носи се и ти и твојата конзерва!”, вели жената. Едно момче му се обраќа на војникот: “Што ќе ни е конзервата кога ни го земавте отворачот?!”

Го затворам весникот. **О** - отварач. **О** - оронер. **О** - order. **О** - организер. Каде да ги спакувам својата мака и својот очај?

12. Мојот организер за чевли има 12 оддели. Сите мои организери имаат парен број оддели. Јас сум свесна за важноста на организацијата. Јас никогаш нема да бидам како мојата американска познаничка Judith којашто живее сама во запуштена куќа и упорно сонува за тоа како еден ден ќе се пресели во Грција. Не, јас никогаш нема да бидам како хрватската поетеса В. којашто подмолното и неорганизирано ѓубре после многу години конечно ја избрка од нејзиниот сопствен стан. Не, јас нема да бидам како мојот збудален московски познаник Жења којшто својот стан го претрупал со аквариуми - и на крајот (ах, тој советски фушерај!) со својата водена менаџерија пропаднал еден спрат подолу. Не, јас не сакам да бидам како мојот американски пријател Норман кој се заколна дека нема да го исчисти станот сè додека не ги среди порезните сметки, а од тогаш има веќе неколку месеци. Јас нема да бидам како нив. Тие се пропаднати луѓе. Јас ќе бидам самиот свој одред за тивка ликвидација на хаосот, јас ќе се организирам, јас ќе купувам организери сè додека не го совладам хаосот. Ќе бидам Американка. Ќе престанам да пушам. Еден ден ќе бидам ладна, мазна, лизгава и сосема пластична. Како организер.

SHRINK

Од неодамна имам свој shrink. Секој Американец кој барем малку држи до себе не знае кој е. Затоа секој Американец има shrink. И јас, иако сум странец, држам до себе. И не знам кој сум. Мојот shrink е жена, измиена плавуша сосем налик на сvezдата на моето детство, Doris Day.

- Знаете, пред неколку години се случи силен земјотрес во Црна Гора. Подоцна, некој новинар запрашал еден од селаните како се случило тоа. Па, рекол селанецот, бев дома, кога почувствував дека нешто се тресе. Излегувам надвор и гледам, ене го, епицентарот! Јас бегам налево, а епицентарот по мене, јас се стрчувам вдесно, а епицентарот пак по мене...

- Духовито - бледо се насмевнува мојот shrink.

- Не е духовито - вела. - Затоа и дојдов кај вас. Имено, епицентарот се довлечка по мене. Што да ви кажам... Ми се тресе тлото под нозете, сликите се удвојуваат, сè ми се чини крeвко, како да ќе се сруши секој миг - зборувам како интеллигентна особа која се изразува во метафори и не гъави со поединости.

- Ве молам да не се изразувате во метафори, бидете конкретни. За почеток убаво објаснете ми што е тоа Црна Гора - вели мојот shrink решително.

И јас објаснувам, зошто да не. Во општиот метеж сеедно е од каде ќе се почне. Набројувам сè: и Црна Гора и Словенија, Хрватска, Босна и Херцеговина, Македонија и Србија. Ги спомнувам и двете бивши автономни покраини, Војводина и Косово.

- Зошто бивши? - прашува мојот shrink.

И тоа го објаснувам. И набројувам: Словенци и Хрвати, Срби и Муслимани, Црногорци и Албанци, Евреи и Италијани, Роми и Романци, Унгарци и Чеси... Набројувам сè, ништо не изоставам.

- Скратете, ве молам, за да дојдеме што побрзо до темелниот извор на фрустрацијата - вели мојот shrink.

- Јас и започнав од самиот епицентар, но вие баравте да ви објаснам што е Црна Гора - се бунам јас.

- Добро, добро... - се помирува мојот shrink - Продолжете.

И јас продолжувам, ја објаснувам историјата на Југославија, патем ја објаснувам и својата лична историја, ги извлекувам од правот бабите и дедовците, кои не ме засегаат, но си мислам, можеби за неа, мојот shrink, тоа е важно, на глас се сеќавам на сопственото детство, ништо не пропуштам, ни пионерската марама, ни работните акции, ни Титовата штафета...

- Чекајте... Што е тоа Титова штафета?

И јас објаснувам. Парче дрво или метал, рачно изработена палка, шуплива во средината, во таа дупка со години околу 22 милиони Југословени ги туткале своите ливчиња - честитки за неговиот роденден - симболично пренесувајќи ја палката од рака во рака како залог за братството и единството.

- Баш и не ми е јасно, но очигледно се работи за фалусен симбол - објаснува стручно мојот shrink.

- Се разбира - вела. - Доаѓам од култура којашто е фалусна, машка, култура на палката, пендрекот и ножот, во зависност од потребата. Но да го оставиме сега тоа, тоа никаде не води...

- Тоа очигледно и ве довело ... овде кадешто сте сега - забележува зајадливо мојот shrink.

- И вие сте цигале Кока-Кола и сте им мафтале на оние "пуфни" како cheerleader па не сте станале ненормални - вела дрско.

- Во право сте. Речиси сум заборавила - носталгично мрмори мојата Doris Day. - Продолжете...

И продолжувам. Ништо не пропуштам. Зборувам за социјализмот, за менталитетот, за колективизмот, за колективното **ние** наместо индивидуалното **јас**, за тоа **ние** кое никогаш не ја снесува одговорноста, во името на кое со години се ветувала среќна иднина, во името на кое денес се коле...

- Разбирам. Да сте имале поразвиена култура на self -от, сега би ви било многу подобро...

- Сега би имале индивидуално, а не колективно лудило.

- Објаснете...

И јас објаснувам. Ја толкувам кратката историја на бесчastiето. Зборувам за митското, племенско размислување, за дивјаштвото, примитивизмот, за неписменоста, за криминалниот менталитет, за кражбите, за лагите, за легализација на лагите, за културата на лажењето, за самоволието, за новокомпонираниот рурален менталитет којшто плаче додека убива и убива додека плаче...

- Објаснете поконкретно. Ништо не ве разбираам...

И јас објаснувам. Набројувам дати, имиња, наведувам резултати од демократски избори во проценти, ги набројувам партиите на власт и оние во опозиција, имиња на лидери, настани, градови...

- Милосевик... Ву-ко-вар - се измачува со имињата мојот shrink.

И јас продолжувам. Зборувам за дивјаштвото на армијата, за српските и црногорски доброволци кои го пљачкаат Дубровник, за колективната параноја, за лагите, за срушените хрватски градови, за убиените деца, за запалените села, за масакрите, за бегалците, за пијанството, за лудилото, за култот на ножот...

И забележувам дека рацете на мојот shrink потреперуваат.

- Доста за тоа. Како да ми прераскажувате филмови на страва и ужас. Се сомневам дека такво нешто може да се случи во срцето на Европа, на прагот на 21. столетие - вели мојот shrink со глас на школска учителка. - Прејдете на проблемот - вели строго.

- Во тоа е мојот проблем; во тоа дека сето тоа е вистина, а не филм - велам.

- Преминете на вашиот личен проблем - вели нагласувајќи го тоа личен, како претходното да не влегува во регистарот на личните проблеми.

И јас подготвено објаснувам понатаму. Јас сум подвоена личност, сè гледам во удвоени слики, јас сум куќа што ја населуваат паралелни светови, во мојата глава сè постои симултано. Го гледам американското знаме и одеднаш ми се причинува дека наместо бели ѕвездички гледам црвени српчиња и чеканчиња. Гледам на телевизија реклама за гердан, тие најмногу ме смируваат, и на местото кадешто треба да биде бисерниот гердан за само 65 долари - гледам пресечен грклан. Се шетам по Петтата Авенија и наеднаш зградите се уриваат како да се од карти... Сè е испреместено во мојата глава, сè постои истовремено, веќе ништо не е еднозначно, ништо цврсто, ни земјите, ни границите, ни луѓето, ни куќите... Сè е така крeвкo, како да ќе се сруши во наредната секунда...

- А најстрашно е - зборувам со измачен глас - јас мислам дека јас сум виновна, дека го донесов вирусот... Во моментот најмногу ме загрижува Empire State Building и Brooklyn Bridge.

- Ништо нема да ви се случи. Овде сте на сигурно - вели мојот shrink убедливо.

- И таму бев на сигурно па сепак се случи...

- Едноставно, вие сте во шок... сè ќе биде во ред...

- А што е со вирусот? Што ако во овој момент додека ние разговараме се руши Empire State Building! А вие ми велите дека сè е во ред?!

- Исусе Христе, вие сте навистина неподносливи! Работете на self-esteem-от, којшто сериозно ви е нарушен. Се гледаме следниот петок - решително вели мојата

Doris Day и ја завршува сеансата. Рацете неприметно ѝ потреперуваат, ми изгледа победа отколку во почетокот.

И јас го прифаќам советот. Секој ден вежбаам јога, работам на себе, на својот селф, јас сум центарот на светот, останатото не ме интересира, друго не постои, и никој нема да ми се испречи на патот. Ја разгледувам својата истегната нога како објект вреден за почит, не мислам на ништо, слушам музика, одбрана, stress busters, new age, нарачав и brain superchanger, чекам да пристигне овие денови... На својот shrink сосема забравив, како никогаш да не постоел...

Свои телефонот. Не ја кревам слушалката. Седам во лотос-положба, не се помрднувам. Работата на селфот ги дава првите резултати. Не ни помислувам да се помрднам и да одговорам. Од телефонската секретарка во мојата соба нервозно шишти познатиот глас...

- Ало? Што е со вас? Ало? Каде сте? Зошто не се јавувате? Ве молам, јавете ми се... Ми треба вашата помош. Тој е овде, во мојата ординација. Епицентарот! Не знам што да правам. Сè се тресе, сликите се удвојуваат, сè ми изгледа крeвкo, како да ќе почне да се руши секој миг....

Couch- potato

Кон крајот на јануари минатата година престојував во Göteborg. Секое утро слегував во салата за појадок, земав кафе и пециво и се преместував во хотелското фоаје. Таму ги гледав американските воени извештаи од Ирак. Војната на екранот изгледаше како video-game, дотолку повеќе што постојано се повторуваа истите вести. Рамнодушна кон војната во Ирак, си го сркав кафето и го грицкав шведското пециво. Мојата мерка за војната во Ирак беше - едно кафе и пециво.

Кон крајот на мај минатата година на главниот загребски плоштад се најдов во толпа луѓе. На отворената сцена се менуваа говорници со оперски лица, девојки во народни носии, музичари и пејачи. Беше спарно, гласовите остро одекнуваа од звучниците, градските гулаби во воздухот нервозно замавнуваа со крилјата. Ме обзеде ненадејна тегобност па се вратив дома, ги спуштив ролетните и го вклучив телевизорот. На телевизорот сè се гледаше подобро, но некако поинаку. Новоизбраниот претседател изведуваше необична пантомима: во празната детска касичка стави пари. Луѓето, ставајќи ја раката на градите во пределот на срцето, трогнато плачеа. Отпрвин ми се чинеше дека сликите доаѓаат од некоја друга земја и од некој друг град, а потоа и од некое друго време. Само што не знаев дали од она што веќе измина или од она што допрва ќе биде.

Јули минатата година го поминав во својот загребски стан, зад спуштени ролетни, зјапајќи во телевизискиот екран. Затапувањето од сликите го намалуваше стравот кој наликува на невидливи јамки се затегнувше во воздухот. На телевизијата прикажуваа серија од индиски филмови. Го исклучував тонот и склопчена на каучот ги гледав Индијките како ги отвораат устите во облик на буквата О, ги збрчкуваат веѓите во облик на буквата V, се подигруваат со своите црни плетенки, ги камшикуваат Индијците со своите страсни погледи, забрзано дишејќи и гледајќи накосо, како зајаци. Сосема премалена од жештината и стравот, ги набљудував Индијците коишто ги набираа своите чела, ги кршеа рацете, воздигнуваа, ги подигаа веѓите во обликот на буквата W и ги камшикуваа Индијките со погледи полни темен копнеж.

Додека над градот се затегнуваа невидливите јамки, јас лежев склопчена на каучот, совладувајќи ја индијската мимика, учејќи го регистарот на индиските чувства како по некој учебник... Зјапав во екранот како да очекувам секој миг од него да изнурка некој оддалечен сигнал, некоја спасоносна порака.

Август минатата година го поминав во едно мало островско место на Јадран. Во селото имаше една единствена слаткарница и во неа мал телевизор, мал колку голема кутија за кибрит. Навечер луѓето од селото се собираа во слаткарницата. Децата бучно купуваа сладолед, газдата, Албанец, ги претресуваше топките сладолед не симнувајќи го погледот од екранот, а ние возрасните стоевме залепени еден до друг, хипнотизирани од црно-белата слика. Од малиот екран, не поголем од кутија за кибрит, секоја вечер врз нас се слеваше црно-белото зло. Воените сцени се чинеа пострашни на малиот телевизор, црно-белите беа пострашни од оние во боја, пострашни ноќе отколку дење...

Септември минатата година го поминав во својот загребски стан. Торбата со нај-потребните работи стоеше покрај влезната врата. На звукот на сирената за воздушен напад ја грабнував торбата и трчав во подрум. Во подрумот се чувствував како статист во воен филм. Навечер, во затемнетиот стан, го вклучував телевизорот и гледав срушени куќи, уплакани луѓе, човечки и животински лешеве. Често се слушаа пукотници. Го намалував тонот на телевизорот за да можам да одредам од каде доаѓаат пукотниците; од улицата или од телевизорот.

Ноември минатата година го поминав во New York, во станот на една пријателка којашто беше на пат. Ретко излегував од станот, гледав телевизија. Сликата на екранот често беше проследена со звуците од полициските сирени коишто доаѓаа од улицата.

Во декември привремено изнајмив мала соба кај Gail, во Middletown. На сидовите од собичката висеше врамено писмо од Samuel Beckett во коешто младиот Beckett ѝ

се заблагодарува на Gail што го избрала за тема на својата докторска дисертација. Gail ретко беше дома, па времето повеќе сакав да го минувам во кујната одошто во собичката. Од малиот телевизор, мал колку голема кутија за кибрит, инсталиран над умивалникот, рамномерно капеа неразбирливи црно-бели сликички. Заради нешто цело време ми се чинеше дека сум во Москва. Дали заради пожелтената маслена боја со која беа премачкани сидовите или заради времето кое течеше побавно, не знам...

Пред четири години, при последната посета на Москва, не им се јавив, како обично, на моите московски пријатели. Времето главно го минував во хотелската соба, сокриена со дебели, кадифени завеси - и зјапав во телевизорот. На екранот се редеа сцени со Горбачов, долготрасовни емисии со хипнотизерот Кошпировски, кој преку екранот ги хипнотизираше милионите советски гледачи, и мрзеливи сцени од некои емисии за вкусно аранжирање на храна. Зјапав во тажните ливчиња магдонос на екранот и заради нешто ми се чинеше дека ќе умрам.

Секој пат го дочекував крајот на програмата и временската прогноза. Нежниот глас на спикерката и благата музика ги следеа заледените фотографии на советските градови во кои живата се симнуваше до 40 степени под нулата. Лежејќи во затемнетата соба при матното светло од екранот се потсетив на Надежда Манделштам, којашто некаде има напишано дека за време на сталинистичките чистки - премрени од стравот пред невидливиот руски рулет кој фрчеше над нивните глави - луѓето главно лежеле...

Кон крајот на декември минатата година се вселив во својот привремен мидлтаунски стан и веднаш нарачав cable. Каучот го преместив такашто да можам да го гледам телевизорот од лежечка положба. Од тогаш веќе со денови ги гледам Американките како ги отвораат устите во облик на буквата O и Американците како ги збрчкуваат челата во облик на буквата V. Ја совладувам американската мимика, ги учам регистрите на американските чувства, како по некој учебник. Американската телевизија наликува на голема училишница во која се одржува пробна настава.

Некои американски анализи покажуваат дека голем процент од американските деца не прават разлика помеѓу секојдневието и телевизиската стварност. За тоа, се чини дека не се виновни децата. И самата имам потешкотии. Стварноста сè поуспешно го имитира екранот, екранот сè поуспешно стварноста. Впрочем, стварност или екран, не е важно, важно е да се остане вклучен... Stay tuned.

Мене ме збунува нешто друго. Ме збунува некоја несинхронизираност, нарушена врска помеѓу емоционалната реакција и она што ја предизвикало реакцијата, некој ефект на шинати емоции, inappropriate emotions, којзнае што... Од неодамна сè почесто забележувам грешки.

Така, неодамна во некоја серија гледам луѓе наведнати над свеж леш. Наместо загрижено да ги подигаат веѓите во облик на буквата V, тие го растегнуваат лицето во насмевка. И притоа велат: страшно, страшно... Како да задоцниле, како да забравиле да приложат соодветна емоционална маска, како режисерот да пропуштил да ги предупреди...

Така, неодамна, во некоја емисија, обични луѓе, натпреварувачи, плачат над супер-маркет количката натоварена со дебели мисирчиња, цинковски кутии детергент, плачат како да ги погодила некаква невидлива природна катастрофа. Нивните лица изразуваат длабока потресеност, телата им се тресат од искрениот плач. Поводот што ја предизвикал така силната емоционална реакција е победата во shopping натпреварувањето во кое се добиваат неколку стотици долари и количка со прехранбени продукти.

Можното отсуство на очекуваната реакција во комедиите режисерите го испреваруваат со пуштање на "вештачка смеа". Можното изостанување на естетската реакција на рекламата се контролира со строги и недвосмислени слогани: "Тоа е

убаво” (This is beautiful!) Но како е со другите емоционални реакции? Дотолку повеќе што животот го имитира екранот, а екранот животот?

- Како си? - ме прашува мојот американски пријател Норман.

- Страшно - велем.

- Fine - вели и сречно ме потупнува по рамето. - Oh, I am sorry - додава со задоцнување и ги подига веѓите во облик на буквата V.

Понекогаш ми се чини дека во главата имам монтажна маса. Распоредувам слики, исправам расипани емоционални механизми. Сечам сцени со плачливи американски натпреварувачи и ги додавам сликите на домашните масакри. И така по ред, воведувам ред меѓу луѓето. А потоа изморена се откажувам. Кој сум јас, си мислам, да судам за човечките чувства и да ги исправам механизмите. Впрочем, и самата се изменив, повеќе не сакам да ми телефонираат од дома и да ми кажуваат страшни работи, на пример на Осиек дента паднале 500 гранати. Страшно, велем, а кај нас тој ден падна снег, велем... И станувам свесна дека реченицата ја изговорив природно, не мислејќи, дека мојот теле-мозок почна на сите работи на овој свет да им ја дава истата тежина или леснотија, секому право на истите секунди, секому својот sound-bite, во еден кадар некој ждере хамбургер, во друг некој умира... Важно е само да се остане вклучен... Stay tuned...

Бела имаше 29 години, а Јанос Лазар 31 година кога ја затворија вратата и почнаа да гледаат телевизија. Не излегле од дома цели 39 години, велат весниците за **couch-potato** парот од Savannah. We are quite content just watching our TV - велат Лазарови.

Лежам така на каучот, календарот вели дека е крај на февруари. Лицето ми посивело, одвнатре се сушам, јас сум couch-potato. Мислам на тоа како светот оди по фаволите, мирно се лизга во белиот пекол на рамнодушноста. Мислам на тоа како светот е само екран, а ние глумци или гледачи, сеедно, некој сигурно нè режира, и тоа е, Впрочем, сеедно. Светот е soap-noir, и тоа е неговиот последен жанр, слика којашто земјината топка, рушејќи се како мртва ѕвезда, уште долго ќе ја испраќа во вселената...

Лежам така, телевизорот веќе и не го исклучувам. Понекогаш се будам ноќе и се смешкам: од аголот на собата ме гледа празниот екран. Од екранот во собата паѓа снег. Паѓа полека, ме покрива како топла прекривка. Со последното крајче од свеста го регистрирам нежниот глас на спикерката...Во Иркутск е минус 40, на Флорида плус 30... Гргорат и се мешаат јазици, се преклопуваат насмеани и уплакани лица, живи и мртви, градови што настануваат и исчезнуваат, се мешаат географски точки, Амазон се влева во Црно Море, Волга во Атлантискиот океан... Земјината топка се врти полека како празен екран од кој паѓа снег... Stay tuned.

(продолжува во следната “Маргина”)

Ѓревод: Бугимка Појовска

Алан Финкелкро

ШТО Е НАЦИЈА?

VOLKSGEIST

Жилиен Бенда 1926 година ја објавува книгата *Предавството на клерициите*. (La trahison des clercs, преведена на македонски како “*Предавството на интелектуалциите*”) Нејзиниот предмет е “сломот на моралните поими кај оние што го воспитуваат светот”. Бенда е загрижен поради одушевувањето што мислечката Европа отскора го покажува за мистериозните длабочини на колективната душа. Тој ја разобличува жигосувачката со која пратениците на интелектуалната дејност, наспроти својот илјадагодишен долг, го жигосуваат чувството на универзалното и ги слават различните партикуларизми. Со бесна вчудоневиденост тој заклучува дека учените луѓе од неговото време престануваат да се интересираат за непроменливите вредности, за целиот свој талент и углед да ги стават во служба на локалниот дух, да го поттикнат она што е ексклузивно, да ја ободрат својата нација да се затвори самата во себе, самата на себеси да си се поклони, и со “својот јазик, уметност, филозофија, цивилизација, со својата “култура”, да се постави наспроти сите други”.

Оваа преобразба на *културата* во *моја* култура за Бенда е токму она што го обележува модерното доба и го претставува неговиот незаменлив и пророчки придонес кон моралната историја на човештвото. Културата е подрачје каде што се одвива духовната и творечка дејност на човекот. Мојата култура, пак, е духот на народот кому му припаѓам, духот кој едновременно ги проникнува и моето највозвишено мислење и најпростите гестови од мојот секојдневен живот. Ова последново значење на зборот, како што Бенда напоменува, е наследство на германскиот романтизам. Поимот Volksgеist, национален дух, се јавува 1774. во Хердеровата книга *Една инаква филозофија на историјата*. Радикализирајќи ја тезата што Монтеѕкје ја изнесе во *Духови на законите* (“Многу нешта владеат со луѓето: поднебјето, верата, законите, начелата на владеењето, примерите од поминатите случки, обичаите и навиките, што сè влијае на општиот дух што оттаму произлегува”), Хердер тврди дека нациите на Земјата - како најбогатите така и оние најсиромашните - ги краси единствен и незаменлив начин на живот. Но, додека Монтеѕкје грижно ги чуваше разликите меѓу позитивните закони и универзалните начела на правдата, Хердер сметаше дека ништо не ја надминува мноштвеноста на колективните души: сите наднационални вредности - правни, естетски или морални - лишени се од својата врвна власт.

Хердер има тенденција да стави точка на онаа древна заблуда на разумот што се состои во стремезот човечките дела да се истргнат од нивниот контекст и да се издвојат од околината во која се произведени за да може да се просудуваат соодветно на вонвременските критериуми на Доброто, Убавото, Вистинитото. Наместо фактите да им се подвргнуваат на идеалните норми, тој покажува дека и самите тие норми имаат одредена генеза и контекст, накратко - дека и тие не се ништо друго отколку факти. Доброто, Вистинитото и Убавото тој ги враќа кон нивниот локален корен, ги поместува вечните категории од небеските височини во кои тие се разбашкариле за повторно да ги врати на она мало парче земја каде што поникнале. Нема апсолут, објавува Хердер, туку само регионални вредности и случајно настанати начела. Не само што не постои човек за сите времиња и сите земји туку на секој историски период и на секоја нација на куглата земјина ѝ одговара специфичен тип на човечка природа: Сократ бил Атињанин од петото столетие пред Христ, Библијата е поетски - настанат поради таков след на околности - израз од еврејската душа. Сè што е божествено човечко е, а сè што е човечко, па дури и логосот, му припаѓа на историјата.

(...) Оваа филозофија на историјата бара метода спротивна од онаа што ја фалеше Волтер: наместо бесконечната човечка пластичност да се подвргне на наводно еднообразен аршин или некаква иста способност, наместо “оваа или онаа особена египетска доблест да се откорне од своето тло, своето време и од детството на човечкиот дух за вредноста да може да ѝ се изрази со мерките на едно друго време”, би требало да се споредува она што е споредливо: египетската доблест со египетскиот храм, Сократ со неговите земјаци и луѓето од неговото време, секако повеќе отколку да се споредува со Спиноза или Кант.

(...) Годината 1774. Хердер е слободен стрелец, а просветителската мисла, особено во Прусија на Фридрих Втори, ужива голем углед. Ќе треба да се случат поразот кај Јена и наполеоновската окупација за идејата на Volksgeist да може да земе полна брзина. Раздробена во многу кнежевства, Германија ја пронаоѓа смислата на своето единство со експанзионистичката Франција. Славењето на колективниот идентитет го компензира војничкиот пораз и срамната потчинетост што тој ја донесе. (...) Правниците почнуваат да ги слават традиционалните решенија, обичаите, изреките и максимите што ја создаваат основата на германското право, тоа колективно дело што е плод на несвесната и тивка дејност на националниот дух. Задачата на поетите е тој национален гениј да го одбранат од суптилното продирање на странските идеи, да го прочистат јазикот заменувајќи ги германските зборови со латинско потекло со други, чисто германски изрази, да ја откопаат затрупаната ризница со народни песни и, на крајот, во својата поетска работа, да тргнат по примерот на фолклорот, таа состојба на свежина, невиност и совршенство каде што индивидуалитетот на народот е сè уште неосквернат со било какви допири и се манифестира со едногласие.

Филозофите на просветителството самите себеси се нарекуваат “мирни законодавци на разумот”. Како господари на вистината и правдата, на деспотизмот и злоупотребите тие му ја спротивставија праведноста на идеалниот закон. Со германскиот романтизам тоа се извртува: како повластени чувари на Volksgeist-от, правниците и писателите ги побиваат пред сè идеите за универзалниот разум или идеалниот закон. За нив, со поимот култура веќе не треба да се потиснуваат предрасудите и незнаењето туку, во нејзината несведлива особеност, треба да се изрази единствената душа на народот чии што чувари се тие.

Еден настан, меѓутоа, повторно ќе го доведе во прашање ова посветување на Volksgeist-от со наука: станува збор за војната помеѓу Франција и Германија 1870 година, поточно за германското освојување на Алзас и Лорена. Таа епизода, имено, не го предизвикува само разгорувањето на националните страсти туку и, со денес веќе заборавените длабочина и острина, го оживува спорот меѓу нацијата сфатена како гениј и нацијата сфатена како плод на договор. Настрана патриотскиот фолклор во кој врз географските карти на Франција истокот се прекрива со црнина, настрана децата што на бадник учат да пеат O, Tannenbaum! во слава на малите Алзашани, настрана школските одреди кои, со бајонети на пушките и со главите покриени со беретки со црвена туфна, дефилираат извикувајќи: “Алзас и Лорена ни ги земавте / но срцето нема да ни го грабнете” - од тој пограничен сукоб избива еден вистински филозофски спор што останува со најголем значај.

ШТО Е НАЦИЈА?

Откако непријателствата стивнале, најугледните германски историчари, вооружени со научни аргументи, почнуваат да работат за да ја оправдаат анексијата на новите територии. Одбивајќи човекот да го одвојат од фактите што го детерминираат, трагајќи по вистината на неговото битие и по клучот за неговото однесување во силите кои - како јазикот, расата, историската традиција - управуваат со него а тој самиот за тоа и да не е свесен, тие утврдуваат дека Алзашаните зборуваат германски и дека културата им е германска. Оттаму заклучуваат дека освојувањето е легитимно: “Алзашаните се наши, па затоа нам и ни припаѓаат”, тврдат всушност Штраус и Момзен. “Културното заедништво го втемелува присвојувањето. Француското старателство ги отргна тие провинции од нивното вистинско семејство. Пруската победа ја исправа таа историска аномалија и им овозможува да се вратат во националната закрила”.

Затоа што Штраус и Момзен го беа впрегнале севкупниот углед на универзитетите во служба на победничката Германија, нивните француски хомолози сметале дека веднаш мора да се одговори. Меѓутоа, тие се ставаат себеси на едно друго рамниште. Наместо да укажуваат на келтското потекло на населението кое Германија го присвоила, наместо да се впуштаат во филолошки или етнографски натпревари, на своите соговорници тие веднаш им допуштаат дека Алзас е германски според јазикот и расата. Но, вели Ренан, “Алзас не сака да биде дел на германската држава: тоа го разрешува спорот. Се зборува за правото на Германија, за правото на Франција. Тие апстракции многу помалку нè интересираат отколку правото што го имаат Алзашаните, луѓе од крв и месо, да ѝ се покоруваат само на власта што ја признаваат”.

А Фистел де Куланж вели: “Она што нациите меѓусебно ги разликува не се ниту расата ниту јазикот. Луѓето со срцето чувствуваат дека се ист народ тогаш кога имаат заеднички идеи, интереси, наклонетости, спомени и надежи. Ете што ја прави татковината (...), таа е она што човек го сака”.

Па сепак, пред споменатата криза, Ренан и Фистел де Куланж го делеа презирот на германските историчари кон наивната антропологија на просветителите. Според нивното мислење, само од себе се подразбира дека поединците, низ јазикот односно наследството, произлегуваат од својата нација а не обратно, како што беа прогласиле опасните софисти од претходното столетие. Токму на “погрешната Русоова политика” Ренан ѝ го припишуваше францускиот пораз против Германија. Револуцијата, според него, ја упропасти Франција залудно трошејќи ги националните вредности во име на еден божем правилен поим за нацијата: “Оној ден кога му ја отсече главата на својот крал, Франција изврши самоубиство”.

Контрастот што се укажува помеѓу волјата на Алзашаните и нивните воинствени корени го приморува Ренан повторно да го промисли она во што беше сигурен. Непосредно по потпишувањето на примирјето, па дури и пред во Версај да отпочнат преговорите помеѓу Франција и новото германско Царство, пратениците на Алзас и

Лорена во Националното собрание во една свечена декларација ја обзнануваат својата верност кон Франција. (...) Тој иредентизам, во област во која на бадник спонтано се пее О, Tappенbaum!, овозможува одличен пример дека наречјето, наследната конституција или традиција не спроведуваат над поединците апсолутна моќ која инаку на тие чинители им ги подаруваат науките за човекот. На тој начин е докажано дека националното чувство не произлегува од некакво несвесно одредување туку од слободна одлука. А на исчезнатата идеја за уговор жителите на Алзас и Лорена ѝ вдахнуваат сосема парадоксална актуелност. Истиот оној Ренан кој го побиваше погубниот поим на втемелувачкиот договор сега нацијата ја претвора во предмет на премолчен *договор* што секојдневно се создава меѓу оние што ја прават: “Нацијата е, значи, израз на цврста солидарност која е создадена од свеста за поднесените жртви и спремноста тие и понатаму да се поднесуваат. Нацијата претпоставува минато, но сепак со еден опиплив факт се сосредоточува во сегашноста: станува збор за прифаќањето, за јасно изразената желба да се продолжи заедничкиот живот. Постоенењето на нацијата е секојдневен плебисцит”.

(...) Под силниот впечаток на настаните, Ренан, “човекот што беше вистински научен гарант на ариевскиот мит во Европа”, престанува духот да го поимува како ментален затвор. Сциентистичките поими на расата или културата ја губат својата оперативна вредност, а нацијата на Ренан веќе не му се јавува во форма на еден ентитет туку во форма на она што Хусерл, нешто подоцна, ќе го нарече “интерсубјективна заедница”.

Како што гледаме, прашањето за Алзас и Лорена не е само еден локален спор. На триумфалистичкиот пангерманизам Ренан реагираше со една друга теорија за нацијата која беше заснована на една инаква претстава за човекот.

Според сфаќањето на Штраус и Момзен, човекот е заробеник на своето потекло, а неговата самобитност е проста илузија: дури и во најскриените ќошиња на својата внатрешност тој е проникнат од историјата што ја наследил, од јазикот со којшто зборува, од општеството што го породило. Традицијата му претходи и предичи пред неговото размислување: тој ѝ припаѓа повеќе отколку што е сопствен господар. За Ренан - ако е точно дека човекот самиот себеси никогаш не си е во целост присутен и дека тој расчекор ги втемелува науките за човекот - во мислењето сепак сепак не треба да се види резултатата или простото продолжување на несвесното во кое тоа е нурнато: “Да не го напуштаме оној основен принцип кој ни вели дека човекот е разумно и морално битие повеќе отколку суштество затворено во овој или оној јазик, припадник на оваа или онаа раса, член на оваа или онаа култура”.

Од ренесансата до просветителството програмата на модерните времиња беше човековиот дух да се ослободи од откриените вистини и црковните догми. Ослободен од секакви старателства, човекот отсега имаше да му полага сметка само на својот разум. Излезен од својата малолетност (според славните зборови на Кант) тој се прогласи себеси за кадарен да размислува без помошта на татко. Разрешувајќи го духовниот живот поврзан со заедницата во која тој се вкоренува, Ренан на таа дефиниција за полнолетен човек ѝ додаде уште еден член. Во човекот почива, тврди тој, една моќ на раскинување: тој може да се из земе од својот контекст, да избега од националната сфера, да зборува, мисли, создава без веднаш да го посведочува тоталитетот од кој еманира. Со други зборови, својата автономија во однос на татковските институции кои настојуваа да го ограничат неговото мисловно поле тој макотрпно не ја освојуваше само затоа безмилосно да биде проголан од онаа прождрлива мајка, неговата култура: “Пред француската, германската, италијанската култура постои човечката култура”.

Со тоа разликување меѓу националната и човечката култура Ренан премолчено се повикува на Гете, па неговиот дух му го спротивставува на погледот на светот што го востоличува германскиот национализам.

На триесет и први јануари 1827, на врвот на славата и на прагот на смртта, Гете со верниот Екерман разговарал за еден кинески роман со кој бил преокупиран и кој му се чинел мошне значаен. Иако очекувал дека ќе биде совладан и исполнет со почитување поради необичноста или питеорескноста на тоа дело, тој во него открил сличност со својот спев *Херман и Доротеа*, како и со англиските романи на Ричардсон. Неговото изненадување тогаш не било предизвикано од егзотичноста на книгата туку од нејзината блискост. Како издвоен фрагмент на една оддалечена и малку позната цивилизација, тој текст сепак не бил нешто необично; ете што го копкало Гете. И со тој непостојан допир меѓу него, патријархот на Европа, и тој кинески роман, со тоа чудно чувство на сродност што го проникнало, со таа врска исткаена наспроти сите разлики, повторно се откри способноста на духот да се прелие преку границите на општеството и историјата. Вкоренети во едно тло, закотвени во едно доба, сместени во времето и просторот, луѓето меѓусебно смогнале сили да ѝ се измолкнат на фаталноста на партикуларизмите. Поделбата не била безусловна: имало места - книги, имено - каде што луѓето можеле да ја надвладаат својата раситнетост во милијарди локални духови.

РАЗГОВОР СО ЕКЕРМАН

Од тој зачудувачки наод Гете веднаш извел цела програма. Бидејќи е во состојба да ги победи или надмине разликите меѓу столетијата, расите, јазиците или културите, книжевноста треба да се зафати со таа задача. Таа можност ѝ го поставува идеалот кон кој таа би требало да се движи. Таа утопија, таа нигдина, тоа од онаа страна на местото и моментот - ја претставува нејзината вистинска задача: вредни се само делата што не можат во целост да се протолкуваат со одговорите на прашањата “каде” и “што”.

Но, за таквите дела да можат да се размножат, потребно е и писателите и читателите да успеат навистина да се отворат кон бројните влијанија и погледот да го насочат над своето непосредно окружување. Оттаму значајот кој Гете му го придава на преведувањето и на сите други форми на книжевното комуницирање. Размената на книжевните форми и идеи треба да стави точка на оној тип на живот во кој самодоволноста беше апсолут и во кој сè доаѓаше од внатрешноста. Под дејство на размената и сеопштото меѓудејствување, народите би престанале да живуркаат затворени во своите граници, нациите веќе не би биле одделени планети, различните идиоми веќе не би се вкочанувале во идиотизми, книжевноста би се одвоила од тлото, а делата - стапувајќи меѓусебно во непосредно заедништво - веќе не би можеле да се класифицираат според своето потекло. Наместо збиршината од провинцијализми би уследило времето на светската литература. “Затоа сакам да се информирам за тугите нации и секому му советувам да постапува на истиот начин. Изразот *национална книжевност* денес не значи богзнае што; ѝ се приближуваме на епохата на универзална книжевност и секој треба да се потруди да го забрза доаѓањето на таа епоха”.

Но, половина век порано, 1771., истиот тој Гете со восхитување го беше открил постоењето на специфично германските уметност и книжевност. Тогаш тој се наоѓал во Стразбур, каде што два настани оставија на него голем впечаток: средбата со Хердер и погледот врз катедралата. “Наоѓајќи дека таа градба е подигната на дрвената германска земја и во едно сосем германско доба, дознавајќи, освен тоа, дека името на архитектот што можеше да се прочита на еден скроман гроб по звукот и по потеклото е германско, во своето одушевување со тоа уметничко дело преземав потфат да го променам злогласното готско име кое дотогаш беше симбол за тој тип архитектура, и да ја наречам германска, да ја вратам назад на своја земја”.

(...) Но, Гете мошне брзо се истрезни од тој патриотски занес. Неговата отстапка на лиризмот на Volksgeist-от немаше долг век. На одреден начин во расчекор со своите современици, тој дури се реши да раскине со Хердер, токму во моментот кога севкупната интелектуална Германија подлегнуваше на утешителската привлечност на неговата мисла. Две години по поразот кај Јена, 1808, повикан да го даде своето мислење за една збирка на најдобра германска поезија која би била пристапна за германскиот народ, на молителите тој им даде само еден совет: во својата антологија да ги вклучат и германските преводи на странските поети. Тој совет, во тоа време, претставуваше вистинска провокација. Среди наполеоновската окупација, во климата на патетичниот полет и жестокиот национализам, Гете ја разобличуваше систематската верност на уметникот кон својата татковина. Додека останатите мислителите и поети ги величаа мистериозните длабочини на германската душа и настапуваа како рушители на универзалното, тој се осмели да изјави: “Сеопштата трпеливост најсигурно ќе биде достигната доколку го оставиме намира сето она што ја создава особеноста на различните човечки единки и различните народи, сè останувајќи убедени дека дистинктивната црта на сето она вистински вредно се содржи во неговата припадност на целото човештво”.

(...) Но, иако цврсто тврдејќи дека “како човек и граѓанин, поетот ќе ја сака својата татковина, но дека татковината на неговата мој и на поетскиот чин се Доброто, Благородното, Убавото, кои не се поврзани со ниту една покраина, ниту со една посебна земја, и дека она со што се занимава поетот се наоѓа и обликува без некои специјални закони и е непредвидливо”, Гете сепак се разликува од класичните слуги на Доброто, Благородното и Убавото: етничката група за него не беше само случаен туку творечки елемент на постоењето. Па сепак - и тоа е суштината на нештата - тој одбиваше од нужноста да прави доблест. Тоа што зависиме од една особена традиција и што сме обликувани со нашата национална припадност е факт пред кој отсега не може да се биде слеп, но тоа ни во еден случај не може да стане вредност за себе. Таа стварност заслужува да биде признаена, но не и да се обожува како таква. Дишејќи го истиот воздух како и другите членови на неговото племе, раѓајќи се како било кој друг човек во еден историски и расцепкан свет, уметникот не може да тежнее кон некакво моментално пристапување кон универзалното. Тој спонтано учествува во заедничките начини на согледувањето и просудувањето на нештата, неговата личност на почетокот не се разликува од колективната личност од која му придоаѓаат основните поими и, едновременно, зборовите со кои ги изразува. Но, тоа не е причина споменатата вкоренетост во едно место или во одреден јазик да се надоградува или воздигнува во апсолут! Со Хердер Гете ја утврди подреденоста на духот и неговата всидреност во еден посебен колективитет. Наспроти него и наспроти сопствените младешки восхити, Гете на уметноста ѝ ја намени мисијата не да се расцутува над таа зависност туку да ја трансцендира. Индивидуалните уметнички дела треба да го надмавнат Volksgeist-от, а не да бидат негов израз. Човечката култура во ниеден случај не смее да се сведе на збир од поединечни култури. Ете зошто Гете ги повикуваше поетите, уметниците и мислителите да исчекорат од националните рамки во кои, соодветно на барањата на Хердер и неговите ученици, требаше да бидат затворени.

НАЈОПАСНИОТ ЕКСПЛОЗИВ НА МОДЕРНИТЕ ВРЕМИЊА

(...) Со појавата на пангерманизмот Гетеовото воспитно влијание во Германија се гаси: сведувајќи ја културата на ексклузивниот култ на праисконските сили, Volksgeist-от победува и, притоа, ги разоткрива своите тоталитарни потенцијали. Од тој поим - направен, се сеќаваме, за да ѝ се парира на француската доминација - се создава еден дотогаш непознат облик на авторитет. За прв пат, на волјата на поединецот државата не го спротивставува ниту размавтувањето со гола сила ниту пак боженственото право - туку самиот негов идентитет. Алзашаните му се подредени на еден *gосподар* дотолку подеспотски што тој се преплетува со нивното *биџие*. Наместо да се повикува на оностраното, да се спроведува еднадвор, да прибегнува кон трансценденталниот закон, власта под која стојат тие извира од она што се наоѓа од оваа страна на индивидуалниот идентитет, т.е. од колективната душа. Ете, значи, поданици кои дословно се инкарнирани со угнетувањето чии што се жртви, принудени да се препознаат во државата што ги сотира мавтајќи им пред очите со нивниот сопствен лик. Таа принуда за Ренан ја претставува најголемата срамота на анексијата и нејзината најмачна политичка иновација: “Човекот нема право да оди наоколу и на другите да им ги мери черепите, па потоа да ги фаќа за гуша и да им вели: “Ти си од нашата крв, ти ни припаѓаш!”. Освен антрополошките особини, постојат уште и разумот, правдата, вистинитото, убавото, значи некакви вредности исти за сите луѓе”.

Можеме да додадеме дека Ренан не прави разлика помеѓу расниот и поспецифичниот културен аргумент. Според него, подеднакво е опасно да се оправдува освојувањето како со постоењето на катедралата во Стразбур така и со генетското наследство на Алзашаните. Во двата случаи, имено, луѓето трпат огромно развластување: во име на нивната најдлабока суштина тие стануваат лишени од правото на било какво располагање со своите судбини; расата или културата се вистината чии што се тие носители наспроти својата волја, вистината која ја обезвреднува нивната свесна желба.

Но тоа не е сè: националниот гениј едновременно ги укинува и поединецот (растворен во групата од која потекнува) и човештвото (изделено на вкочанети есенции, распршени во множества етнички личности затворени самите во себе). А ако порекнувањето на поединецот предизвикува *безгранична власи*, од распаѓањето на човечкиот род се раѓа *шошална војна*. Со други зборови, *државата* зафатена со занесот на Volksgeist-от веќе ништо не ја спречува; никаква етичка норма веќе не постои на нејзиниот пат: лишени од сопственото постоење, блокирани во својата совест, нејзините поданици не можат да побараат никакво право, а бидејќи нејзините непријатели не му припаѓаат на истиот вид, нема причини врз нив да се применат човечки правила. Противниците веќе не се ближни, а битката во која се соочуваат е ослободена од сите ограничувања: “Не само што премногу острата поделба на човечкиот род на раси почива на научни заблуди - затоа што мошне малку земји се настанети со жители од само една чиста раса - туку може да води и кон истребувачки и, ако можам така да кажам, “зоолошки” војни, какви што се оние, за преживување, во кои стапуваат различни видови на глодари или месождери. Тоа би бил крај за онаа плодна мешавина, создадена од бројни и еднакво нужни елементи, која се нарекува човечки род. Во светот го развиоривте барјакот на етнографската и археолошка, наместо либерална политика; и таа политика по вас ќе биде кобна”. (Ренан)

Пред глетката на наизглед локалниот алзашко-лотариншки спор, Ренан го има претчувството за неизбежното паѓање во варварство. Убавата идеја на Volksgeist-от нагло му се разоткрива како “најопасен експлозив на модерните времиња”. Сепак, постои нешто за кое тој не е кадарен да го предвиди, имено постепениот и неодоливо загадување на работата што ја брани токму со идеите што ги побива. Во тоа, впрочем, и е парадоксот на француско-германската кавга: теориското спротивставување се ублажува дотолку колку што антагонизмот се продлабочува. Доколку повеќе идејата

на реваншот ги обзема духовите (“Реванш, тоа е кралицата на Франција”, зборуваше Морас!), дотолку повеќе францускиот патриотизам ги вознесува “вечните брегови” и запаѓа во мистиката на вкоренетоста. На германците Ренан им замеруваше дека сакаат да се затворат во својата нација на сметка на индивидуалното право и по цена на разбивање на човештвото во хетерогени фрагменти. Од непопустливиот став на Алзашаните тој заклучил дека никој не може да биде затворен во принудните меѓи на својата припадност. Но, тогаш се појавува и Барес, па отпорот на ампутицијата на еден дел од француската територија се организира околу поимот на францускиот гениј. Со уште повеќе жестокост отколку пред алзашко-лотариншката криза, науката за човекот се насочува против либералните начела наследени од 18 век. “Немаме право, велите вие, да одиме наоколу и на луѓето да им ги мериме черепите...?” Вооружен со научните императиви на социјалната антропологија, Вашер де Лапуж откопува на илјадници черепи по гробиштата на областа Еро за да го измери нивниот “кефален индекс”, па - по десет години теренски истражувања - на Ренан, кој мислеше дека може да прогласи дека “нацијата не е синоним за расата”, тој му одговара: “Ни во семејството ниту во нацијата не се стапува со проста одлука. Крвта што човекот ја понесува од своето раѓање ја има за целиот живот. Поединецот е пригнечен со својата раса, самиот по себе тој е ништо. Расата и нацијата се сè”. Со Гистав Ле Бон психологијата објавува дека “животот на еден народ, неговите институции, верувањата и уметноста се само видливата подлога за неговата невидлива душа”, и дека “секој народ поседува ментално устројство подеднакво постојано како и неговите анатомски особини”. Затоа Барес може, во името на науката, на своите сонародници да им советува да се ослободат од крупните зборови какви што се *вечно* или *секогаш*, и како пример им го наведува идиомот кој, наместо зборовите “јас мислам”, ја остава можноста да се рече: *Est denkt in mir*, “тоа мисли во мене”.

Така омразата кон Германија се вообличува со помош на поими, па дури и со реченични пресврти што се користат од онаа страна на Рајна. Штом ќе надвлее било кој друг обзир, противгерманската страст го обезбедува триумфот над германската мисла. Заострувајќи се, ресентиманот ја потиснува својата спротивност. Непријателството спрема пангерманизмот води кон негово имитирање, а отфрлувањето на непријателот кулминира во миметизмот. Отсега противниците зборуваат со ист јазик: и кај едните и кај другите *ејничкошо* поимање на нацијата ја победува теоријата за слободен избор. Поклисарите на реваншот не ја оспоруваат толку самата идеја за раса туку германската раса. Накратко, огорчувањето веќе не го предизвикува национализацијата на културата туку културата на Другиот. Некогашните и современите писатели стануваат наредени под знамињата на своите нации, татковината на Монтењ станува против татковината на Кант, па затоа е сосем природно што еден француски студент, запрашан за препородот на националното чувство, ќе напише: “Истрезнет од занесот во кој ме фрли веќе првото читање на германските и словенските писатели, сфатив дека сето тоа е мошне убаво, но дека тоа не сум јас. Уживав во тие дела, но не можев да живеам од нив; право зборувајќи, не ни уживав во потполност, бидејќи се ужива само во она што може да се создаде, а ако во себе виртуелно ја носам мојта да се напише *Береника*, јас ја немам мојта да го создадам *Воскресениешо*. Го оставив Гете за да ги дофатам Расин и Маларме, а Толстој го баталив поради Балзак и Стендал. Почувствував дека сум се остварил, дека овладеав со себе, и дека живеам во онаа мера во која писателите што ги земав како своја духовна храна беа од моја крв и со мое месо”.

Роден од поразот кај Седан и потхрануван со драмата на загубените провинции, францускиот национализам е само прилагодување кон домашните прилики на сите теми содржани во *Volksgeist*-от.

ПОРТРЕТ НА ДЕКОЛОНИЗИРАНИОТ ПОДАНИК

(...) Под закрилата на филозофијата на деколонизацијата, поимот на културата кој беше заштитен знак на империјалистичкиот Запад се сврте против самиот Запад и јасно ги именува општествата на кои овој им го наметнуваше своето старателство. Расправата за културниот идентитет им овозможи, значи, на колонизираните народи да се ослободат од миметизмот, понижувачката пародија на освојувачите да ја заменат со истакнувањето на својата различност, и начините на живот од кои требаше да се срамат да ги свртат во нешто со што ќе можат да се гордеат. Меѓутоа, истата таа идеја ги лиши од било каква моќ во нивната сопствена заедница. Не можеа да тежнеат да исчекорат

вон заедницата, да бидат заштитени од нејзините императиви и настрана од своите обичаи, бидејќи токму од таа неволја тие сакаа да се ослободат кога го отфрлуваа колонијализмот. Да се стекне независноста, за нив пред сè значеше одново да се пронајде сопствената култура. Логично е што поголемиот дел од државите родени во ваков дух си поставиле себеси цел да го конкретизираат она што повторно го пронашле, т.е. поединците цврсто да ги поврзат со колективот, да го цементираат единството на нацијата, решително да

го гарантираат интегритетот и кохезијата на општественото тело, будно да внимаваат - во име на културата - никаква несоодветна критика да не го попречи *кулшоџи* на вековниџе *џредрасуди*, накратко - да ја обезбедат конечната победа на грегариот инстинкт над другите манифестации на човечкиот дух.

Како што во *Националноџо размаџосување* (Hele Beji, *Desenchantment National*, 1982.), прекрасната но запоставена книга, покажува Еле Беџи, онаа сила на отпор што под колонијалната власт ја претставуваше културниот идентитет по одењето на колонистите се воспоставува како средство за господарење. “Сè додека треба да се бранам од физичкото присуство на освојувачот, силата на мојот идентитет ме смирува и преплавува. Но, штом тој завојувач стане заменет со самиот идентитет, или, подобро, мојата сопствена (национална) слика ставена врз столбот на авторитетот обземајќи ме со својот поглед, тогаш веќе нема да смеам да имам било какво право да ја оспорувам”. Човекот не може да се буни против самиот себеси: своите уживатели на независноста тој ги подвргнува кон принудната едногласност која без било какво премин го зема местото на туѓинската власт. Вратени кон себе, некогашните колонизирани народи стануваат заточеници на својата припадност, вкочанети во тој колективен идентитет што ги ослободил како од тиранијата така и од европските вредности. Само што рекоа: “Победивме”, го губат правото да се изразуваат инаку освен во прво лице множина. Ние - тоа е заменката на повторно пронајдената автентичност, а отсега тоа е име за обврзувачката хомогеност; беше тоа топол простор на братството по оружје, сега е празна падина на која бледнее и се замрзнува јавниот живот; беше тоа раѓање на една заедница самата од себе, сега тоа е исчезнување на секако растојание, па затоа и на секоја можност за соочување на нејзините членови; беше тоа крик на револт, сега е солилоквиј на моќта. Во колонијалната логика немаше место за колективниот субјект, а во логиката која целата се потпира врз идентитетот нема место за поединецот.

(...) За да се увериме во тоа доволно е пак да се прочитаат *Проклеџиџе на Зем-јаџиџа*. Во таа книга, напишана на врвот на бунтовничкиот жар, Франц Фенон индивидуализмот го сместува на прво место меѓу непријателските вредности: “Колонизираниот интелектуалец од своите господари научил дека поединецот мора да се потврдува. Колонијалистичката буржуазија во духот на колонијализираниот човек со сила ја набутка идејата за друштво од поединци во кое секој се затвора во својата субјективност и каде што мисловната разноликост претставува богатство”.

Франц Фенон проповеда - и тоа со каква жестокост! - отфрлување на Европа. Всушност, тој застанува на една од страните во спорот меѓу двете идеи за нацијата кој по француската револуција ја подели европската мисла. Имено, на општеството од поединци тој му го спротивставува Volk-от, а колонизацијата би ја одменил со националниот гениј, т.е. “со разулавеното потврдување на оригиналноста која е поставена како апсолут”. Му доаѓа да се “изблеу” на културата на угнетувачите и со радост признава дека, секогаш кога ќе се спомнат западните вредности, колонијалниот поданик “ја потегнува својата *мачеџа* или барем гледа да му биде при рака”. Затоа неговата книга изрично се вклопува во текот на *евројскиот национализам*. Поголемиот дел од движењата за национално ослободување го следеа истиот пат: со Фенон како пророк, тие по прво ја избираа етничката отколку “изборната” теорија за нацијата и по прво се приклучуваа кон културниот идентитет - тој модерен израз за Волксгеист - отколку на “секојдневниот плебисцит” или идејата за “вековно здружување”. Ако, со непогрешлива правилност, тие ослободувачки движења најпосле доведуваа до воспоставување на угнетувачки режими тоа е затоа што, следејќи го примерот на германскиот романтизам, меѓучовечките односи ги засновуваа врз мистичкиот модел за стопување а не врз правничкиот образец на уговор: слободата тие ја промислуваа како колективен атрибут, никогаш како индивидуално својство.

(...) Комунизмот, значи, го доживува сомракот кој е неминуовен; но, она што со него умира не е тоталитарното мислење туку идејата за свет што би бил заеднички за сите луѓе. Маркс секако е победен, но победен е од Жозеф де Местр. Затоа не треба да се чудиме, како што пишува Октавио Паз, кога “во она што се нарекува Трет свет со различни имиња и атрибути владее Калигула со илјадници лица”. Од двата европски модели за нацијата, Третиот свет во најголем број случаи го усвои оној полошиот и тоа со активен благослов на учените луѓе од Запад. (...) Имено, токму во моментот кога на другиот човек му се враќа неговата култура, му се одзема слободата: неговото сопствено име исчезнува во име на неговата заедница; отсега тој е само примерок, безличен претставник на еден посебен вид суштества. Наизглед безусловно прифатен, нему му се ускратува било каков маневарски простор, прилика да избега, му се забранува оригиналноста и тој станува фатен во стапицата на својата различност; верувајќи дека од апстрактен се дошло до вистински човек, помеѓу личноста и колективитетот се укинува онаа игра во која просветителската антропологија не само што не чепкаше туку тежнееше да ја зацврсти; во име на алтруизам, Другиот се претвора во хомоген блок, па на тој ентитет му се жртвуваат останатите во нивната индивидуална стварност. Таквата ксенофилија води во состојба во која бившите европски поседи стануваат лишени од европското демократско искуство.

превод: Г.Н.Ом

од книгата: *Пораз на мислењето*, од Алан Финкелкрот
(La defaite de la pensee, Alain Finckielkraut)

НЕМАЊА МИТРОВИЌ ЗАД СИДОВИТЕ

Немања Митровиќ, во оваа “Маргина”, е српски пандан на Д. Угрешиќ, барем ако судиме по егзилот. Тотално аполитичен. Толку фин (толку артифициелен!?) што го обвинуваат за декаденција. Во секој случај е индикативен и маркантен на многу рамништа.

Несомнено е дека е виртуозен писател. Несомнено е дека од неодамна можете да го читате и на македонски, во темплум-книга, се разбира.

ПРОДАВАЧКАТА НА КИБРИТЧИЊА

На Софија

Свездите ја опколија ноќта. Светкаат треперливо, нерешително, како да ќе ги згасне самата оддалеченост. На дното на ноќта, девојче во парталаво фустанче талка низ завеаните улици. Нејзините малечки стапала делуваат уште поситно во старите влечки на мајка ѝ. Лутето минуваат заслепени од среќа и никој не застанува да ги купи нејзините кибритчиња. Никому не му е потребна; рацете што би ја прегрнале заковани се на крст. Како да е одвишна на светот... Наеднаш, од зад аголот излетува кочија и коњите во полн трк полетаа кон неа. Таа потрча настрана и влечките и паднаа од нозете. Едната веднаш ја зграпчи некое момче и клисна смеејќи се со засипнат лаеж, а другата таа не успеа да ја пронајде. Стои боса во снегот; мразот стана уште пострашен, а таа не смее да се врати дома бидејќи ништо не продала. Во сета своја раскош, околу кутрото девојче од небото и од земјата се натпреваруваат студените блесоци на свездите и снегот. Брадата од студот ѝ потреперува како да го воздржува липањето. Немојна, таа падна во подножјето на една куќа. Иако знае дека тоа не смее да го прави, допушти нејзините уморни прсти да отворат една кутија и некако од неа да исчепкаат едно догорче. Ја запали и ја засолни со дланките. Ѓ се чини дека седи крај печка во која огнот баботи како големо златно срце полно со љубов; во секое догорче спие по една звезда, една желба. Го запали следното и мракот се повлече, отстапувајќи ѝ го местото на една топла, осветлена соба. Пред неа има трпеза полна со овошје и слатки... Гасејќи се, пламенот ѝ ги лизна промрзнатите прсти но не успеа да ги разбуди. Штом едно догорче ќе се вкочани, таа го пали следното. Како мост меѓу две пламенчиња, низ небото во лак мина звезда. Во тој момент таа се сети на својата покојна бабичка; кога ќе падне звезда, зборуваше, некој умрел, една душа застанува пред бога. И девојчето чувствува дека нема да ја дочека новата година. На полноќ, кога сказалките ќе се поклопат, некој ќе помисли на неа, нешто страшно ќе ја погледне со ледените рибини очи кои никогаш не ги прекрива трепет. Солзите ѝ ги наполниле очите и таа одеднаш ги запали сите кибритчиња. Во сјајот на факелот, пред детето застанува самата смрт; се престорила во нејзината бабичка, за да не ја исплаши. Дошла да ја поведе со себе, зад свездите, таму каде што нема грижи. Свездите паѓаат и целото небо се витка околу главата на старицата, во златен ореол; така сите грижи на светот се во нејзините мисли, како некогаш, кога сè уште беше жива и ја заштитуваше. Девојчето измрзнува и сонува во слатка агонија; тој прекрасен сон е песна што лебедот ја пее пред смртта. Бабичката е самовила од приказната што толку пати ѝ ја раскажувале пред спиење. А таа е слугинка што тагува покрај студеното огниште. Солзите паѓаат во пепелта; единствено таа нема да замине на балот оваа свездена ноќ кога сите слават. Вратата се отвора и девојчето пред себе ги гледа кочијата и коњите толку чисти, со толку заслепувачка белина што станува јасно дека токму сега дошле на светот. Сонот ја ослободува од уморот и со него, од тежината; лесна, чекори во чевличките од стакло. Кочијата ја носи накитена со гроздовите од сребрени звончиња. Стигнува во дворот. Од кругот на салата ѝ приоѓа принцот и таа го препознава момчето што на улицата ѝ ја украде влечката. Јаката му наликува на раширено ладало и главата стои врз неа како одсечена; сонот го позајми неговиот лик за оваа улога. Сега е толку нежен. Таа него, со склопените усни се моли оваа ноќ да трае додека свездите не изгорат. А знае дека на полноќ ќе престане мојта на волшебството. Сказалките ќе се склопат како ножици! Бега од неговата прегратка, бега низ широките скалила и една чевличка ѝ паѓа од ногата. Принцот веднаш по неа праќа пратеници; само една девојка во целото царство може да облече толку мала чевличка.

Улиците се пусти; сите се во своите домови. Осамен минувач застанува над телото на смрзнатото девојче. Во снегот околу неа се црнеат изгорените кибритчиња, дршки на свездите што се скинале и паднале. Како да се враќа од маскенбал, човекот под сивиот граѓански капут е облечен во руба на дворски пратеник. Бијат полноќните свона и тој исчезнува. Само свездите низ солзи и низ златните, треперливи трепки го гледаат кутрото девојче на кое мразот врз босата нога ѝ облекол чевличка од стакло.

“Драги пријатели и ценети колеги”, им се обрати професорот Артур на групата академици собрани околу долгиот ред споени маси, бледи над црните одела, “се собравме свечено да ја одбележиме и оваа годишнина на Академијата којашто е дом на нашиот дух. Ги затворивме и ги оставивме за час своите книги, за да проговориме самите за својата работа. Му давам збор на нашиот најстар член!”

Повиканиот професор Оливер остана да седи, премногу слаб за да може истовремено да стои и да зборува. Старчето сиркаше преку работ на масата, зафрлен во своето старо свечено одело кое сега изгледаше како туѓо. Со голтнатите раце, овенатите ракави лежеа во скутот, како ракави на клоун или сакат, дршките на очилата наместо за ушите беа закачени едната за другата на тилот, за да стојат на место. Половина од

НЕКРОЛОЗИ, ПРОМОЦИЈА

неговиот глас, полош од фонографска снимка, одеше под масата: “Мили мои, забележавте дека човеколките мајмуни, иако покриени со густы влакна, имаат проќелави лица, или подобро речено,

ќелавоста ги претвора нивните муцки во нешто што многу потсетува на човековото лице. Кучето и мачката се сосема обраснати со влакна бидејќи нивната мимика не е симболичка како мајмунската, не е средство туку непосреден сиров израз на чувства, обична оддивка. Муртењето на кучешката или мачешката муцка, со кое се нагрдуваат за да заплашат и да ја избркаат опасноста, едвај е поинакво од другите движења што ги прават. Меѓутоа, сложеноста на мајмунската мимика си направи себеси простор ...” и овде професорот Оливер за миг ја изгуби нитката, а професорот Роберт скокна, ракоплескајќи за да го замолкне, и го зеде зборот: “Да, сложеноста на мајмунската мимика сведочи за развиеноста на видот! За разлика од другите сродни животни кај кои мирисот и слухот се најразвиените сетила, главното оружје на мајмуноот и човекот е видот. Дали видот се развил следејќи ја така изнијансираната мимика, или е изграден со фаќањето за гранките што е работа која не изискува ни мирис ни слух, туку токму вид? Кога открил дека може да стои без да се држи за дрво, несигурен и наведнат како старец без бастун,” овде тој со надмојна насмевка фрли поглед кон професорот Оливер “нашиот предок се исправил, глумејќи дека е многу покрупна сверка и ширејќи го полето на гледање, така што од поголема оддалеченост гледаше животни што од тогаш можеше полесно да ги лови, и оние кои од тогаш потешко го ловеа него. Познато е дека Ескимите, немајќи дрво или карпа од каде би ја разгледале околината, најлесниот ловец го фрлаат угоре со помош на затегната кожа, слична на онаа со која пожарникарите ловат скокачи од запалени згради ...”

Професорот Пол штотуку сркна на глас една голтка од шишенцето. Се подигна грчевито држејќи се за наслонот, како да ќе му побегне столот. Блед и со црвен нос како снешко белчо кој се разладува со лист извалкана, неиспишана хартија, зарипнато викна: “Еве, овде имам некои ескимски мапи!” Смеата го фрли назад во столот, кадешто веднаш испи уште една голтка, а професорот Фред ја искористи збунетоста на професорот Роберт. Професорот Роберт седна, црвен од збунетоста која преоѓаше во бес. Имитирајќи шимпанзо, професорот Оливер ја протна раката низ десната ногавица од своите прешироки пантолони и со изненадувачка вештина му мавна на професорот Роберт со непристојно свиткан среден прст.

Професорот Фред рецитираше: "... и кога стана, нашиот предок ја одвои муцката од земја, па таа се исуши и заздриви. Рацете се ослободија од товарот на телото и се најдоа во безделништво. Се покажа дека разгранетоста на дланката е погодна за вршење на најразлични работи, па затоа едниот пар нозе, оној поблизу до очите се претвори во раце, а другиот пар порасна на сметка на прстите кои станаа излишни, заради стабилноста сплескани од тежината која падна само врз нив.

Професорот Фред се просевна и пред да стаса да ја покрие устата со дланка, професорот Едгар, дотогаш зафатен со пребројувањето на своите прсти, пред нос му го зеде зборот: "Особено се интересни ноктите! Погледнете ги куките на грабливците, тие смртоносни чешли кои целото тело на животното го претвораат во челюст, или осамените и масивни нокти на коњот, чија концизност сведочи за исклучителната но усовершена намена на трчањето. Папците на козата ѝ овозможуваат слободно да застанува на задните нозе и да ја вкешти гранката што ја брсти, а нашите нокти, слични на керамида, служат за потпирање на образите при пофини допири..."

Професорот Пол отпи голтка и поддригнувајќи како змеј, изјави: "Ајкулата не е риба, а ако е риба, тогаш е и црв, огромен наместен црв. Целата вилица, обрасната со заби од врвот на опашката до врвот на носот, а тие заби само во дупката под носот дозреваат и стануваат покрупни. Знаете, кога бев мал, чевларите од кожа на ајкула и непце од штука правеа ѓонови за зимски обувки.... Заради голомразиците... Некогаш..."

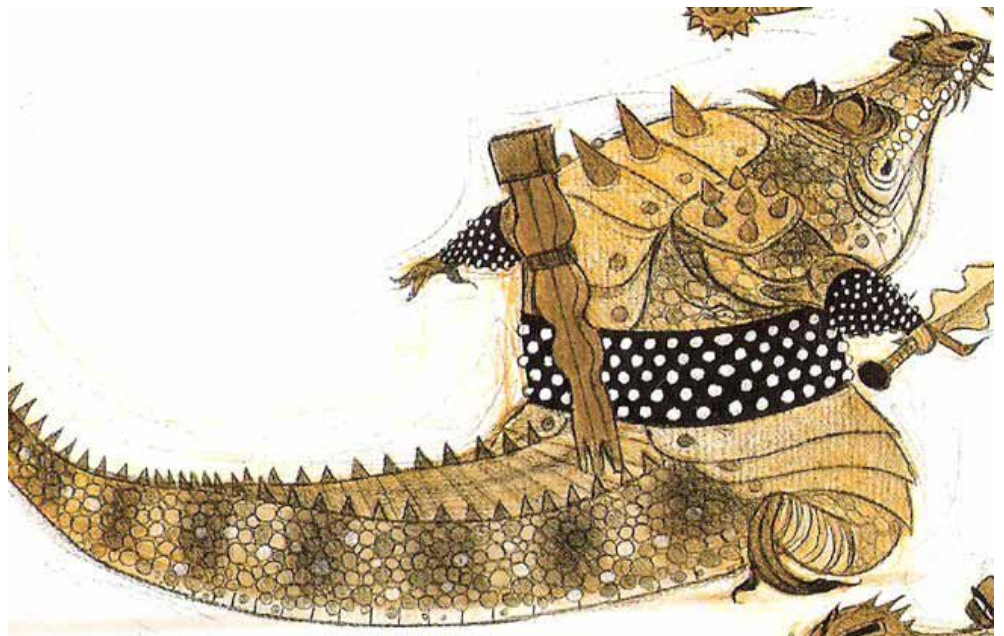
Се замеша и професорот Филип: "Сите видови се едни единствени, безбројни преобразби на едно животно, со кои тоа ја надминува безизлезната, штурата краткотрајност на сите посебни тела. Свињата личи на слон, наоружена со закржлавени заби и рилка која е закржлавена сурла, со ситни очи помеѓу листовидните уши. Да не зборувам за косавоста и неодредената, водена става. Истата споредба важи за дивата свиња и мамутот. А мачката личи на влекачите, со триаголната глава и тенките зеници, со способност долго да мирува и одненадеж, експлозивно да нападне. Од друга страна, личи и на мајмун, со лицето, опашката и шепите кои се зачетоци на дланка, бидејќи оди по дрвјата. И конечно, меѓу лилјаците не е тешко да се откријат џуџести летачки кучиња, коњи, свињи или лемури. Слабите отпадници од разните животински видови, немајќи простор во кој би можеле да се сокријат од своите надмоќни роднини, си нашле татковина во крилото на ноќта. Уште позакржлавени во сенката на своето прогонство, доволно се мали за да летаат со помош на пловечки кожинки кои во вид на крилја се распнати меѓу долгите, 'рбетовидни прсти, налик на букет опашки, и така сите тие создаваат..."

Во салата влезе командантот на послугата, во свечена униформа, со лице вкочането од лажните зулуфи, приоѓајќи му на професорот Артур. Се поклони и нешто шепна, покажувајќи на својот џебен часовник, а потоа се оддалечи. Уште десетина говорници се изборија за збор, кога во салата стана толку ладно што веќе не можеше да се издржи. Послугата ја заврши својата работа и си замина дома, вклучувајќи го и лојачот. Како ученици на крај од часот, господата академици се втурнаа кон вратата. Ги грабаа своите палта за јаките, налик на животни кога ги фаќаат за врат своите малечки, ги облекуваа и брзо се враќаа на своите места.

Професорот Виктор зборуваше за птиците, но само што спомна некои црви, пред да стигне да го заокружи и поврзе своето излагање, го прекина професорот Џејмс, кој се разбираше во црви како самиот да ги правел. Професор Ричард тврдеше дека

конквистадорите за своите успеси во Америка не треба да им бидат толку благодарни на коњите и на барутот, колку на бродовите, односно на фактот дека за нив, наспроти поимањето на Индијанците, скокот преку океанот беше наполно овоземска работа. Професор Алекс потсети дека Сахара токму и само заради својата големина е многу поголема од останатите пустини кои исто така се наоѓаат во суптропскиот појас, значи заради оддалеченоста на главниот дел од нејзината површина од морето, заради што облаците, кои ги нарече здив на океанот, и реките кои ги спореди со папочни врвки, брзо умираат. Професор Освалд ја пофали стабилноста и долговечноста на пирамидите, но тоа не го толкуваше како резултат на вербата во вечен живот, туку како борба за него, и забележа дека тие безобразни, неприродно симетрични и едноставни маркиции, осамени во безмерноста на пустината и времето, по најкраткиот пат од широката основа до точката на врвот совршено го отсликуваат постапното, непобедливо трошење на човечкиот век. Професор Пол пивна и се заколна дека во неговиот крај, кога бил мал, пред доаѓањето на геометрите и полицијата, имало џуџиња, монаси кои со посебен, строг начин на живеење успеале својата старост посветена на науката да ја продолжат до библиски димензии, при што, сосема природно, се смалувале...

Сите беа премногу уморни за да му се потсмеваат на професорот Пол, дури и за да се прекинуваат еден со друг. Нокта се растегна како Земјата да престанала да се врти. Господата академици ја преболеа гладта и се осетија како призраци, зарипнати и со недостапни мисли. Кога почна да се разденува, мракот не се топеше во светлина, туку се згуснуваше во широка лента која бавно се стеснуваше во огромен флор, па во конец кој светлината го пресече како со ножици, пуштајќи нов ден во светот. На симсот, преку кој од салата се прелеваше водопад од чад, скокна врабец со големина на гулаб, со црцор што како плен преташе во неговиот клун. Сите со ужас погледнаа во унаказената појава. Потоа стравот потона во тапа поразеност, оти стариот, голем, забревтан и див свет се менуваше пред нивни очи не чекајќи да го сфатат и објаснат.

ЗАД СИДОВИТЕ

Луција веќе беше девојка за мажење, пред три години вулканот на нејзината утроба ја исфрли првата плима темноцрвена и врела кал, а нејзиниот татко упорно ги одбиваше стројниците, барајќи да изведуваат невозможни подвизи какви што има во соновите и старите бајки. Повеќето брзо се откажуваа од искушенијата, од убавата Луција и богатството на нејзиниот татко, а некои губеа и живот и разум, не знаејќи дека девојката нема да му припадне никому.

Тврдите сидови на нејзиното заробеништво беа омекнати од раскошот на грижливо одбраните дребулии чијашто убавина тлее и догорува во бавната тишина на здодевноста. Еден стар свештеник ја научи Луција да чита. Во собата дуваше додека гласно дишеше и тивко зборуваше низ визирот на сребрените мустаќи. Подоцна ѝ се чинеше дека во тивкиот глас на книгите го препознава неговиот.

Уживаше во заборабот на сонот и податливоста на храната, не знаејќи за убивањето. Никогаш не слушнала како свињата зад бедемите кричи низ пробиениот врат; не видела како неколку пати треперејќи и смирувајќи се, рибата умира нурната во воздухот. Не знаеше колку труд им треба на жените за да ги дотолчат животните што нивните мажи ги убиле, со алхемија на водата и огнот да ја омекнат снагата на месото. Не знаеше од каде доаѓа свилата, дека тоа е измет на бубачки, како пајажина, но попостојан и поулав оти е создаден во ситоста и мирот на сонот, а не во глад и трескава напнатост на јавето; дури ни колку долг и опасен пат треба да се прејде за да биде прегрната од фустанот што ќе ѝ ја разладува младата кожа. Знаеше само дека ја сака свилата оти нејзината лизгавост не ги ограничува движењата. Сиот нејзин живот беше таков, секоја нејзина желба се протегаше до исполнувањето лижена од ладниот пламен на свилата. Не знаеше ништо за стаклото и порцеланот, за слоновата коска, седефот и металите кои молчеа околу неа, кратко и тивко отповикувајќи се само на допирот на нејзините долги нокти кои секогаш ги прстигнуваат прстите, осамени, недопрени од работа.

Кога чумата ќе замине понатаму влечена од широкиот, пијан замав на својата коса која сече не одбирајќи, зрело и незрело, портата на замокот повторно стануваше мост. Одеа во прошетки и посети или ним, на неколку дена, им доаѓаа дворјаните од другите замоци. Жалеше што е осамена, што на светот има толку малку луѓе. Слугите и селаните ги сметаше за посебен животински вид, сличен на неа и нејзините, но поблизок до светот на животните. Човеколиките мирисаа на животните со кои живеаа, се разбираа со нив на древни, диви јазици, со крици, шушкања, мласкања. . . Не мислеше така заради злобност или гордост, само го имаше прифатено тоа што ја учеа. Беше со меко тело и дух, оти ни едниот ни другиот дел од неа никогаш не му одолеа на напорот. Ништо не ѝ пречеше, ништо сè уште не го разбрани животот на нејзината сакана кукла, па сè што ѝ се нудеше прифаќаше без бунт, без помисла дека постои бунт и без причина за таква помисла; како што чешелот никогаш не се сплеткал во нејзината негувана коса.

Таткото беше љубезен, неговата сила владееше со Луција од притаеност и таа безболно ѝ се покоруваше токму затоа што не ја препознаваше. Пред неколку недели замина во поход со кралот, а вчера гласникот го најави неговото враќање. Во замокот се раздвижија, зафатени со подготовки за дочекот, и Луција незабележливо избега. Земјата веднаш ја соблече, фаќајќи ја за потпетиците, и првпат боса зачекори по свежата трева и топлиот песок. Птици летаа по неразумните патеки на невидливите

муви, ветар го нишаше просторот и сенките. Селанки голи се капеа во реката, брзо езерце со песочно дно, смеејќи се со крици и покажувајќи си ги телата една на друга облечени во бледило од кое никнуваат поцрнети глави, раце и листови. Ги виде нивните цицки, бели и налегнати како пресен леб. Сега и самата се увери дека селаните се животни, оти на жените само пар брадавици им ги врзуваше цицките во јазол, а под нив, на стомакот, немаше други.

Изгладне и тргна назад. Попат сретна кучка и двете застапаа, исплашени. Животното се исплаши од фустанот и скапоцените камчиња кои блескаа од него како многу зажарени очи и назабени вилици. Сета се собра, зафрлајќи ги ушите кон вратот и криејќи ја опашката под стомак, почна да се повлекува. Луција не знаеше како да ја нарече, па ги подаде рацете како дете кое паѓа во преградка. Кучката се двоумеше, но на крајот ѝ пријде. Раката на девојката, стара седумнаесет години, за првпат се спушти на живо крзно. Беше прекрасно, како одење по трева, оти дланката ѝ беше нежна како и стопалата, навикнати само на обувки и постелнина. Почувствува како кучката дише, се смалува и расте, стеснета од светот. Потем, потполно збунета од откритието, како да го гали својот, а не влакнестиот стомак на кучката, напипа и изброја по неговата должина точно осум брадавици.

Враќајќи се од своето прво истражување на околината, треперејќи од збунетост, глад и необично брзото стемнување на крајот од необично долгиот ден, во дворот на замокот виде како момче со темна кожа и блескава како старо седло, гол од половината до црните локни залепени од потта, поубав од фаволот во книгата која никогаш не ја видел, носи полни раце ронливи и шушкави стругутини, ги реди и ги пали, а потоа покриен со синилото на мракот, со позлатено лице и гради на кои потта врие и 'рти во чај, со празните раце го фрла својот ден на клата. Забележа мали брадавици на неговите гради. Дали и татко ѝ ги има? Му пријде на момчето, без зборови, како да му се доближува на животното, и му ги допре брадавиците. Неговата кожа се напи од потта и се наежи. Како да ја привлече со рацете опуштени покрај нозете, таа падна кон него а тој преплашен се оддалечи и зачекори во огнот. Ја остави да падне и да ја запознае болката, вжештен во себеси и влажен под прстите. Не се осмели ни да ја подигне бидејќи од мракот, на четири бучни, потковани нозе, влета нејзиниот татко. Рипна од коњот, стресувајќи го правот од долгиот пат, се наведна и ја дигна, едвај насмевнувајќи се со скаменетото лице. Гледаше во момчето напнато како да гледа низ него.

Луција цвилејќи и кршејќи ги ноктите го гребеше и го гризеше штитот на таинствениот мајчин фустан. Жедна поради самотијата и лагите, од воздухот кој во собите на замокот е посув од пламен, го бараше исчезнатиот сок на нејзините гради. Мајчината претпазливост беше остарена и слепа. Заведена од лудилото на ќерка си, се соблече за да ја засити нејзината желба и ѝ го покажа она што не смееше. Луција никогаш немаше видено повеќе од мајчиното деколте, за да не ја открие својата унаказеност, што убавината ја чини уште почудовишна. Сега знае дека не смеат да ја мажат, оти по првата брачна ноќ сите прсти би покажувале на нив, на децата на нечестивиот. Мразот од нејзиниот крик ги разби прозорците. Рушејќи сè пред себе, низ мракот на голите очи и запалените ламби истрча од собата. Неколку мига, колку што на мајката ѝ беа потребни за да ја покрие голотијата, пред да излета од собата, беа доволни Луција да побегне.

Истрча од замокот и во фустанот запален од трчањето, оставајќи ги чевлите забодени в земја, побегна во исчезнатиот простор на ноќта. Трчаше до планината

на крајот од земјата, додека не го изеде небото, а тогаш низ тишината на заспаните птици слушна како од другата страна на планината се качува џин, прво над гребенот го забележа сјајот што го излучува неговата топлина во ноќта, потоа се појави бледата, ќелава, таткова глава. Планината тонеше под неговата тежина, земјата се виткаше и на крајот се појави сета, надуена и дебела месечина.

Во замокот ги јавнаа коњите и факелите на неколку чекори зад мостот го открија блескањето на оставените, зинати чевли на девојката. Грофот се одвои од групата и појде по ќерката, а другите се стрчаа по избеганото момче. Со болно нетрпение ги следеше пците кои како гладни, исушени свињи го риеја патот низ ноќта. Луција одеше право, нејзиното бегство беше пад низ непросирен мрак. Го бодна коњот со факелот и газејќи ги кучињата, стигна навреме месечината да му покаже како девојката се губи во столбовите на шумата. Го запре вжештениот коњ и се стрча кон неа. Ја прегрна. Додека нежно ја ослободуваше од фустанот и маките на девственоста, лижејќи ѝ ги брадавиците и нарекувајќи ја своја овчичка, неговите кучиња го стигнаа пленот. Еден ловец мирно ги вкрсти лакот и стрелата и дури тогаш го погледна момчето. Би било премногу заради едно смрдливо животно да слезе од коњот и да го извалка мечот. Кога момчето виде како лакот во тупаницата со која убиецот го крие лицето одеднаш се зголеми, испружувајќи се, стрелата веќе запре.

МАЈСТОРСКИОТ УДАР НА САМОВИЛСКОТО ТИПЧЕ

или Среќата на маѓепсаната шума се две имиња на најпознатата слика на Ричард Дад, роден 1817, умрен 1886. Сликата се наоѓа во галеријата Тејт, во Лондон. Насликана е во масло, на платно со скромни димензии - 54,2 цм. x 39,3 цм, што ќе беше безначајно да се спомене, ако работата на неа не траела од 1855 до 1864. Перверзната минуциозност создава впечаток дека тоа не е дело на човечка, туку рака на џуџе, еден од жителите на маѓепсаната шума, кој на сликата ги овековечил другите со четкичка од пчелини влакна.

Вистинскиот сликар исчезнува, а неговата случајна, неприродна пипавост нè убедува дека сликата не само што прикажува некоја друга стварност, туку и потекнува од неа.

Делото е настанато во текот на заробеништвото на сликарот во лудницата за криминалци, во Лондон, откако го убил татка си и се обидел да изврши уште едно убиство. Ликовите кои ја населуваат сликата се маѓепсани, а за да се ослободат од тегобноста назначена од нивниот џуџест раст, потребно е да се преполови еден лешник. Лешникот од кој ќе се испили заробениот свет е подготвен, свртен нагоре со темето, а човеченце во црвена униформа замавнува со секирата, пред судбинскиот удар, опколен од шарен, жив амфитеатар. Сите лица се видливи, целосно или делумно, освен оној со секирата, којшто нема лик бидејќи ни е завртен со грбот. Со оглед на тоа дека единствено сопственото лице не може да се види, таа загадочна фигура, веројатно е самиот сликар.

Се сеќавам на една минатогодишна, нојна посета на чичко Никола. Седевме во фотелји од чии фустанчиња сиркаа дебели и искривени лавји нозе, со книги секаде наоколу. Му ја опишав сликата и го запрашав зошто Дад го одбрал токму лешникот. Ми се чинеше дека повеќе би одговарал орев, бидејќи неговото јадро личи на мозок, разбранет и поткожурен мозок на лудак, неодврзлив јазол што треба да се пресече за да се ослободи еден свет. Веќе не се сеќавам на зборовите на Никола, па морам да го прераскажам одговорот. Едноставно, лешникот, онака заоблен, мазен и тврд попрво би отскокнал отколку што би се распукнал од ударот, сечилото само би го допрело и би се одбило, освен ако не удри точно во онаа точка која е самиот, најосамен врв на лешникот.

За таков подвиг, достоино опеан со трескавичната Дадова концентрација, потребен е навистина мајсторски удар на едно самовилско типче.

ПСИХОТЕРАПИЈА (2)

James L. Griffith
Melissa Elliott Griffith

Јазични решенија за проблемите ум - тело

Како да зборуваме за умот и телото, на начин кој би ја доловил моќта на изговорениот збор да го лекува телото? Таткото ѝ шепоти милни зборови на својата малечка ќеркичка додека му лежи на рацете гушејќи се од астма. Со самото тоа, нејзиното дишење се олеснува. Некој менаџер ѝ вели на својата жена: “Сè во врска со оваа работа ми изгледа добро, но чирот ми вели поинаку. На вечера со семејството, мајката ѝ дава оддушка на горчината, поради третманот што го добила од неврологот. После многу скапи испитувања кои покажале нормални резултати, тој ѝ рекол дека болките и оттрпнувањето што ја исплашиле се должат на стрес и дека “сето тоа е во нејзината глава”. Сè што гледаме околу нас сведочи дека умот и телото се многу поблиски во секојдневниот живот, за добро и за зло, отколку што нашата научна реалност нè наведува да мислиме. Дури премногу често, низ нашите мигрени, чиреви и болни грчеви во мускулите, се уверуваме дека менталната болка може да доведе до телесна болест. Но, сепак оваа поврзаност би требало да отвори можност изговорениот збор да биде во состојба да го излекува болното тело.

Длабоките, неизговорени метафори кои се во основата на научните списи за проблемот ум - тело, го претставуваат телото како машина, чудесно комплексна, но сепак машина, а умот како нејзин управувач. Умот го води телото, како да е автомобил. Ова дуалистичко гледиште поттикна значајни биомедицински достигнувања со кои лекарите ги лекуваат болестите со прецизност на добар механичар. Можат да се голтаат апчиња што уништуваат рак, можат да се трансплантираат делови од мртво на живо

тело, хируршка интервенција во материцата може да направи да преживее бебе кое инаку не би се родило. Сето ова е постигнато во еден светоглед во кој умот и телото се одвоени, за телото се смета дека е составено од делови, чии што правилно управувани операции ни дозволуваат своеволно да манипулираме со нивните функции (Kleinman, 1986).

Но, ова биомедицинско гледиште не нуди место за пациентите кои имаат физички симптоми, а сепак психолошки се сметаат за нормални или пак, после опсежни медицински испитувања, се покажало дека не се толку болни колку што се жалат. Рационалната традиција е вчудоневидена од големиот број пациенти чии што животни стресови се материјализираат во физички симптоми. Во медицинските кругови таквите пациенти се нарекуваат “хистерични”, “хипохондрични”, “лажни пациенти”, и со разни други имиња што ја изразуваат аверзијата што се чувствува кон оние проблеми кои не се вклопуваат во прифатениот модел (Ford, 1983). Во научниот медицински дискурс, пациентите кои (на медицинските тестови и испитувања) не покажуваат никакви знаци на физичка болест, се смета дека имаат *соматоформни пореметувања* (somatoform disorder, DSM - III - R, 1987; Ford, 1983). Пациентите кои на прегледите покажуваат јасни знаци на физиолошки заболувања, но тие главно се разултат на психолошки фактори, се смета дека имаат *психофизиолошки пореметувања*. За таквите пациенти лекарите сметаат дека имаат “ментални” или психијатриски проблеми. Но, и психијатрите и психолозите како “специјалисти за ментално здравје” со биомедицинска ориентација, се исто така во тешка ситуација, бидејќи пациентите се цврсто убедени дека нивните проблеми се физички, а не “ментални”. И покрај огромните достигнувања на биомедицинската технологија, вклучувајќи ја и психијатријата, таа не нуди решенија за главоболките, општата слабост на организмот, болките во мускулите, и сл., и поради тоа пациентите со овие проблеми се чувствуваат разочарани (Kleinman, 1986).

Приближувањето на двете независни линии на сфаќањата за јазикот, умот и телото, во седумдесетите години, предочува дека би можела да се појави радикална алтернатива на биомедицинската гледна точка.

Пред седумдесет години Мартин Хајдегер (Martin Heidegger, 1962a, 1962b, 1971) започна да истражува како значењето на човековото искуство израснува од секојдневните настани. Овие размислувања го одведоа до оние димензии на искуството, кои му претходат на јазичното одделување на субјектот од објектот, на умот од телото. Делото на Хајдегер, на Мерло-Понти (Merleau - Ponty, 1968), Гедемер (Gadamer, 1976) и други феноменолози кои го разработија неговото сфаќање (види Palmer, 1969), потврдија дека човековата мисла и човековите постапки се формираат на длабочини во кои не можеме да проникнеме со јазикот, обичаите и општествените институции во одреден историски момент. Нивната работа, наречена “философска херменеутика”, покажа дека поделбата ум - тело, што лежи во основа на современата медицина е социјално договорена интерпретација, а не одраз на објективната реалност надвор од човековото искуство (Messer, Sass i Woolfolk, 1988). Од оваа гледна точка, биомедицинската наука не го уважува фактот дека е само една од повеќето традиции, а не единствено објаснување и “огледало на реалноста”. Исто така, таа не е свесна за степенот до кој нејзиниот јазик е содржан не во апстрактните концепти и печатени зборови, туку во специфичното однесување на лекарите кои работат во клиниките, во нивните меѓусебни односи и разговорите со пациентите. Така, биомедицинскиот практичар и пациентот со соматоформен проблем, доаѓаат од меѓусебно туѓи јазични традиции, од аспект на дистинкцијата ум-тело. Дури и ако употребуваат исти зборови, практичарот и пациентот, во овој контекст, веројатно не зборуваат на заеднички јазик.

Придонесите на херменеутичката филозофија за разбирање на односите ум -јазик - тело, не беа забележани од практичарите што работат со пациентите. Когнитивните научници во 70-тите години, од потполно различен правец доаѓаат до слични заклучоци, и нивните трудови им се многу попростапни на медицинските научници. На пример,

Humberto Maturana и Francisco Varela (1987; Varela, 1979; исто така види Efran, Lukens i Lukens, 1990), невробиолози од Чиле, се бават со биологија на когницијата користејќи ги современите невроанатомски, невропсихолошки и неврофизиолошки податоци. Нивното интересирање е фокусирано на тоа како “менталните појави” и “физичките појави” постојат во меѓусебен однос, а истовремено им припаѓаат на две различни јазички области.

- Каков е тој “јазик” што го содржи и менталниот и физичкиот свет? Останувајќи верни на нивната мисија да најдат научни објаснувања во рамките на структуралните механизми, тие го опишуваат јазикот како создавање на усогласени однесувања на две суштества кои се структурално споени, т.е. однесувањето на едното го поттикнува однесувањето на другото во рекурзивен модел што двете ги одржува во стабилно меѓусебно влијание. За да ја илустрираат биологијата на човечкиот јазик, тие го примениле примерот на *Trophalaxis*, (трофалаксис), механизам на комуникација меѓу инсектите кои живеат во групи:

Постои постојан проток на секрети меѓу членовите на една мравја колонија преку размената на стомачната содржина при секоја нивна средба...што резултира во дистрибуција, низ целата популација, на извесен број на супстанции (меѓу нив и хормони) одговорни за диференцијацијата и спецификацијата на улогите. Така, кралицата е кралица сè додека се храни на определен начин и определени супстанции кои што таа ги произведува се дистрибуираат меѓу членовите на колонијата. Отстранете ја кралицата од нејзината местоположба и веднаш, хормонската нерамнотежа, предизвикана од нејзиното отсуство, ќе резултира со промена во хранењето на ларвите што се развиваат во кралици. (1987, стр. 186).

Исто како што социјалната организација на мравјата колонија се одржува преку меѓусебна размена на плунката, така и кај нас, луѓето, нашата социјална организација се одржува преку меѓусебната размена на говорот. И херменеутичката филозофија и когнитивната наука сметаат дека јазикот е лоциран во усогласеното однесување и интерперсоналните односи, а не внатре во “умот” на секој поединечен човек (Winograd i Flores, 1987). Јазикот не е возило што ги разнесува комуникациите напред-назад меѓу индивидуалните умови; тој е координација на физичките околности меѓу членовите на една социјална група, што го задржува структуралниот интегритет и на социјалната група и на индивидуалните членови на таа група.

Психотерапијата како биолошка појава

Ставот за јазикот изведен од когнитивната наука и херменеутичките филозофи нуди алтернатива на традиционалниот дуализам ум-тело, за создавање на психотераписки приоди кон овие проблеми. Од оваа гледна точка, психотерапијата на проблемите ум-тело би требало како дел од третманот, да ги користи социјалните групи на луѓе кои се бават со јазикот во врска со проблемите ум-тело, тоа е она што Anderson и Goolishian (1988) го нарекуваат *проблемски-ориентиран систем*. Обично, но не секогаш,

тоа се членовите на едно семејство. Според ова гледиште, *метафора* е лингвистичка единица на координација на биолошките состојби меѓу членовите на една социјална група. *Приказна* е лингвистичка единица на координирано социјално однесување во тек на времето. Координацијата на биолошките состојби меѓу членовите на социјалната група се одвива преку меѓусебното прераскажување и слушање на личните приказни.

Психотерапијата започнува со создавање на биолошки контекст погоден за раскажување, слушање, и рефлектирање на нарациите. Погодноста на контекстот се одразува во физичките состојби на учесниците на сеансата, вклучувајќи ја и активноста на автономниот нервен систем (потење, трема, тресење), положбата, брзината и длабочината на дишењето, состојбата на тонусот на мускулите и така натаму. Овој процес е отежнат ако телесните функции се мобилизирани да реагираат на закана (сомневање, обвинување, страв, срам или отуѓеност). Терапевтот го користи јазикот да ги поттикне физичките состојби кои се јавуваат во ситуација на споделување на чувствата, доверба, слушање, заинтересираност. За да се постигне тоа, треба да се преземат следниве чекори:

1. *Терапевтот ги следи телесните знаци меѓу учесниците во терапијата, за да види колку брзо дијалогот се движи кон нови или заситрувачки теми*. Држењето на телото, ритмот на дишењето, правецот на погледот, изразот на лицето и тонот на гласот на секој од учесниците означуваат или отвореност и дозвола да се напредува побрзо, или пак вознемиреност и барање разговорот да се успори или привремено да се прекине. Andersen (1991) предлага ритмот на разговорот да не биде побрз од оној на најколебливиот учесник.

2. *Терапевтот го усогласува своето тело со телата на учесниците*. Ова можеби најефективно се прави со координирање на сопственото дишење со дишењето на другиот учесник во дијалогот (Andersen, 1991). Исто така, од помош може да биде заземање на иста положба на телото, јачина на гласот или брзина на зборувањето.

3. *Терапевтот е одговорен за соодветената физичка spremност за дијалог, а тоа го поттикнува со одбирање на претпоставки во јазикот кои негуваат љубовитност, отвореност и почин кон личността која има "ум-тело" проблем (Griffith and Griffith, 1991)*. Сметаме дека постојат три претпоставки кои се корисни во олеснување на разговорот со пациент којшто има соматоформен проблем.

Прво, психотераписката сеанса е непозната ситуација за пациент со соматски симптоми. Ова особено важи за пациентот кој прво побарал помош од лекар, а потоа бил упатен на психотерапија. Психотерапијата е место каде се очекува терапевтот и учесниците да бараат објаснувања за проблемите од психолошки домен, додека пак човекот кој што бара помош од медицински практичар, објаснувањата на проблемите ги бара во физиолошкиот домен.

Второ, сериозни физички симптоми се јавуваат кога има некоја голема животна дилема, но поради некоја причина не се води разговор потребен за нејзино разрешување. Оваа претпоставка му наложува на терапевтот да биде чувствителен на постоењето на неизречената дилема, љубопитен во врска со она што го попречува потребниот разговор и особено внимателен со чувството на непријатност на симптоматичната личност.

Третата премиса е дека разговорите кои што се потребни да се разреши оваа дилема се попречени бидејќи (а) доминантните говорници во групата која разговара го забрануваат дијалогот за проблемот; или (б) постојат надворешни пречки (како што се политички притисок, закана со насилство во семејството, културна или верска дејност), кои јасно забрануваат разговор во врска со дилемата. Оваа претпоставка го води терапевтот да трага по притисоци кои ги ограничуваат можностите за дијалог, а не да ги бара евентуалните добри страни на симптомите за пациентот, што е карактеристично за некои други терапевтски приоди.

Лена, 28-годишна жена, на третман била пратена од нејзиниот семеен лекар кој со мноштво лекови ја лекувал од неподносливи главоболки. Но, и покрај лекувањето, тие не престанувале. Тогаш лекарот се загрижил дека постои ризик од зависност, доколку ѝ даде појаки лекови како што таа барала. Три месеци таа одбивала да го послуша советот да побара психијатриско мислење. Кога тој и понатаму инсистирал, таа конечно се согласила да отиде на психијатар.

Отплеткувајќи ја полека својата приказна, таа раскажала дека се омажила млада за да избега од дом полн со алкохолизам и вербални малтретирања. Нејзиниот сопруг бил тип на човек кој ѝ овозможил добар семеен живот и материјална сигурност. Нивниот заеднички живот бил концентриран околу водењето активности за младите во нивната црква. Но, таа низ солзи го признала чувството дека тој всушност “не ја познава” и дека не е сигурна ниту во својата љубов кон него. Се плаши да разговара со него за ова, зашто тој ќе смета дека е “неблагодарна”, после сè што сторил за неа. Тој би бил длабоко повреден и конфликтот што тоа би го започнало би можел да го уништи бракот кој што служел за пример меѓу младите во нивната црква. Но, сепак, ако не зборува, таа би чувствувала дека “живее во лага” и се изневерува и себе си и сопругот. Смета дека конечно ја добива заслужената казна затоа што го “напуштила” семејството толку години порано, кога било полно со проблеми и му требало помош.

Терапевтот бара содржаен јазик кој ги координира физичките состојби. Говорењето на функционалниот јазик, со кој ги извршуваме секојдневните работи, вообичаено е споено со силно пригушување на придружните телесни состојби. Цел на функционалниот јазик е брзо и ефикасно да го обликува однесувањето на другите, за да ги реализира целите на поединецот. Овој јазик е корисен во обезбедување на храна, живеалиште и општествена позиција, но ги жртвува можностите за координирање на физичките состојби меѓу учесниците во дијалогот. Овој функционален говор честопати се карактеризира како “говор од главата” а не “говор од срцето”.

Но терапевтот обично може да ги открие, испомешани меѓу редовите на овој функционален говор, остатоците од личниот говор кој продолжува да говори од телото. За да се направи тоа, треба да се слушне индивидуално (идиосинкратска) особената употреба на говорот што се повторува, и да се бараат клучните метафори од кои што извираат јазичните дистинкции на личноста. Овие метафори и фрази имаат тенденција да го означат живото присуство на значајните нарации што го формираат чувството на самосвест. Ова се врските меѓу мислата и телесноста.

Овие метафори и фрази станаа темели врз кој се гради последователниот терапевтски дијалог. На тој начин јазикот на терапијата се гради одново во секој терапевтски процес, со користење на говорот на пациентот и другите учесници како тули, а не со воведување на професионалниот говор што терапевтот го научил во своите професионални кругови. На пример, ако симптоматичниот пациент го употреби зборот “неблагодарен” три пати во различни реченици, терапевтот може да праша: Што значи “неблагодарност”? Кога велите “неблагодарен”, дали мислите на нешто слично на роднина кој постојано бара помош кога е во криза, но никогаш не е слободен кога вие од него барате помош, или на нешто сосем друго? Кои се вашите клучни животни искуства што ве научија што значи “неблагодарност”?

Со ваквото поставување на прашања и споредување на метафорите, се создава конверзациска област, усогласена област во јазикот, во која и терапевтот и пациентот чувствуваат дека меѓусебно се разбираат (Anderson & Goolishian 1988, Pask 1976, Varela, 1987). Кога терапевтот и другите учесници на сеансата ќе го разберат зборот “неблагодарност” во она значење во кое го употребува оној што зборува, тогаш зборот “неблагодарност” влегува во конверзациската област на терапијата. Овој јазик многу моќно ги координира телесните состојби на учесниците во дијалогот.

Терапевтот ја запрашал Лена, “Кои се значајните настани од вашиот живот кои се поврзани со “Тој всушност не ме познава?” Лена, сè уште плачејќи, со одвратност зборува за својата мајка која се премажила за нејзиниот очув. Веднаш потоа таа започнала тајни вонбрачни врски со повеќе мажи. Уште од основно училиште, Лена знаела за тајниот живот на својата мајка. Кога еднаш ѝ наговестила дека нејзиниот сопствен брак е несреќен, таа отворено ѝ предложила сопругот да го чува за издржување, а на друго место да бара страст. Лена отсекогаш сметала дека мајка ѝ го “изневерува” бракот, дека “живее во лага” и е “неблагодарна” што ги користи домот и парите на нејзиниот очув, а ја изневерува неговата доверба. Нејзин најголем страв бил дека ќе заврши како неа. Во тој момент таа е бесна на мајка си поради предлогот да го одбере двојниот живот како решение.

Во терапијата со Лена, значењето на “изневерување”, “живеење во лага”, “неблагодарен” и “тој всушност не ме познава” се тесно поврзани со нејзината животната приказна. Нивните значења се индивидуални, на некој начин и различни од стандардните дефиниции на зборовите. Исто така, овие метафори се тесно поврзани со нејзината телесна состојба.

Работење со приказни кои ги координираат телесните состојби

Иако за време на терапијата се поставуваат прашања со кои се настојува да се прошири значењето на метафорите и нарациите, терапевтот сепак работи на тоа да остане во поставените конверзациски рамки. Употребата на истиот јазик и при опишување и објаснување на проблемот (на себеси и на колегите) како и во разговорот со пациентот за време на сеансата, може да биде корисно. Исто така, од помош може да биде ако терапевтот запомни дека, иако тој или таа се експерти за употребата на јазикот во разговорите, тој или таа сепак не можат да ги дадат одговорите на животните дилеми на пациентот (Andersen, 1991).

Овој конверзациски домен им овозможува на учесниците во терапијата отворено да ги соопштат своите лични искуства во врска со проблемот. Самото тоа може да биде доволно проблемот спонтано да се реши, доколку дотогаш не постоела можност за создавање на таков дијалогичен контекст.

Терапевтот будно ги следи телесните реакции на Лена, ритамот на нејзиниот говор и дишење, поставувајќи прашања кои отвараат простор за нови нарации: Ако таа го напушти бракот од љубов и страст за да биде верна како добра сопруга и добра мајка во стабилен дом, кои настани ќе ја обликуваат нејзината иднина во годините што доаѓаат? Доколку би ја живеела таа иднина, а потоа би погледнала наназад на животот што го избрала, како би се чувствувала?

Лена раскажувала случки на “невидливост”, на пр. кога била шестгодишно девојче, погледнала околу себе и рекла, “за мене овде нема место!” Таа се чувствувала како малата сирена која гледа и љуби, но самата е невидлива и недопрена. Во кратките моменти на сексуална страст, таа понекогаш здогледувала зрак од бараното единство. Но, помеѓу неа и нејзиниот сопруг постои непремостлива бездна. Терапевтот не објаснува, ниту интерпретира, ниту пак поставува задачи, туку само слуша и поставува прашања за специфичниот јазик кој Лена го нуди. Нејзина единствена цел е да ги разбере дилемите на Лена, низ јазикот на Лена, во приказните на Лена.

Лена се реши да продолжи со психотерапијата и на крај работеше заедно со сопругот во плодна терапија за двојки. Но состојбата со нејзините главоболки значително се подобри уште по првата терапевска консултација, кога таа за прв пат на друг човек му зборуваше за проблемите што ја мачат. Оттогаш, главоболките не беа во фокусот на терапијата.

Значајните животни дилеми ги чувствуваме во нашите тела. Воздржани во себе, тие не можат да се артикулираат со функционалниот говор на јавниот живот. Нивниот јазик се пројавува во нарациите што постојат на допирните точки меѓу умот и телото. Кога една дилема не може да се разреши бидејќи потребниот дијалог е забранет, тогаш обезбедувањето на безбедно место каде зборовите можат да се изговорат, како во случајот на Лена, тоа може да биде доволно телото да се ослободи од болката.

Во повеќето случаи, сепак, воспоставувањето на конверзациска област е основно, но не и доволно за решавање на проблемите ум-тело. Нарациите кои се користат во работата со пациентот и другите учесници на терапијата понекогаш можат да бидат несоодветни за планирање на успешно решение. Нарациите за страв, срам, вина или очај можат да ја замрачат свесноста за вештините и потенцијалите што би можеле да доведат до успешно решение на проблемот. Доминантно само-понижувачко раскажување би можело да ги засени другите настани кои во себе носат поголема можност за разрешување на проблемот. Поради тоа терапевтот мора да поседува умешност за проширување на приказните од минатото, пронаоѓање на алтернативните, скриени настани и воспоставување на услови кои би довеле до нови раскажувања (White, 1988a, 1988b, White & Epston, 1990).

Овој процес на проширување на нарациите, /навраќање/ создавање на нови, се одвива најдобро кога терапевтот првенствено поставува прашања, а не кажува исказни реченици. Терапевтот не е инструктор, тој прашањата мора да ги поставува од позиција на чиста љубопитност. Ова е можно само кога терапевтот ќе ја присвои позицијата на *Шерајевискa несигурнос* (Griffith i Griffith, 1991), постојано обидувајќи се да ја задржи свеста дека *не разбира и не знае*. Како што предложиле Andersen и Griffith (1988), прашањата мора да се поставуваат од позиција на “незнаење”, ако сакаме да иницираат создавање на ново значење.

Терапевтските интерпретации што се употребуваат во психодинамски-ориентираната психотерапија, ретко или воопшто не се корисни, бидејќи по дефиницијата тие се формираат во конверзациската област на професионалните кругови на кои им припаѓа терапевтот, но не и пациентот и другите учесници во терапијата. Сепак, терапевтот може да понуди идеи од неговото (или нејзиното) животно искуство или пак од други пациенти кои имаат слични проблеми. Разновидни идеи, вклучувајќи и идеи од професионалните научни кругови, можат да бидат изнесени во стил на неврзан разговор, под услов терапевтот да внимава кои од примерите пациентот и другите учесници на терапијата ги одбрале како корисни и потоа го следи нивниот избор (Griffith, Griffith & Slovik, 1990).

Џон Х., средновеchen инженер, опишува колку бил обесхрабрен кога повторно му се вратиле стомачните болки. Тој работел на тоа да го измени своето однесување “тип А” за да нема повеќе проблеми со чирот. Сè до денес тој верувал дека има значајни подобрувања во неговите навики, во начинот на размислување и ритмот на живеење. Со повторното појавување на болките, тој се прашува дали неговите напори воопшто имаат смисла.

Сепак, некаде на половина од сеансата, Џон опишува нов “притисок” којшто почнал да се зголемува откако добил нова позиција што му овозможила тесно да соработува со неговиот шеф, кому му се восхитува. Тој постојано се плаши дека ќе направи некоја грешка пред шефот. Џон веднаш го поврзува ова чувство со она што често го чувствувал во присуство на татко му, перфекционист, критичен, претерано сериозен човек, со кого се натпреварувал, но и од кого се плашел. Сепак, овој свесен увид не го намали “притисокот” и физичката болка.

Низ дијалог, терапевтот и Џон заедно ја идентификуваа “способноста за шегување на сопствена сметка” како нова димензија во личниот развој на Џон која би му отворила нови хоризонти, достапни за татко му. Можеби на тоа би можел да работи со својот шеф, намерно правејќи секој ден по една грешка што би го засрамила и користејќи го ова искуство да се навикне да се пошегува на сопствена сметка. Ако тоа се обиде да го направи како експеримент, возможно ли е дека ќе открие нешто ново за себе?

Џон беше заинтригиран од идејата и се согласи да се обиде, иако беше исплашен. На следната средба тој опиша дека ја исполнил задачата и дека како награда, чувството на “притисок” се изгубило заедно со болката од чирот.

Задачата, “намерна грешка” често се одредува како парадоксална задача што стратешките терапевти ја користат за да ја развијат стабилноста на премногу контролираното однесување (Fish, Weaklano & Segal, 1983). Овде задачата не беше доделена како наметната наредба, туку како заеднички оформена вежба која Џон би можел да ја користи како потенцијал за промена, доколку сака. Значењето на задачата беше детално специфицирано, во согласност со Џоновата животна приказна. Учеството на терапевтот повеќе е на начин на кој финансискиот советник би ги разгледувал можностите Џон да ги инвестира своите пари, отколку на начин на кој лекарот препишува апчиња кога некој е болен.

Дискусија

Актуелните психолошки третмани за соматските симптоми се засноваат на јазикот кој го објективизира телото. Овие третмани трагаат по зголемување на успехите на биомедицинската наука кои моделот на испитување на физичките науки го применуваат на разбирањето на биолошките системи на телото. Овие успеси резултираа во извонредно ефикасни третмани на заболените органи и системи на органи, било од бактериски инфекции, миокардијални инфаркти или висок крвен притисок. Повеќето истражувања во психијатријата и психологијата кои се обидуваат да ги определат третманите за пациентите дијагностицирани со соматоформни пореметувања и психофизиолошки пореметувања, се обидуваат да ги применат истите приоди на лекување на овие соматски симптоми.

Ние истражуваме алтернативно разбирање на говорот како динамично соединување на состојбите на телото што обезбедуваат социјален модел во кој ние живееме како човечки суштества. Овој приод користи нов или проширен говор, преку неговата поврзаност со состојбите на телото, ги прекратува физичките страдања на пациентот. Тој избегнува лингвистички разграничувања, какви што се субјект/објект, ум /тело, ментално/ физичко, кога тие се применуваат да конструираат реалност во која телото се доживува како надворешност на битието, како што ги доживуваме машините кои ги користиме во секојдневниот живот.

Ако современиот американски автомобилски механичар е соодветна метафора за биомедицински лекар практичар, тогаш американски домородечки шаман може да биде соодветна метафора за јазично-системски-ориентиран практичар (Torrey, 1986). Преку ритмичниот танц на зборовите што го придружуваат болниот, терапевтот и клиентот трагаат по нарација која ќе донесе оздравување. Како што шаманот може да понуди пејотл (дрога), така терапевтот може да ги понуди фармаколошките плодови на биомедицинската наука за да го промени телото, за тоа да може да каже поинаква приказна со која ќе може да живее. Овие пристапи го признаваат фактот, како што рече Heidegger (1971) дека “Јазикот е куќата на битието. Човекот живее во таа куќа”.

превод: Жаклина Гешџаковска

Извор: *Therapeutic Conversations*, ed. by Stephen Gilligan & Reese Price, w.w. Norton & Company, NewYork, 1993.

КРИСТОФ ДЕЖУР
Врски меѓу сонот и
оргазмот: еротско тело и
психичка сексуалност

Врз основа на проучувањата на сонот, неговите патолошки облици и неговото отсуство кај психотичните пациенти или карактеропати, на ониричкиот живот му се доделува најважно место во динамичките, топичките и економските процеси. Освен тоа, сонот се појавува како основен творец на здравјето. Тој не е само царски пат кон несвесното, туку и организатор на несвесното и на структурирањето на психичкиот апарат. Затоа тврдиме дека сонот секогаш има благотворно дејство, така што дури на него може да се гледа како на необично секојдневно тераписко средство. Појавата на сонот во текот на психотерапијата или психоанализата, не е само материјал интересен за психоаналитичарот, туку и доказ за ефикасна и структурирачка психичка активност на индивидуата. Сонот е активен учесник во психичкиот развој.

На крајот на оваа “прошетка” низ односите меѓу психичкото функционирање и биолошкиот поредок, мораме да го споменеме исклучителното значење на сексуалниот живот, односно сексуалниот однос, посебно на оргазмот врз работата на сонот. Навистина, што е оргазам, ако не истакнат пример на соматизација на дразбата? Поаѓајќи од еротската желба упатена кон објектот на љубов, којашто го организира психичкото функционирање, сексуалниот однос доведува до празнење кое не се исцрпува само во полето на волевата туку и на автоматската моторика, која ја подразбира мазната мускулатура, ендокриниот и кардиоваскуларниот систем. Овде постои еден, за психоаналитичарот зачудувачки парадокс, бидејќи најблагородната активност на психичкиот живот, градењето на објектната релација го завршува со празнење кое е обична соматизација. Дали можеби, на крајот на краиштата, соматизацијата е единствена цел на психичкото функционирање? Пред да донесеме заклучок, ќе пронајдеме барем еден доказ дека соматизациите не се секогаш кобни за економијата на организмот (а тоа важи за многу од нив).

Имено, може да се смета дека оргазмот е кулминација на прилично долг психички процес, полн со препреки, којшто кај невротичниот пациент, доколку страда од импотенција или фригидност често не се довршува. Пред да пристапиме кон ова прашање, ќе се задржиме на патолошките облици на сексуалноста. На сексуалноста, а не на оргазмот. Разликата е значајна, бидејќи патолошката сексуалност не подразбира отсуство на оргазам, и обратно, иако во најмала рака звучи парадоксално, постојат непатолошки сексуалности без оргазам. Значи, постои релативна независност помеѓу оргазмот и сексуалноста. Впрочем, психоаналитичарите главно, со исклучок на В. Рајх, малку зборуваа за оргазам. Повеќе испитуваа зошто тој не се јавува кај некои невротични пациенти, сметајќи дека оргазмот е рефлексивна активност за чија реализација не е неопходна никаква психичка поддршка. А кога оргазмот е невозможен, тоа значи дека постои органско пореметување (со васкуларно, нервно или ендокрино потекло) што не е предмет на психоаналитичкото истражување, (но може да биде предмет на психосоматско истражување), или тоа значи дека оргазмот заради психички причини е невозможен без соматска подлога, и тогаш психичката сексуалност се сфаќа како пречка за организмичкото празнење. Без разлика дали станува збор за сексуална перверзија, агресивна или компулзивна сексуалност, мастурбација, и сл., оргазам еможен и без поддршка од зрелата психичка сексуалност. Програмата на органската сексуалност може да се оствари и независно од психичката програма. Дури постојат и добро познати случаи каде сексуалноста изгледа речиси како автоматска, и се одигрува без каков било свесен, фантазматски материјал.

Кај невротичните пациенти сексуалноста е посложена, бидејќи минува низ формирањето на еротското тело кое значително се разликува од биолошкото тело. Тоа еротско тело е резултат на серија последователни трансформации благодарјќи на кои психичката сексуалност, развивана повеќе од десет години пред зрелоста на гонадите, последователно инвестира разни телесни органи кои ја претставуваат границата меѓу сопственото тело и надворешноста: кожата, устата, анусот, сензорните органи. Истовремено со преобразбите на телото, и самата психичка сексуалност

се трансформира, персонализира и еротизира. Тие трансформации немаат за цел толку одредување на сексуалноста како таква, бидејќи таа произлегува од односите со родителите, љубопитноста на детето кон она што родителите го прават во негово отсуство, неговото интересирање за примарната сцена, родителските одговори и премолчувања околу сопствената сексуалност, и сфаќањата за сексуалноста кои врз основа на сето тоа детето ги развива. Попрво, цел на таа трансформација е телото, преобразба на телото, употреба на телото, или, да кажеме “друга употреба” на телото: тело на желба, тело на задоволство, ерогено тело, кое го заменува функционалното тело на асимилација и елиминација, телото на хомеостазата.

Но, во некои етапи, тие можат да бидат неуспешни. Во тој случај, ендокрините програми и програмите на однесување се актуализираат во пубертетот независно од недовршената психичка сексуалност. Телото на таа сексуалност тогаш е анимално, рефлексно тело на кое ритам му даваат единствено ендокринометаболичките процеси. Но, тоа што ова тело функционира принудно и автоматски, под примат на програмите за одржување на видот, не значи дека функционира помалку правилно.

Наспроти тоа, кога психичката сексуалност е развиена, таа ја контраинвестира таа автоматска сексуалност, и соматското тело повеќе или помалку успешно се заменува со еротското, како што покажува сета психоневротична патологија. Контраинвестирањето на соматската сексуалност во психичката сексуалност е мошне деликатно, и таа врска не е секогаш цврста. Невротичниот пациент, којшто на некој начин се определил за еротското тело наспроти автоматската активност на своето соматско тело, или подобро речено, којшто одлучил да допушти тоа соматско тело да функционира единствено во корист на неговото еротско тело, често има тегоби поради постојаните противречности меѓу инстинктивните сили и нагонскиот живот. Невротичната сексуалност, дури и кога не доведува до оргазам, ја ослободува индивидуата од природните биолошки ритмови, а сепак не ги пригушува. Меѓутоа желбите и односот кон објектот го наметнуваат својот ритам, кој сигурно не е ритам на соматската сексуалност.

Наспроти некои верувања, очигледната независност на човекот во однос на неговата ендокрина сексуалност, која не само што му овозможува да им се спротисти на нагонските притисоци, туку сè до староста му овозможува и сексуални односи и оргазам чија цел не е оплодување, не е знак на “дегенерација”, ниту на раскинување со природните корени на човекот. Напротив, тоа значи збогатување на зрелиот сексуален живот во споредба со анималната сексуалност.

Тогаш, која е улогата на оргазмот во психичката сексуалност? Не е ли тој само резидуа на анималната сексуалност, којашто некои луѓе секогаш ќе мораат да ја потиснуваат, како на пример во монаштвото, или којашто наспротив, ќе мора да се толерира заради опуштање? Тоа што оргазмот навистина има голем органски потенцијал, не значи дека нема и функционална вредност за психичката сексуалност и за психичкото функционирање, без оглед на неговата функционална вредност во економијата на соматското тело.

Кога оргазмот значи дополнување на сексуален однос базиран на зрели објектни релации, тој претставува остварување на циклусот којшто, тргнувајќи од психичкиот живот, завршува со неуровегетативниот рефлекс. Во сексуалниот однос очигледно е ангажирана целата психосоматска економија. Упросто речено, во основа на сексуалниот однос се фантазматските обрасци, психичките репрезентации, мисли и идеи кои не се латентни па потоа потиснати како што е тоа случај во сонот, туку се латентни, а потоа подложени на регресија и тоа не формална, туку топичка регресија, преку сензори-моториката до оргазмот.

Значи, оргазмот е токму спротивен на сонот. Онаму каде сонот делува конзерваторски со потиснување, оргазмот делува со растворање на латентните мисли и содржини.

Врз основа на тоа, заклучуваме дека индивидуата тој процес го доживува како опасност, доколку нејзиното еротско тело не е доволно стабилно т.е. ако нејзините психички потпори се слаби. Зошто со оргазмот, за Егото постои опасност од разградување на психичката сексуалност, која би се распрснала кога врз неа со жестина би почнало да делува недоволно прифатеното биолошко тело. Тогаш се развива анксиозност како резултат на сексуалниот однос, којашто индивидуата се обидува да ја избегне токму на тој начин што станува неспособна за оргазам, импотентна, фригидна или апстинент.

Всушност, за невротичниот пациент постои опасност таму каде што нема опасност за оној што својата сексуалност ја развива во граници на објектните релации. Кога Фројд зборува за лепење на сексуалниот објект кај многумина, извесно е дека станува збор за “аранжман” со психичката сексуалност, во лоша смисла на зборот, којшто го штити Егото од опасноста на разградување на објектните односи.

Овие размислувања нè наведуваат да го воочиме сменувањето на сонот и оргазмот. Сексуален однос проследен со оргазам би бил, на некој начин процес на разградување, односно постапка обратна од сонот, со кој периодично би се сменувал. Така со право можеме да се запрашаме дали сиот психички живот се одвива помеѓу градење на потиснатото Несвесно преку сонот и разградување преку оргазмот.

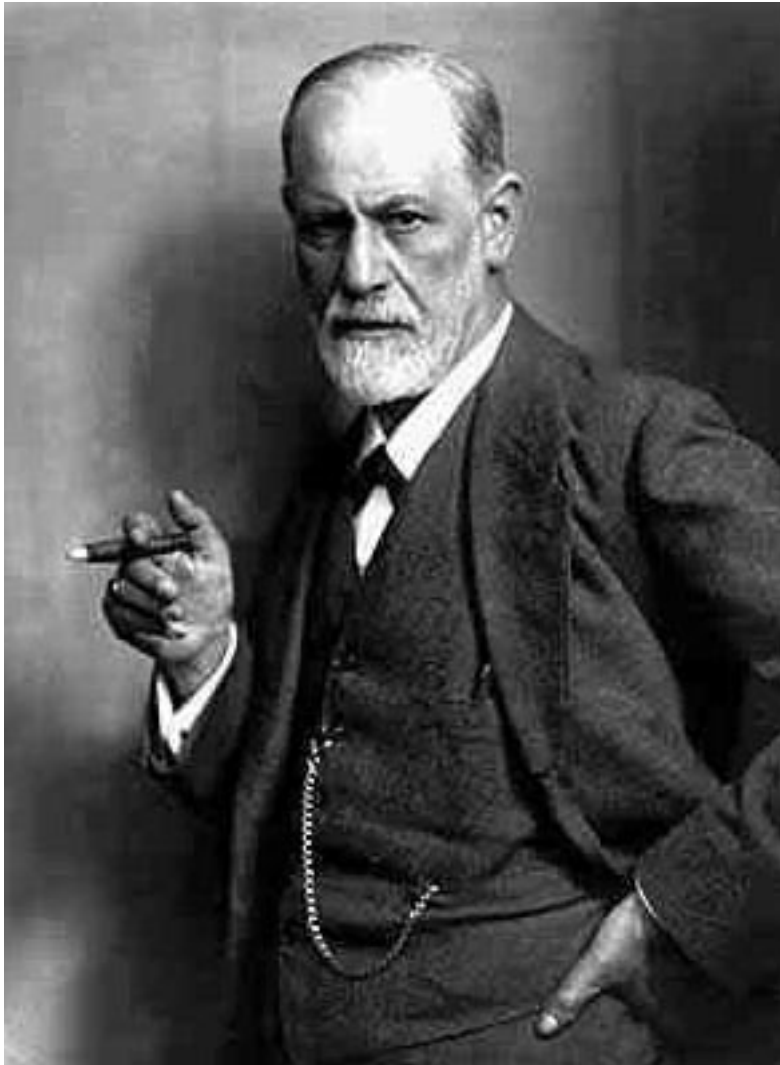
Во таа смисла, цел на оргазмот би била преработување на резултатите од работата на сонот, а сонот би настапил по разградувањето преку сексуалниот однос следен со оргазам. Телото како поле на еротската желба и сексуалната надразба, би било наизменично обземано со промените на сонот и оргазмот.

Од овој осврт на психосоматската економија, и во одреден степен на здравјето, заклучуваме дека откажувањето од сексуалните односи не е знак на прилагодливо сексуално функционирање. Попрво тоа означува недостаток на стабилност, а во секој случај одредена ригидност на психичкото функционирање, кое не се осмелува да се препушти на доживување на телесно задоволство поради страв дека во него ќе се изгуби, и ќе ја загрози психичката рамнотежа и кохезијата на Егото.

Во секој случај, самиот оргазам нема никакво психопатолошко значење. Тоа наведува на одредена воздржаност кон сфаќањата на сексуалноста, како на медицински, така и на сексолошки план и на план на однесување. Оргазам е можен и тогаш кога постои расцеп во психичката сексуалност, како кај повеќемината перверзни, и може да биде знак на патолошка психичка организација. Апстиненцијата, дури и кога оргазмот е можен, исто така може да сведочи за патолошка психичка организација. Единствено ускладеност на психичката сексуалност и сексуалниот однос следен со оргазам укажува на зрела психичка организација и прилагодливост на објектните инвестиции, кои периодично се движат, меѓу конструкцијата преку сонот и деконструкцијата преку оргазмот.

Превод: Венка Симовска

Извор: Kristof Dežur, *Telo između biologije i psihoanalize*, izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića Sremski Karlovci, 1990.

Сигмунд Фројд

ЗА СПРОТИВНИТЕ ЗНАЧЕЊА НА ЗБОРОВИТЕ *

* Фројд овој свој краток текст го напишал речиси како “Реферат за истоимената брошура на Карл Абел од 1884 година”. Текстот датира од 1910 година и без сомнение е израз на посебното интересирање кое што аналитичарот го покажува за Абеловите филолошки наоди на кои лингвистите не обрнувале посебно внимание сè додека Фројд не се повикал на нив (а тогаш како што тоа го направил Емил Бенвенист, за да бидат оспорени.)

Како вовед во ова излагање сега ќе повторам едно тврдење, од моето *Толкување на сонишџаџа*, изнесено како необјаснет заклучок од аналитичкото истражување.

“Исклучително зачудувачко е тоа како сонот се однесува со категоријата спротивност и противречност. Тој едноставно ја занемарува. За сонот како да не постои “не”. Тој особено сака спротивностите да ги обединува или да ги покажува како едно. Сонот си дозволува слобода било кој елемент да го прикажува преку неговата спротивност во полето на желбата (*Wunschgegensatz*), така што, на прв поглед не се знае дали некој елемент е спротивнотворен, позитивно или негативно содржан во мислите на сонот.”

Сечини дека античките толкувачи на соништа нашироко ја користеле претпоставката дека некое нешто во сон може да ја значи својата спротивност. Оваа можност, во зависност од приликите, ја прифаќаат и модерните истражувачи на сонот, доколку воопшто му признаваат смисла и можност за толкување. Ниту јас верувам дека ќе предизвикам противречење ако претпоставам дека сите оние што ме следеа на патот на научното толкување на соништата горенаведеното тврдење го сметаат за фактички проверено.

Дури благодарение на случајно читање на еден труд на лингвистот К. Абел, што се појави како посебна брошура 1884 година, а следната година беше вклучен во авторовите *Расправи од наукаџа за јазикот*, започнав да ја разбираам особената тенденција во работата на сонот - занемарување на порекнувањето и со исто средство на изразување, презентирање на она што е спротивно. Интересирањето за предметот ќе ме оправда ако овде опширно и буквално ги наведам клучните места од Абеловата расправа (иако испуштајќи ги повеќето примери). Вчудоневидени ќе дознаеме дека споменатата пракса во работата на сонот им е својствена и на најстарите нам познати јазици.

Откако го оцртува стариот облик на египетскиот јазик, којшто најверојатно се развил далеку пред првите хиероглифски инскрипции, Абел продолжува (стр.4)

“Значи, во египетскиот јазик, таа единствена реликвија на примитивниот свет, постои одреден број зборови со две значења, при што едното укажува на нешто токму спротивно на другото. Да замислиме, доколку воопшто е можно да се замисли таква наизглед бесмислица, дека зборот “јак” во нашиот јазик значи и “јак” и “слабо” (*dass das Wort “stark” in der deutschen Sprache sowohl “stark” als “schwach” bedeute*); дека именката “светлост” се користи за означување како на “светлост” така и на “темнина”; дека некој пивото го нарекува “пиво”, додека некој друг го користи истиот збор кога зборува за вода; го замислиме ли тоа, сме ја доловиле необичната пракса со која старите Египјани обично се служеле во својот јазик. Кому би му зеле за зло ако на тоа недоверливо одмавне со главата?...” (Примери.)

(*Ibid*, стр. 7): “Соочени со тие и со многу други случаи на антитетичко значење (види го додатокот), не можеме да подлегнеме на никакво сомневање дека најмалку во *еген* јазик постоело изобилство зборови коишто истовремено означувале две спротивни нешта. Колку и да нè чуди, пред нас е факт со кој мораме да сметаме.”

Потоа авторот го отфрла објаснувањето на таа состојба на работите со истогласноста и со исто толкава решителност се брани од нејзино сведување на наводно низок степен на египетскиот духовен развој.

(*Ibid*, стр. 9): “Но, Египет најмалку е татковина на бесмислицата. Напротив, тој е едно од најраните места на кое се развивал човековиот ум... Во него владеел чист, исклучително достоинствен морал и тој формулирал голем дел од десетте заповеди, и тоа во време кога народите кои ѝ припаѓаат на денешната цивилизација, сè уште им принесуваа човечки жртви на крволочните идоли. Народ кој во тие мрачни времиња го запалил факелот на праведноста и културата, сепак не можел да биде толку ступиден во својот секојдневен говор и мислење... Оние кои умееа да прават стакло и со машини да подигнуваат и придвижуваат огромни камени блокови мора, во најмала рака, да

имале доволно памет за некое нешто да не го сметаат истовремено за него самото и за неговата спротивност. Како сега да се помириме со тоа дека Египјаните си допуштале таков посебен контрадикторен јазик?... дека на меѓусебно најнепријателските мисли им давале една иста гласовна подлога и дека во нераскинливо единство го поврзале она што взаимно најсилно се спротивставува?”

Пред каков било обид за објаснување, мораме да промислиме уште едно зајакнување на таа несфатлива постапка во египетскиот јазик.

Од сите ексцентричности на египетската лексика најизвонредна е можеби онаа, покрај зборовите коишто во себе обединуваат спротивставени значења, која во себе содржи сложени зборови во кои две реченици со спротивно значење се обединети во еден композитум кој го има значењето на само еден од неговите два члена кои го конституираат. Во тој извонреден јазик не постојат, значи, само зборови кои кажуваат како “јакко” така и “слабо”, или како “наредување” така и “потчинување”; постојат и композитуми како на пример “стармал”, “далекублиз”, “врзувараздвојува”, “надворвнатре”..., кои - наспроти нивниот склоп кој во себе го вклучува она што е најразлично - значат само, во првиот пример “млад”, во вториот само “близу”, во третиот само “врзува”, во четвртиот само “внатре”... Во тие сложени зборови, токму намерно се соединети поимните противречности, не за да се создаде трет поим, како што понекогаш се случува во кинескиот јазик, туку само затоа, со тој композитум, да се изрази значењето на едниот од неговите членови во противречноста, она што тој член би значел и издвоен...”

Меѓутоа, загатката се решава полесно отколку што изгледа. Нашите поими настануваат со споредување. “Кога секогаш би било светло, не би морале да правиме разлика меѓу светло и темно, според тоа, не би го имале ниту поимот ниту зборот светлост...” Очигледно е дека сè на оваа планета е релативно, и егзистира независно само доколку во своите односи им се приближува на другите нешта и се разликува од нив...” “Со оглед на тоа што секој поим е е двојник на својата спротивност, како што би можело да се помисли, како тој би можел да им биде соопштен на другите кои се обидуваат да го мислат, ако не мерејќи го со неговата спротивност?...” (Ibid., стр. 15): “Бидејќи поимот за јако не би можел да се конципира, освен во спротивставување со слабо, тогаш зборот кој кажува “јако” содржи, едновременно, сеќавање на “слабо”, благодарение на што поимот токму почнува да постои. Всушност, тој збор не означувал ниту “јако” ниту “слабо”, туку врската меѓу тие две и нивната разлика од која двете рамномерно настануваат...”

“Но, човекот не можел да ги избори своите најстари и наједноставни поими поинаку туку со соочување на спротивноста со нејзината спротивност, и дури така постепено научил да ги раздвојува двете страни на антитезата и секоја да ја мисли не мерејќи ја свесно во однос на другата.”

Бидејќи јазикот не служи само за изразување на сопствените мисли, туку и, суштински, за нивно соопштување на друг, би можеле да се запрашаме како “првобитниот Египјанец” ги пренесувал мислите на својот ближен “на која страна од двојниот поим секојпат мислел”? Во пишувањето тоа се одвивало со помош на таканаречени “детерминативни” слики кои се ставале зад напишаното, и му давале смисла, а самите не се изговарале. (Ibid., стр. 18): “Кога египетскиот збор *кен* треба да значи “јако”, зад неговиот алфабетски напишан глас стои слика на исправен маж; кога истиот тој збор треба да изразува “слабо”, зад буквите кои го прикажуваат гласот следи слика на стуткан, омлитавен човек. И повеќето останати двозначни зборови се придружени со објаснувачки слики.” Според Абеловото мислење, во говорот гестот служел за на изговорениот збор да му го придаде саканиот знак.

“Абел сметал дека појавата на антитетичка двојна смисла се забележувала на “најстарите корени”. Таа двозначност пак, исчезнувала во тек на понатамошниот развој на јазикот, а барем во староегипетскиот можат да се следат сите премини до

еднозначноста во современото јазично богатство. “Изворно двосмислените зборови во подоцнежните јазици се делат на два едносмислени, при што секое од двете спротиставени значења окупира за себе по едно гласовно “попуштање” (модификација) на истиот корен.” Така на пример, веќе во самата хиероглифика *кен*, “јакослабо”, се кине на *кен*, “јако”, и *кан*, “слабо”. “Со други зборови, поимите, кои се појавувале единствено како антитетички, со текот на времето човековиот дух толку ги извежбал што на секој од нивните два дела можел да им овозможи самостојна егзистенција и, следствено на тоа, да им обезбеди сепаратен гласовен приказ.”

Контрадикторните празначења коишто лесно се демонстрираат во египетскиот, според Абел, можат да се пронајдат како раширени и во семитските и индоевропските јазици. “Останува да се види колку тоа се случува и во другите јазички семејства; зашто, иако спротиставените значења би морале изворно да бидат присутни во секоја мисловна човечка раса, не е нужно дека тие секаде, во значењето, се одржале и дека можат да се препознаат.”

Абел понатаму истакнува, дека филозофот Бејн (Bain) дури, по сè изгледа, не познавајќи ги фактичките случаи на феноменот, на чисто теориска основа ја постулирал двосмисленоста на зборовите како логичка нужност. Соодветното место (Logik, vol. i, 54) почнува со ставовите:

The essential relativity of all knowledge, thought or consciousness cannot but show itself in language. If everything that we can know is viewed as a transition from something else, every experiences must have two sides, and either every name must have a double meaning, or else for every meaning there must be two names. *

Издвојувам некоку случаи од “Додаток-от со примери на египетски, индогермански и арапски спротиставени значења”, кои, исто така можат да ни направат впечаток нам лингвистите: во латинскиот *altus* значи високо и длабоко, *sacer* - свето и проколнато, при што, значи, овде постои потполно спротиставување на смислата без каква било модификација на гласовниот облик. Во поглед на раздвојувањето на спротивностите, фонетските трансформации се илустрирани со примери како што се *clamare* викање - *clam* тивко, мирно; *siccus*, сув - *succus*, сок. Во германскиот, зборот *Boden* и ден денес значи она што е највисоко, но и она што е највисоко во куќата. На нашето (германско) *bös* (лошо) му одговара *bass* (добро), старосаксонското *bat* (добро) му се спротиставува на англиското *bad* (лошо), англиското *to lock* (затвара) му се спротиставува на германското *Lücke, Loch* (празнина, отвор). Германското *kleben* (врзување) - на англиското *to cleave* (раскинување), во германскиот *Stumm* (нем) - *Stimme* (глас), итн. Така би можело да се дојде и до вистинската смисла на многуисмеваниот извод: *lucus a non lucendo* **

Во својата расправа *Пошкело на јазикош* (1885, стр.305), Абел предупредува и на други трагови на древните мислителски напори (Denkmähen) И ден денес, Англичанец, за да изрази “без”, вели *without*, значи “собез”, како што се употребува во источна Прусија (*mitohne*). Самото *with*, кое денес му одговата на нашето (германско) “со” (*mit*), изворно значело колку “со” толку и “без”, како што може да се види од случаите *withdraw* (повлекување) и *withold* (задржување). Истата промена ја препознаваме и во германското *wider* (против) и *wieder* (заедно со).

* “Суштинската релативност на секое знаење, секоја мисла или свест не може, а и самата да не се покаже во јазикот. Ако било што што можеме да знаеме е согледано како премин од нешто друго, секое искусствено сознание мора да има две страни; така, или секоја именка мора да има двојно значење, или пак, за секое значење мора да постојат две именки”.

** Приредувачите на студиското издание на Фројдовите дела на ова место укажуваат на Квинтилијан, римски реторичар кој во своето дело *De institutione oratoria* (1,6) прашува: “Смееме ли да се согласиме со тоа дека некои зборови настанале од своите спротивности, како што е на пример, “lucus”, шума, бидејќи таа е затемнета со сенки, слабо осветлена (lucet)?” Оттука доаѓа: “Lucus a non lucet”. Шумата е наречена *lucus* бидејќи во неа е мрачно (non lucet).

И уште една најисклучителна особеност на староегипетскиот јазик е важна за правење споредба со работата на сонот. “Во египетскиот зборовите можат - да кажеме, наизглед - да се *извршаат* како гласовно *и* смисловно. Да претпоставиме дека германскиот збор *gut* (добро) е египетски, и тогаш таа, освен добро би значела и лошо, покрај *gut* би значела и *tug*. За таквите гласовни обрти, кои се премногу бројни за да биде можно да се објаснат со случајност, можат да се наведат и изобилство примери од аријските и семитските јазици. Ако се ограничимо најпрво на германските, се забележува: *Topf - pot; boat - tub; wait - täuwen; hurry - Ruhe; care - reck; Balken - Klobe, club*. Ако ги разгледаме и останатите индогермански јазици, тогаш сразмерно расте и бројот на таквите случаи. На пример: *capere - packen; ren - Niere; the leaf (лист) - folium*; (руски) *dum-a*, гр. *thumós* - санскритски *mêdh, mûdha* (душа), *Mut; rauchen* - руски *ku r-it; kreischen - to shriek*, итн.”

Абел се обидува со дуплирање, редулирање на коренот, да го објасни гласовниот обрт. Не би можеле без тешкотии да го следиме истражувачот на јазикот. Да се сетиме како децата со радост си играат со гласовно превртување на зборовите и како често работата на сонот се служи со превртување на неговиот претставувачки материјал. (*Darstellungsmaterial*) со најразлични цели. (Овде веќе не се превртуваат букви, туку слики во нивниот редослед.) Значи, повеќе сакаме гласовното превртување да го доведеме во врска со еден момент којшто допира многу подлабоко. *

Во согласувањата меѓу особеностите на работата на сонот, истакнати на почетокот на овој текст, и оние кои истражувачот на јазиците ги откри во праксата на најстарите јазици би се осмелиле да видиме потврда на нашето сфаќање за регресивниот, архаичен карактер на начинот на кој мислите се изразуваат во сонот. И оттаму нам, психијатрите, ни се наметнува чувство, кое не е за отфрлање, дека јазикот на сонитата подобро би го разбрале и полесно би го преведувале кога повеќе би знаеле за развојот на јазикот.

Превод: Венка Симовска

Извор: Sigmund Freud, *Psihoanaliza i telepacija*, Grafos, Beograd, 1990.

* За феноменот на гласовно превртување (метатеза), кој што има можеби уште потесни врски со работата на сонот одошто спротиставувањето на значењето (антитеза), споредете и W. Meyer-Rintel, во: *Kölnische Zeitung*, од 7. Март 1909. година.

ХУЛИО КОРТАСАР

Во Аргентина, матичната земја на Кортасар, се смета дека Аргентинците не настанале ниту од ацтешките ниту од другите домородечки божества, туку од утробите на бродовите што пристигале на брегот на реката Ла Плата од сите страни на светот, а особено од Европа.

Таков, измешан во неколку култури (како и неговиот фамозен сонародник Борхес), космополит во најблагодородното (космичко) значење на тој збор, е и Хулио Кортасар, инаку авторот на можеби највлијателниот роман на втората половина на 20 век, *Rayuela* (на англиски преведен како *Hopscotch*; фр. - *Marelle*; срп. - Школице; мак. - Куцкамен, Плочка, Пркнипира, како што веќе ја знаете оваа игра на тркалање камчиња низ небото...).

По скромната Темплум-книгичка (пет антологиски раскази, но само пет...), “Маргина” го објавува едниот од, според многумина, најубавите раскази на Кортасар, “Ракопис пронајден во џебот”, и плус неколку куси прозни цртчици, за кои Кортасар беше мајстор.

Ракопис пронајден во џебот

Кога сега пишувам за тоа на другите може да им изгледа како рулет или хиподром, но пари не барав, туку во еден момент почнав да чувствувам, да одлучувам дека стаклото на прозорецот од метрот може да ми донесе одговор, средба со некаква среќа, токму тука каде што инаку сè се одвива во знакот на најфаталниот раскин, внатре во подземното време кое линијата од станица до станица го оцртува а со тоа и ограничува, неотповикливо под. Велам раскин за подобро да го разберам (би требало толку нешта да разберам откако почнав да ја играм играва) тоа исчекување на влевањето на сите делови во една целина којашто можеби ќе ми се укаже во одблесокот на прозорското стакло. Да се пречекори тој раскин кого што луѓето како и да не го забележуваат иако кој знае што воопшто забележуваат тие мрачни луѓе што се качуваат во вагоните на метрот за потоа да се симнат, што покрај превоз бараат тие луѓе што се качуваат пред или по за да пред или потоа се симнат, а што само се поклопува во некоја зона на вагонот каде што сè е однапред решено со тоа што никој не може да знае дали ќе излеземе заедно, дали прво ќе се симнам јас или пак оној слабичок човек со ролна хартија, дали онаа баба во зелено ќе продолжи до крај, дали тие деца сега ќе се симнат, ма јасно е дека да бидејќи веќе ги собираат тетратките и лењирите, низ игра и смеење приобаат кон вратата додека таму во аголот некоја девојка се стабилизира за да потрае, за уште многу станици да може да седи врз конечно испразнетото седиште, а таа девојка е непредвидлива. Ана беше непредвидлива, седеше токму на седиштето крај прозорецот, таа веќе се наоѓаше таму кога јас влегов на станицата Етјен Марсел па кога некој Црнец ослободи едно седиште напред за кое како никој да не беше заинтересиран, па кога јас успеав да се провлечам со некој неодреден изговор меѓу колената на двајца патници што седеа на седиштата покрај ходникот, останав покрај Ана и, речиси едновременно, бидејќи влегов во метрот токму уште еднаш да ја одиграм играта, го побарав профилот на Маргарита во одблесокот на прозорското стакло, и помислив дека е убава, дека ми се допаѓа нејзината црна коса со како птичје крило што накосо ѝ паѓаше преку челото.

Не е точно тоа дека имињата на Маргарита или Ана дојдоа подоцна или дека сега тоа е начин да ги разликувам во пишувањето, таквите нешта веднаш стануваат одлучени со самата игра, сакам да кажам дека одблесокот врз стаклото никако не можеше да се вика Ана, како што ни Маргарита не можеше да биде името на девојката што седеше наспроти мене не гледајќи ме, со погледот на црните очи загубен во тагата на тој интеррегнум каде што се чини како сите да ја консултираат зоната на визијата која не е онаа што нè опкружува, исклучувајќи ги децата кои гледаат право и сосредоточено сè до денот кога и нив ќе ги научат да се сместуваат по меѓупросторите, да гледаат а да не видат, со она пристојно незнаење својствено за секој близок привид, секој опишан допир, при што секој е улежан во своето меурче, класифициран помеѓу загради, додека ја чува постојаноста и најмалите количества од свеж воздух помеѓу тугите колена и лактови, затскривајќи се зад “Франс-соарот” или џебните книги иако скоро секогаш е како сега со Ана, скоро секогаш се некои очи што се сместуваат во процепите од она што навистина може да се гледа, што се сместуваат на она неутрално и делумно тапо растојание што се протега од моето лице до лицето на човекот сосредоточен на својот “Фигаро”. Но во тој случај Маргарита, ако било што можев да предвидам, тоа е дека во еден момент расеано ќе се сврти кон прозорецот и дека тогаш, во тој случај, Маргарита ќе го види мојот одблесок, вкрстување на погледите на ликовите од тоа стакло врз кое темнината на тунелот става одлики на придрушено огледало, го става својот виолетов плиш што се движи давајќи им на лицата живот во некои други рамништа, одземајќи им ја онаа ужасна маска на креда што им ја навлекува комуналното осветлување на возилата а особено, е да, тоа не можеше да го порекнеш, Маргарита, кое ве приморува вистински да го погледнете она друго лице на стаклото бидејќи во магновението на двојниот поглед нема цензура, мојот одблесок на стаклото не е исто нешто со оној човек кој седи наспроти Ана и во кого Ана не смее отворено да гледа во вагонот на метрот,

а освен тоа онаа што токму го гледа мојот одблесок веќе не е Ана туку Маргарита во моментот кога Ана брзо го тргна погледот од човекот кој седи наспроти неа бидејќи не е згодно да го гледа, но кога се сврте кон прозорското стакло, таа го здогледа мојот одблесок како демне на тој момент, за благо да се насмевам, без дрскост а и без надеж кога погледот на Маргарита како птица ќе падне во неговиот поглед. Мора да траеше секунда, можеби повеќе, бидејќи почувствував дека Маргарита ја воочи таа насмевка со која Ана не се согласува, макар само така што ја наведнува главата, што неодредено го испитува затвораот на својата црвена кожна чанта, а всушност речиси како и да е оправдано да се смееш и понатаму иако Маргарета така рече веќе и не гледа бидејќи на некој начин гестот на Ана ја потврдува мојата насмевка, и понатаму ја прима до себе па веќе не е ни потребно таа или Маргарита да ме гледаат бидејќи ѝ се онака темелно предадени на ништожната работа околу проверката на затвораот на црвената чанта.

Како и со Паула (Офелија) и со толку други кои исто така се фрлаа да го проверат затвораот, копчињата, додатокот на некое списание, уште еднаш се отвори бунарот во кој надежта се преплетува со стравот а сè во смртниот грч на пајациите во кој времето почнува да отчукува како некакво друго срце во пулсот на играта; од тој момент секоја станица на метрото станува инаква подлога на иднината бидејќи така е решено со играта; погледот на Маргарита и мојата насмевка, едновремено повлекување на Ана кон набљудувањето на затвораот на својата чанта, сето тоа е увертира за обредот кој своевремено почнав да го славам противно на секој разум бидејќи повеќе ги сакам и најлошите утки од глупавите ланци вериги на секојдневната последиичност. Не е тоа толку тешко да се објасни но за време на самото играње имате впечаток на борба на слепо, имате впечаток на треперлива колоидална течност во која секоја насока го издига дрвото на непредвидливата траекторија. Планот на париското метро ја одредува со својот мондријановски скелет, со своите црвени, жолти, плави и црни гранки пространата но сепак омеѓена површина на исфрлените псеудоподии - а тоа стебло е живо дваесет часа на секои дваесет и четири, немирниот хлорофил протекува низ него со точна цел, ту се симнува на Шатле ту се качува на Вожирар а ту преседнува кај Одеон за да продолжи до Ла Мот-Пике, двесте, триста, кој знае колку можности за комбинирање за секоја кодирана и програмирана клетка да може да пристапи кон еден сектор на дрвото и да се промолкне во друг, за да излезе од галеријата Лафает и да остави пакет со пешкири или некаква ламба на некаков трет кат од улицата Геј-Лисак.

Моето правило на играта беше крајно едноставно, беше убаво, глупаво и тиранско: ако некоја жена би ми се допаднала, ако би ми се допаднала жената што седи наспроти мене, ако би ми се допаднала жената што седи наспроти мене крај прозорецот, ако нејзиниот одблесок на прозорецот го вкрстува погледот со мојот одблесок на прозорецот, ако мојата насмевка во прозорскиот одблесок го вознемирува или му причинува задоволство или му станува одбојна на оној женски одблесок врз прозорецот, ако Маргарита ме види како ѝ се насмевам на Ана а Ана ја наведнува главата за внимателно да може да го испита затвораот на својата црвена чанта, тогаш имаше игра и тогаш беше потполно сеедно дали насмевката ќе биде уважена или возвратена или занемарена, првиот став на обредот и не оди подалеку од тоа, од насмевката што ја лови оној што и ја заслужил. Тогаш почнува борбата во бунарот, почнуваат пајациите во стомакот, она чекање со нишало од станица до станица. Се сеќавам како тој ден се сетив: сега се Маргарита и Ана, но една недела пред тоа беа Паула и Офелија, сината девојка се симна на една од најлошите станици, на Монпарнас-Бјенвени која на најголемите шанси за пораз им ја отвора својата смрдлива хидра. Мојата врска беше линијата Порт де Ванв и речиси во истиот момент во првиот ходник сфатив дека Паула (дека Офелија) ќе тргне низ ходникот што води до врската на линијата Мари д Иси. Ништо не можеше да се направи, уште само за последен пат да ја погледнам на крстопатот од ходници, да

видам како се оддалечува, како се симнува низ скалите. Тоа беше и правило на играта: насмевка на прозорското стакло и правото да следам една жена очекувајќи како очајник дека нејзината врска ќе се синхронизира со онаа што самиот ја одредувам пред секое возење, а тогаш - секогаш до сега - да ја видам како свртува по друг ходник а не можам да ја следам бидејќи сум приморан да му се вратам на горниот свет и да наминам во некое кафе и понатаму да живеам сè додека постепено, после неколку часови или денови или недели, жедта пак не ме натера да ја испитам можноста еднаш сè да се поклопи, жената и прозорското стакло, насмевката прифатена или одбиена, врските меѓу возовите, а тогаш, најпосле - да, точно, потоа правото да пријдам и да го изговорам првиот збор, густ од улежаното време, од бескрајното прелпање на дното на бунарот меѓу пајците на грчот.

Сега влегуваме во станицата Сен-Силпис, некој покрај мене се исправа и заминува, Ана исто така останува сама пред мене, престана да гледа во чантата и на два-три пати нејзините очи расеано ме пометоа пред да се загубат во рекламата за бањското капалиште која се повторува во сите четири агли на вагонот. Маргарита не ме погледна повторно во прозорецот но тоа токму и го докажува контактот, неговиот таинствен пулс; Ана можеби е срамежлива или едноставно ѝ изгледа бесмислено да го прифати одблесокот на тоа лице кое пак ќе се насмее за Маргарита, а освен тоа важно е да се стигне до Сен-Силпис бидејќи ако до крајот има уште осум станици на линијата Порт д Орлеан, само три се спојуваат со други линии па само доколку Ана се симне на една од тие три станици мене ми останува можноста да се поклопиме; кога возот почна да забавува пред Сен-Силпис погледнав еднаш па уште еднаш во насоката на Маргарита барајќи ги очите кои Ана сè уште меко ги потпираше врз работите од вагонот како да се согласува со тоа Маргарита веќе и да не ме погледне, со тоа дека залудно е пак да се очекува таа повторно да го гледа одблесокот кој ја чека за да ѝ се насмевне.

Не се симна на Сен-Силпис, тоа го знаев уште пред возот да почне да кочи, тука е онаа подготвеност на патниците, особено на жените кои нервозно ги проверуваат пакетите, го затегнуваат капутот или гледаат отстрана кога стануваат за да ги избегнат колената во оној момент кога губитокот на брзината ги врзува и заглупува телата. Ана неодредено ги читкаше огласите на станицата, лицето на Маргарита бавно се бришеше под перонското светло и не можев да знам дали повторно ме погледна; ни мојот одблесок не можеше да биде видлив на таа плима од неон и реклами, тела што влегуваат и излегуваат. Ако Ана се симне на Монпарнас-Бјенвени моите шанси се минимални; како да не се сетам на Паула (Офелија) таму каде што можната четворократна врска го истенчува секое предвидување; меѓутоа, оној ден со Паула (Офелија) бесмислено бев уверен дека ќе се поклопиме, до последниот момент одев на три метри од таа бавна и плавокоса жена облечена како во суво лисје, па затоа нејзиното вртење надесно ме плесна по лицето како камшик. Поради тоа, сега, Маргарита - не: поради тоа - страв, пак одвратно би можело да се случи на Монпарнас-Бјенвени; сеќавањето на Паула (на Офелија), пајците во бунарот наспроти малецката надеж во тоа дека Ана (дека Маргарита). Но кој ќе излезе накрај со таа питомост која и ни овозможува да преживееме, речиси во истиот момент си реков себеси дека можеби Ана (дека можеби Маргарита) нема да се симне на Монпарнас-Бјенвени (и не се симна), дека нема да се симне на Вавен, и не се симна, дека можеби ќе се симне на Распај бидејќи тоа е првата од двете преостанати можности, па кога ни тука не се симна и кога сфатив дека останува уште само една станица каде што би можел да ја следам наспроти последните три каде што веќе сè би било сеедно, пак ги побарав очите на Маргарита на прозорското стакло, ја повикав од таква тишина и неподвижност што тоа мораше да допре до неа како зов, како бран, ѝ се насмевнав со онаа насмевка која веќе ни Ана не можеше да ја занемари, која Маргарита мораше да ја прифати иако не го гледаше мојот одблесок камшикуван со полусветлото на тунелот што веќе избиваше на Данфер-Рошро. Можеби црвената чанта се затресе во скупот на Ана кога возот прв пат прикочи, можеби само здодевноста ѝ

ја придвижуваше раката до праменот што ѝ паѓаше преку челото; во текот на тие три-четири секунди за време на кои возот стануваше неподвижен во перонот пајците ми ги забија ноктите на кожата од бунарот, за уште еднаш да ме победат одвнатре; кога Ана се исправи со едно единствено чисто движење на телото, кога ја зогледав од грб меѓу два патника, мислам дека уште еднаш бесмислено го побарав лицето на Маргарита врз стаклото осветлено со заслепувачките светлини и движења. Излегов како и да не сум свесен за тоа, како пасивна сенка на тоа тело што се симнуваше на перонот, сè додека не се разбудив пред она што допрва требаше да следи, пред завршниот двоен избор кој неповратно ќе се исполни.

Мислам дека е јасно - Ана (Маргарита) ќе тргне по секојдневниот или пак случаен пат, додека кај мене тоа беше работа на одлука, јас бев решил, уште и пред да влезев во возот, дека доколку некој упадне во играта а се симне на Данфер-Рошро, мојата врска ќе биде линијата Насион-Етоал, како што во случајот Ана (Маргарита) да слезеше на Шатле, можев да ја следам единствено доколку ја фати врската Венсан-Неи. Во последниот став на обредот играта е загубена ако Ана (ако Маргарита) ја фати врската Лињ д'Со или ако веднаш излезе на улица; веднаш, еве сега, бидејќи на таа станица и ги нема бескрајните ходници на коишто обично налетувам, туку скалите брзо водат кон целта, кон одредиштето како што велат во средствата на јавниот превоз, а на некои јазици - и кон судбината. Видов како се движи меѓу луѓето, ја видов нејзината црвена чанта налик на нишало од некоја играчка, како ја подигнува главата за да ги прочита натписите, двоумејќи се за момент, за конечно да се упати налево, а налево е излезот што избива на улица.

Не знам како да го речам тоа, пајците и понатаму премногу касаа, во првиот момент не бев ниту нечесен, едноставно ја следев а после можеби мислев дека ете веќе ќе прифатам, дека ќе ја пуштам да отиде во било која насока таму горе; среде скалите сфатив дека не, никако, подобро да се убијам ако го прекршам законот, кодексот. Грчот што ме беше стегнал во моментот кога Ана (кога Маргарита) почна да се качува по скалите кон коишто мене пристапот ми беше забранет, почна нагло да попушта под дејството на некаква сонлива малаксаност, пред статуата од бавни скали; одбив да мислам, доволно ми беше да знам дека и понатаму ја гледам, дека црвената чанта се качува кон улицата, дека со секој чекор црната коса ѝ потреперува врз рамениците. Веќе беше мрак а надвор мраз, понекоја снегулка паѓаше ретко носена од ветрот; знам дека Ана (дека Маргарита) не се исплаши кога застанав крај неа и реков: “Не е можно така да се поделиме уште и пред да сме се сретнале”.

Подоцна, во кафулето, сега веќе само Ана додека одблесокот на Маргарита се повлекуваше пред стварноста создадена од чинцано и зборови, рече дека ништо не разбира, дека се вика Мари-Клод, дека мојата насмевка на одблесокот ѝ причинила бол, дека во еден момент дури помислила да стане и да го смени седиштето, дека забележала како ја следам притоа не чувствувајќи страв, токму тоа беше противречно додека ме гледаше в очи, додека го пишеше својот чинцано, додека се смешкаше не срамејќи се што се смее, затоа што речиси веднаш го прифати мојот препад среде улица. Во тој момент на среќа како од лежење врз бранови, како од предаденост на некакво лизгање преполно со тополи, не можев да ѝ го кажам она што таа би го разбрала како лудост или болест што и беше само на друг начин, на некои други животни брегови; ѝ зборував за нејзиниот прамен коса, за нејзината црвена чанта, за нејзиниот начин да го набљудува огласот за некоја бања, за тоа дека не ѝ се насмевнав поради донжуанизам или здодевност туку за да ѝ го дадам цветот што го немав, знак дека ми се допаѓа, дека ми е фина, дека патувам пред неа, за уште една цигара и уште еден чинцано. Во ниеден момент не станавме енфатични, разговаравме како од нешто веќе познато и усвоено гледајќи се меѓусебно без повредување, верувам дека Мари-Клод ме пуштала да дојдам и да бидам во нејзината сегашност како што можеби Маргарита би одговорила на мојата насмевка врз стаклото да не се испречеа толку

претходни калапи, толку не смееш воопшто да одговараш ако некој ти пријде на улица или ако ти понуди бонбони и те викне на кино, сè додека Мари-Клод, веќе ослободена од мојата насмевка упатена кон Маргарита, Мари-Клод на улицата и во кафулето, сè додека таа не помисли дека тоа била добра насмевка, дека непознатиот одоздола не ѝ се насмевнал на Маргарита за да опипа некаков инаков терен, и дека мојот бесмислен начин да ѝ пријдам бил единствениот разбирлив, единствена причина да рече да, можеме, да можеме да позборуваме во кафулето со пијалок.

Не се сеќавам што сум можел да ѝ раскажам за себе, можеби сè освен играта, но тоа тогаш не е ништо, во еден момент се насмеавме, некој од нас прв се пошегува па потоа откривме дека ги сакаме истите цигари и Кетрин Денев, ми допушти да ја испратам до портата од нејзината куќа, пријателски ја испружи раката и се сложи да биде во истото кафуле во исто време следниот вторник. Земав такси за да се вратам во својот крај, по прв пат самиот во себе како во некоја неверојатна странска земја, повторувајќи во себе дека да, Мари-Клод, да Данфер-Рошро, стискајќи ги капаците за подобро да можам да ја сочувам нејзината црна коса, оној нејзин начин да ја изврти главата пред да прозбори, да се насмеа. Бевме точни и меѓусебно си ги раскажавме филмовите, работите, ги утврдивме делумните идеолошки разлики, таа и понатаму ме прифаќаше како чудесно да ѝ е доволна таа сегашност без причини, без прашалници; речиси не ни забележуваше дека секој будала би помислил за неа дека е лесна или глупава, чудејќи се дури што не се обидувам на истата клупа во кафулето, што на потегот од улицата Фроадво не ѝ ја префрлувам раката преку рамото во тоа прво движење на интимност, што, иако знам дека е сама - помладата сестра најчесто не е во станот на четвртиот кат - не барам да се качувам горе. Она што таа не можеше да го претчувствува, тоа се пајаците, се најдовме три или четири пати и тие не касаа, беа неподвижни во бунарот, исчекувајќи, сè до денот кога дознав, како сето време да не знаев, но во вторник - да се стигне до кафулето, да се замислува дека Мари-Клод веќе е таму или пак да се види како влегува со својот еластичен чекор, да се види нејзината црномуреста фигура која, и не знаејќи, невинно, веќе влегла во борба со пајаците одново разбудени, во борба со пречекорувањето на играта која единствено таа и успеа да ја сочува едноставно со тоа што ја испружи својата топла рака, едноставно со тој прамен што шеташе по нејзиното чело. Во некој момент сигурно забележала, застанала молкум да ме набљудува како и самата нешто да очекува; веќе беше невозможно да не ме издаде напорот да го продолжам тоа затишје, да не го прифатам тоа пак да се вратат наспроти Мари-Клод, против Мари-Клод која не можеше да разбере, која молчешкум ме гледаше исчекувајќи; да се пие и пуши и да се зборува со неа, за до последниот момент да се одбрани слаткиот интеррегnum без пајаците; да се запознае нејзиниот едноставен живот работа-дома и сестра студентка и алергиите; да се сака, така да се посакува тој црн прамен што ѝ го чешла челото, да се сака таа како цел, како стварно последна станица на последниот метро во животот, а тогаш - бунар, тоа растојание од мојот стол до онаа клупа каде што можевме да се љубиме, кадешто мојата уста можеше да го испие првиот мирис на Мари-Клод пред во прегратка да ја однесам до нејзината куќа, пред да се качиме низ оние нејзини скали и најпосле соблекувајќи ја од себе толкавата облека и толкавото чекање.

Тогаш ѝ реков, се сеќавам на сидот на гробиштата и како Мари-Клод се потпре на мене и како ме пушти да зборувам со лицето загубено во топлиот мов од својот капут, кој ќе знае дали мојот глас стигна до неа со сите негови зборови, дали беше можно да разбере; сè ѝ раскажав, секоја поединечност на играта, таа не-веројатност потврдувана низ толку Паули (толку Офелии) загубени на излезот од некој ходник, пајаци после секој крај. Таа плачеше, ја чувствував како трепери покрај мене иако и понатаму ме топлеше, иако и понатаму ме придржуваше со целото свое тело потпрено врз уидот на мртвите; ништо не ме праша, не сакаше да знае ниту зошто ни откаде, немаше намера да се бори против машината поставена од цел еден живот спротиставен самиот на себеси,

спротиставен на градот и на неговите лозинки - само тој плач на повредена животинка, тој безволен отпор спрема победата во играта, скршен отпор на разбранетата игра на пајците во бунарот.

На портата од нејзината зграда ѝ реков дека не е сè загубено, дека од нас зависи обидот за легитимна средба; сега таа ги знае правилата на играта, можеби ќе ни тргне од рака со оглед дека ништо друго нема да правиме освен да се бараме. Ми рече дека би можела да побара петнаесет дена отсуство, да патува носејќи со себе книга за да може времето да биде помалку важно и непријателски настроено во долниот свет, да ги менува врските, да чита додека ме чека, да ги гледа рекламите. Не сакавме да размислуваме за не-веројатноста, за тоа дека можеби и ќе се најдеме во некој воз но дека тоа нема да биде доволно бидејќи овојпат нема да смее да се прекрши она што однапред ќе биде одредено; ја замолив да не мисли, само метрото нека си оди, и никако да не плаче во текот на тие две недели додека јас ќе ја барам; без збор е договорено дека доколку рокот истекне а ние не успееме да се видиме или дури и ако се видиме но само додека не нè раздвојат два различни ходници, веќе нема да има смисла враќањето во кафулето, портата на нејзината зграда. На почетокот на тие неугледни скали кои портокаловото осветлување нежно ги простираше угоре, кон ликот на Мари-Клод во својот стан, опкружена со својот мебел, гола и заспана, ја бакнав во косата, ѝ ги погалив рацете; таа не ја побара мојата уста, постепено се одвојуваше и од грб видов како се качува низ уште едни од безбројните скалила што најпосле сите ги одведуваат а јас не можам да ги следам; дома се вратив пеш, без пајците, празен и испран за ново исчекување; сега тие не ми можат ништо, играта уште еднаш ќе почне како толку пати порано но само за Мари-Клод, во понеделник - симнување кај станицата Курон наутро, излегување на Макс-Дормоа среде ноќта, во вторник влегување на Крими, во среда на Филип Огист, прецизно правило на играта: петнаесет станици од кои четири се спојуваат со други врски, а тогаш, на првата од тие четири, знаејќи дека ми претстои линијата Севр-Монтреј како што на другата ќе морам да ја земам врската Клиши-Порт Дофин, секој итинерер е одбран без посебна причина бидејќи никакви причини и немаше, Мари-Клод можеби ќе се качи блиску до својата куќа, кај Данфер-Рошро или на Корвизар, можеби токму ќе преседи на Пастер за да продолжи кон Фалгиер - мондријановско дрво со исушени гранки, случајноста на црвеното, плавото, белото, точкастото искушение; четврток, петок, сабота. Да набљудувам од било кој перон како возовите влегуваат со по седум-осум вагони, па да си допуштам себеси да ги гледам додека минуваат сè побавно и побавно, и да потрчам до крајот па да се качам во некој вагон а без Мари-Клод, потоа да се симнам на следната станица и да го причекам наредниот воз, па пак до првата следна станица, па да најдам друга линија, и да видам како вагоните доаѓаат без Мари-Клод; да пропуштам еден или два воза, да го фатам оној третиот, да се возам со него до последната станица, да се вратам до некоја станица откаде што ќе можам да се префрлам на друга линија, па да решам да го земам четвртиот воз, па после да ја напуштам потрагата и да се качам на ручек а всушност веднаш да се вратам со цигарата на горчината и да поседам на клупа додека не најде следниот, додека не најде петтиот воз. Во понеделник, во вторник, во среда, во четврток, без пајците бидејќи сè уште чекав, бидејќи сè уште чекам на оваа клупа на станицата Шемен Вер со ова тефтерче во кое едната рака пишува за да измисли некое време што нема да биде исклучиво овој бескраен виор кој ме разнесува кон саботата, кога можеби сè ќе биде завршено, кога ќе се враќам сам чувствувајќи дека веќе се будат и почнуваат пак да грицкаат барајќи со своите разбеснети клешти нова игра, друга мари-Клод, други Паули, повторување по секој пораз, повторен канцерозен почеток. Но сега е четврток, ова е станицата Шемен Вер, надвор се спушта вечерта, треба нешто да се смисли, можеби дури и не делува премногу неверојатно тоа што во другиот воз, тоа што во четвртиот вагон, тоа што Мари-Клод е на седиштето крај прозорецот, тоа што и самата здогледа и што се исправа испуштајќи крик кој

никој освен мене не може да го чуе така среде лице, среде таа трка за да скокнам во преполнетиот воз буткајќи ги патниците што негодуваат, шепотејќи ги извинувањата кои ниту некој ги очекува ниту ги прима, стоејќи наспроти двојната клупа заземена од нозе и чадор и пакети, која ја зазема Мари-Клод со својот сив капут покрај прозорецот, црниот прамен при наглото тргнување н возот малку се затресува како што се тресат и нејзините раце иако се ставени врз бедрата додека го упатуваат тој повик што нема име, кој е само тоа што токму ќе се случи. Нема потреба да разговараме, ништо не би можело да се каже преку тој нечувствителен и недоверлив бедем од лица и чадори помеѓу Мари-Клод и мене; остануваат три станици што се вкрстуваат со други линии, Мари-Клод ќе мора да одбере една од нив, да излезе од перонот, да тргне по некој од ходниците или да ги побара скалите за излез, независно од мојот избор кој овојпат нема да го променам. Возот влегува во станицата на Бастиља и Мари-Клод сè уште е тука, луѓето одат горе-долу, некој го ослободува местото до неа но јас не приоѓам, не можам да седам таму, не можам да се тресам крај неа како што таа секако се тресе. Сега доаѓа Ледри-Ролен и Фроадерб-Шалињи, на тие станици без вкрстување Мари-Клод знае дека не можам да ја следам и не се помрдува, играта мора да се одигра на Реи-Дидро или на Доменил; додека возот влегува во Реи-Дидро го вртам погледот, не сакам да дознае, не сакам да сфати дека не е тука. Кога возот тргнува гледам дека таа не се помрднала, дека ни останува една последна надеж, на Доменил има само една врска и излез на улица, глава-писмо, да или не. Тогаш се погледнуваме, Мари-Клод ја подигна главата за да ме погледне во очи; грчевито држејќи се за шипката од седиштето чувствувам дека јас и сум всушност она што таа го гледа, нешто толку бледо како и она што јас го гледам, бескрвното лице на Мари-Клод која ја стиска црвената чанта, која ќе го направи првото движење за станување додека возот веќе влегува во станицата Доменил.

ЛУКА, НЕГОВИОТ ДОЛГ ОД

Целиот свет знае дека земјата е оддалечена од другите ѕвезди променлив број на светлосни години. Она што малку луѓе го знаат (поправо, го знам само јас) е тоа дека Маргарета од мене е оддалечена приличен број на полжавски години.

Во почетокот мислев дека станува збор за желкински години, но морав да ја напуштам таа претерано ласкава единица. Колку и бавно да чекореше желката јас до Маргарета на крајот сепак би стигнал, но затоа пак Освалд, мојот омилен полжав, не ми остава ни најмала надеж. Кој знае кога почнал одот кој незабележително го оддалечуваше од мојата лева кондура, откако претходно го усмерив во правец што ќе го однесе до Маргарета. Откако се насити со свежа салата, беше со љубов чуван и гален, неговото почетно напредување ветуваше, па со надеж си реков себеси дека пред борот во дворот да ја премине висината на покривот, Освалдовите сребренести рогови ќе се најдат во видното поле на Маргарета за да ѝ ја пренесат мојата љубезна порака; во меѓувреме, одовде среќно би можел да ја замислувам нејзината радост кога ќе го здогледа, мавтањето на плетенките и рацете.

Можеби светлосните години се еднакви, но полжавските не се и Освалд веќе не го заслужува моето внимание. Не е тоа дека тој се задржува, бидејќи бев во можност по неговата сребрена трага да се уверам како својот од го продолжува и оди во добар правец, иако тоа за него значи качување и симнување низ безброј сидови или преминување преку цела фабрика за макарони. Но, мене ми е уште потешко да се уверам во неговата фалена точност, па два пати ме апсеа разбеснетите чувари на кои што морав да им зборувам најголеми лажги бидејќи вистината би ми донела само дожд од тупаници. Тажно е што Маргарета во својата фотелја од портокалов сомот ме чека на другиот крај од градот. Наместо со Освалд да се послужиеш со светлосните години, веќе ќе имавме внучиња; но кога се сака долго и слатко, кога постои стремежот да се дојде до крајот на едно долго чекање, положично е да се одберат полжавските години. Толку е тешко, по сè, да се рече кои се предностите а кои непогодностите од овие избирања.

ЛУКА, НЕГОВИТЕ СОЛИЛОКВИУМИ

Слушај ти, добро што твоите браќа и сестри ме удавија со здодевност, но сега кога те дочекав со толку желба да излеземе на прошетка, доаѓаш накинната до кожа и со лице некаде меѓу боја на олово и форма на превртен чадор, кое така добро го познавам. Па не можеме така да се разјасниме, гледаш ли. Каква ќе биде таа прошетка ако само треба да те погледнам па да ми биде јасно дека со тебе ќе ми накинне душата, водата ќе ми се лее низ вратот, кафеаните смрдат на влага, и скоро сигурно ќе е го забележувам нивниот притисок, непрекинатото уценување на секој чекор, како да ти завидуваат, сакаа однапред да те омаловажат за да ја загубам желбата да го дочекам твоето доаѓање, да излезам со тебе. Знам веќе, семејство, но сега наместо да си на мојата страна а против нив, ти се приклонуваш не оставајќи ми време за било што, дури ни да се помирам со судбината и да се привикнам, се појавуваш вака, водата капе низ тебе, сивата вода на невремето и студенилото, обесхрабрувачко порекнување на нешто што толку го чекав додека постепено се ослободував од твоите браќа и сестри обидувајќи се да ги сочувам силата и ведрината, да имам џебови полни со пари, да смислувам каде ќе одиме, пржени компирчиња во оној ресторан под дрвата каде што е толку фино да се руча покрај птиците и девојките и стариот Клемент што го препорачува сирењето проволоне и понекогаш свири армоника и пее.

Извини, но морам да ти плеснам в лице дека си грозна, сега морам да бидам начисто со тоа дека работата е семејна, не си ти инаква иако се надевав дека си исклучок, момент кога сè она што боли престанува и ѝ го отстапува местото на лагодноста, пенливо дрдорене и тогаш се губиме зад аголот; гледаш, испадна уште полошо, се појавуваш како опачина на мојата надеж, цинично ми го трескаш прозорецот и остануваш таму, чекаш да ги навлечам чизмите, да го земам капутот и чадорот. Здружена си со другите, толку пати те знаев инаква и поради тоа те сакав, веќе три или четири пати ја правиш истата работа, што ми вреди ако од време на време ќе ѝ удоволиш на мојата желба ако на крајот испадне вака, треба да те гледам со патеци во очите, низ прстите ти тече сивата вода, ме гледаш без зборови. Речиси дека се подобри твоите браќа и сестри, кога се борам со нив барем времето ми поминува, сè оди подобро кога човекот ја брани слободата и надежта; но ти, ти не ми пружаш ништо освен празнината на останувањето дома, сознанието дека пријателството во сето тоа се подразбира, дека ноќта ќе стигне како задоцнет воз на перонот низ кој фучи ветар, ќе стигне по многу матаа, многу вести, со твојот брат понеделник што пред вратата го чека моментот кога повторно ќе ме соочи со него, најлошиот, прилепен за тебе, но ти си пак така далеку од него, зад вторникот и средата и така натаму.

УВОД ВО ОБУКА ЗА НАВИВАЊЕ ЧАСОВНИК

Размисли добро: кога ти подаруваат часовник ти подаруваат мал цветен пекол, затвор за воздух. Не ти даваат само часовник, среќен роденден и се надеваме дека ќе ти трае бидејќи е добра марка, швајцарски; не ти го подаруваат само тој малечок вајар што ќе го ставиш на раката и ќе шеташ со него. Ти подаруваат, не знаејќи, и најстрашно е што не знаат, едно кршливо и минливо парченце од тебе самиот, нешто што е твое но не е од твоето тело, што со твоето тело треба да се спои со ремен како со некоја очајна рачка што се фаќа за твојата шепа. Ти подаруваат потреба да ги навиваш од ден на ден, обврската да го навиваш за да остане она што е; ти ја подаруваат опсесијата да проверуваш колку е точно часот во излозите на златарите, вестите од радиото, преку телефон. Ти го подаруваат и стравот дека ќе го загубиш, дека ќе ти го украдат, дека ќе ти падне на подот и ќе се скрши. Ти ја подаруваат неговата марка, и сигурноста дека таа марка е подобра од другите, ти ја подаруваат особината својот часовник да го споредуваш со другите. Не ти подаруваат тие тебе часовник, туку ти си подарен, тебе те даваат како подарок за часовникот.

Лука, неговите комуникации

Бидејќи не само што пишува, туку сака да премине и на другата страна и да го чита она што другите го пишуваат, Лука понекогаш е изненаден колку всушност му е тешко да разбере некои работи. Не се тоа некакви прашања што задаваат особени тешкотии (ужасен израз, мисли Лука кој се обидува секој збор да го одмери на дланката па со него или да се зближи или да го отфрли, веќе спрема бојата, мирисот или допирот), но ненадејно како да изникнува некое валкано стакло помеѓу него и она што го чита, па оттаму нетрпението, прочитувањето насила, обидите да се провали вратата и на крајот величествен лет на часописот или книгата до најблискиот сид, следен со пад и едно влажно плоф.

Кога читањето ќе се заврши вака, Лука се прашува што ли по ѓаволите можело да се случи на наизглед сосем јасно воочливиот пат од соопштението до примателот на соопштението. Мошне му е тешко тоа да го утврди, бидејќи во неговиот случај тоа прашање никогаш не се поставува и колку и чудно да изгледа неговото пишување, колку и некои работи можат да дојдат и минат и да се случат дури на крајот од сложени протеси на мисли, Лука никогаш не пропушта да провери дали приемот успеал и се извршува ли преносот без поголеми пречки. Слабо тој се грижи за личниот опис на читателот, бидејќи верува во таинствената мерка со повеќе облици која во поголемиот број случаи стои како добро скроена облека, и затоа не треба да се пропушти теренот ниту на доаѓање ниту на заминување: помеѓу него и другите ќе се создаде мост секогаш кога текстот ќе се роди од семе а не од калем. Во најголемото бунило на неговите фантазирања едновременно има нешто толку едноставно, птицолико, или просто како табланет или петопарец. Не станува збор да се пишува за другите туку за себе лично, но тој некој лично мора да биде и тие другите; тоа е така elementary, my dear Watson, што во човекот се раѓа недоверба, се прашува нема ли некаква несвесна демагогија во толкавото разбирање и препотврдување меѓу испраќачот, пораката и примателот. Лука го гледа зборот примател на својата дланка, неосетно го погалува по крзното и го враќа во неговите магловите сфери; не дава тој ни пет пари за примателот бидејќи го има на дофат на раката, овој го пишува она што тој го чита и го чита она што тој го пишува, што има тука да се лажеме.

Секогаш во многу нешта ќе се владеам слично на дете, но слично на оние деца кои што од почеток го носат во себе полнолетникот како што, кога монструмчето вистински ќе порасне, тој еднакво го носи во себе детето, а *nel mezzo del camin* се дава ретко миротворно соживеење на барем два пристапи кон светот.

ЗА ЧУВСТВОТО НА НЕПОТПОЛНО ОПСТОЈУВАЊЕ (фрагмент)

j'amaís reel et toujours vrai (на црџежоиџ на А. Арџо)

Ова може да се разбере метафорички, но секако упатува кон темперамент што не ја отфрлил детската визија поради визијата на возрасниот човек; а оваа паралелност која го прави како поетот така и криминалецот, веројатно и црнопијата и хумористот (се

работи само за различни количества, нагласување на последниот или претпоследниот слог, избирања: сега си играм, сега убивам) се забележува во чувството на непотполното опстојување во некоја од структурите, во некоја од мрежите кои ги ткае животот и во кои едновременно сме и пајак и мува.

Најголемиот дел од она што сум го напишал се означува како *ексцентрично*, бидејќи никогаш не правев јасни разграничувања помеѓу живеењето и пишувањето; иако живееејќи успевам да го прикријам непотполното учество во сопственото опстојување, сепак не можам да го изнегирам во своето пишување, затоа што пишувам токму за да не постојам или за да не постојам половично. Пишувам од самоилузија, од поместување; а бидејќи пишувам од меѓупросторот, непрекинато ги повикувам другите да ги побараат своите меѓупростори и од нив да ја набљудуваат градината во која стеблата раѓаат плодови што се, без никаков сомнеж, скапоцености. Монструмчето еднакво непоколебливо.

Овој тип на лудичка константа го објаснува, ако веќе не го оправдува, најголемиот дел од она што го напишав или проживеав. Им се забележува на моите романи - игра на работ на балконот, кибритчиња покрај шише со бензин, набиен револвер на ноќната масичка - интелектуална потрага водена од самиот роман, нешто слично на непрекинат коментар за дејствието или, мошне често, дејствие поради коментар. Ме заморува а постериори да толкувам дека со курсот на оваа магиска дијалектика еден човек-дете жестоко се обидува да ја приврши својата животна игра: *ова сакам, ова не, дали е џоа баш се?* Не ли е играта, ако добро се размисли, процес што тргнува од поместување за да стигне до сместување, до повторно воспоставување - погодок, шахмат, конечен исход? Не ли е играта исполнување на ритуалот што тежнее кон конечното воспоставување на целината?

ЗА ЧУВСТВОТО НА ФАНТАСТИЧНОТО (фрагмент)

(...) Вистинската фантастичност не се состои толку во строго прераскажаните околности колку во одекнувањето на отчукувањата, ненадејните удари на срцето нам непознато, поредок што секој момент може да нè искористи за некој од своите мозаици, исфрлајќи нè од здодевноста, е затоа за да ни турне молив или длето во рацете. Кога фантастичното ќе ме пресретне (понекогаш сум и јас посетител и моите приказни се раѓаат од доброто, взаемно воспитување долго дваесетина години) си припомнувам на засекогаш извонредниот Игоов фрагмент: “Секој знае што е едрена точка на некој кораб; точка на пресек, центар таинствен дури и за самиот градител на коработ, во кој се сретнуваат силите распрнати по целите развиени едра.” Уверен сум дека Теодор* утрово ја набљудуваше едрената точка на воздухот. Не е тешко да се пронаоѓаат, дури и да се предизвикуваат, но еден предуслов е обврзувачки: потребно е приклонување на луцидната мисла за прифатливите разлики ВО складноста, неплашење од случајната средба (која и не е тоа) на чадорот со машината за шиене. Фантастичното ја раздира површинската кора, па поради тоа потсетува на едрена точка; постои нешто што дури како да настојува да нè исфрли од рамнотежа. Отсекогаш знаев дека најголемите изненадувања нè очекуваат токму на местото каде што конечно би научиле дека ништо нè не изненадува, разбирајќи под тоа да не се вцашуваме пред нарушувањата на поредокот. Единствени што навистина веруваат во фантоми се самите фантоми, како што тоа го потврдува прочуениот дијалог во галеријата на слики.** Ако во било кој поредок на фантастичното би го постигнале тој степен, Теодор веќе не би бил единствениот што застанува неподвижен, кутра животинка, посматрајќи го она што сè уште не знаеме да го видиме.

ПОВТОРНО ЗА ЕВГЕНИЈА ГРАНДЕ (фрагмент)

Да завршиме: мене исто така ми се допаѓаат оние поглавја на *Rayuele**** за кои критичарите се согласија дека заслужуваат внимание: концертот на Берта Трепа, смртта на Рокамадур. Наспроти тоа, ни во сон не помислив дека во нив лежи оправданието на книгата. Не можам сепак да забележам како оние што ги величаат овие поглавја повторно величаат само една алка сред романсиерската традиција, во внатрешноста на познатото и правоверно подрачје. Им се придружувам на малубројните толкувачи кои во *Rayuele* сакаа да го видат очајничкото и несовршено разобличување на естаблишментот на буквите, кој едновременно е слика и прилика на еден друг естаблишмент што од Адамовите времиња, кибернетски и минуциозно, настојува на човечкото: и што? да му допише Н.

* Теодор (Адорно) - така Кортасар ја нарекува својата мачка.

** George Loring Frost - Антологија на фантастичната литература

*** Име на најславниот роман на Кортасар (на српски преведен како “Школице”).

Тематот го подготвија и преведоа:
Нора & Игор

ДРОГА

Umberto Boccioni - States of Mind Those Who Stay

Дали бројните прилози околу легализацијата на тешки дроги што годинава се најдоа по многуте светски и домашни часописи, значат вовед во радикални промени во третирањето на човековите права и слободи, или нешто сосем друго? Појавата на новите дроги кои немаат решен легален статус создаде вистински хаос во општествениот третман на проблемот со дрогите. Дали повикувањето на човековите права и слободното општество значат вистинска грижа за овие важни прашања или само алиби за добро обмислена манипулација? Или пак упорното држење кон добро проверениот рецепт за третирање на дрогите кои што денешното општество го донесе во ќорсокак, всушност е немоќ за решавање на било какви прашања и бегане во романтичен идеализам карактеристичен за големите утопистички идеи?

Во оваа полемика едно од мислењата го застапува политичкиот аналитичар Даг Бендоу (Doug Bandow) кој се залага за легализација. Тој смета дека казнувањето на наркоманите во американските градови едноставно создава примамлив и опасен пазар кој се шири и вон границите. Бендоу разгледува неколку начини со помош на кои би можело да се стави крај на забраната за уживање дроги, исто како и користите и штетите од секој од тие пристапи, вклучувајќи ја и заштедата на средства кои би можеле да се пренасочат во пропаганда против наркоманијата и за рехабилитација на наркоманите. Елиот Кари (Elliot Currie) одговара дека најголемото зло во врска со овој проблем произлегува главно од тешиот данок што наркоманијата го наплаќа од зависниците, нивните семејства и пошироката заедница. Тој смета дека легализацијата би ја зголемила достапноста и потрошувачката, што од морална или практична гледна точка би било неприфатливо. Наместо тоа, тој се залага за идејата Соединетите Држави да ја продолжат војната против дрогата така што ќе се сосредоточат на борбата против причините, во што некои други земји успеале.

Бендоу е бивши советник на Роналд Реган (Ronald Reagan) за внатрешна политика и виш соработник на Институтот Като (Cato) во Вашингтон (Washington). Кари е научен соработник на Институтот за проучување на општествените промени при Универзитетот на Калифорнија (California), во Беркли (Berkeley), и писател на книгата “Истражување: дроги, градови и иднината на Америка” (Reckoning: Drugs, the Cities, and the American Future), која треба да излезе од печат.

Doug Bandow

ПРАШАЊА ЗА ЛЕГАЛИЗАЦИЈА

И покрај тоа што вниманието на Американците во последниве неколку години беше преокупирано со други проблеми, Соединетите Држави сè уште се учесници во еден мошне скап конфликт - војна против дрогата. Но сепак, колку што оваа војна се одолговлекува, попушта и разбирањето за самиот проблем - затоа, ова е можеби вистинскиот момент да се преиспита и да се разгледа правецот на идните дејствувања.

Последниве години, предлозите за легализација на дрогите се најдоа во фокусот на јавните расправи. Разочарувањето поради залудната и сè поскапа војна против дрогата поттикна голем број на угледни, конзервативни личности да се заложат за легализација. Помеѓу нив се, меѓу останатите, и економистот Милтон Фридмен (Milton Friedman) и писателот Виљем Бакли (William F. Buckley, Jr.), исто како и бившите и сегашни политичари, како што се градоначалникот на Балтимор (Baltimore) Курт Смок (Kurt Schmoke), бившиот државен канцелар Џорџ Шулц (George Shultz) и федералниот судија Роберт Свит (Robert Sweet). Некои личности како што се Вилијем Бенет (William Bennet), кој своевремени се наоѓаше на чело на кампањата против дрога, ги обвинија “интелектуалците” поради тоа што воопшто и го покренуваат прашањето за легализација. Меѓутоа, многу од оние што се наоѓаа во првите борбени редови, вклучувајќи ги и полицајците, државните обвинители и свештениците сега сакаат укинување на забраната за уживање на лесни дроги.

Што легализацијата навистина би значела? На поедини поборници на актуелната политика им е многу полесно да го критикуваат отсуството на планот за легализација отколку да ја бранат забраната за уживање на дроги, како отсуството на потполн консензус помеѓу приврзаниците за легализација да ги оправдува лошите последици од војната против дрогата. Џејмс Џекобс (James Jacobs), професор на Правниот факултет на Универзитетот во Њујорк, во едно свое излагање објавено 1991 година докажуваше дека “недостатокот од јасен предлог за легализација ја отежнува и проценката на проблемот и критиката на тој став. Скептиците залудно се обидуваат да ја согледаат движечката мета.” Со цел ваквите критичари да се смират, би сакал јасно да истакнам како легализацијата би можела да изгледа во пракса. Казнувањето на наркоманите претставува лоша политика поради најмалку пет причини: Казните за уживање дрога неправедно ја ограничуваат слободата на полнолетните лица да користат супстанции кои не се ништо поопасни од некои други кои легално можат да се набават и ги затвораат луѓето поради постапки кои, за разлика од поголемиот дел на кривични дела, не нанесуваат директна штета на другите. Кривичното гонење на уживателите на дрога не го намалува значително нивниот број. Голем дел од населението има пробано дрога (една третина постари од 12 години има користено, на пример, марихуана).

Elliot Currie

ГРАНИЦИТЕ НА ЛЕГАЛИЗАЦИЈАТА

Проблемите предизвикани од сегашната војна против дрогата ме загрижуваат исто колку и Даг Бендоу, иако се сомневам дека стратегијата за која тој се залага е правилна и може да се примени. Теоретичарот на правото, Џејмс Џекобс (James Jacobs), не греша кога вели дека расправата во врска со легализацијата во Соединетите Држави се води на погрешен начин; таа го скршнува вниманието од сè што би можело да се направи за да се намали злоупотребата на дрога и да се формулира разумна политика за решавање на тој проблем.

Клучниот проблем во врска со легализацијата (која се содржи во тоа што нејзините заговорници ги превидуваат можните негативни последици, а ги преувеличуваат можните позитивни), претставува тоа што легализацијата на продажба на тешки дроги неминовно би довела до зголемување на потрошувачката, а што најскапо би го платиле најсиромашните и најзагрозените општествени слоеви.

Како и многу други приврзаници на легализацијата на тешките дроги, Бендоу постојано, иако без докази, повторува дека поголемо зло претставуваат проблемите кои произлегуваат од забраната за уживање дроги, отколку од самата нивна употреба. Таквиот став ми се чини многу наивен. Со него би можеле да се согласиме само во случај да ги занемариме силните и сè побројни докази за штетните последици од ендемската наркоманија во најзагрозените општествени групи. Во тие последици, освен смртните случаи, спаѓаат и бројни здравствени проблеми (вклучувајќи го и огромниот пораст на ризик од сида и другите болести кои се пренесуваат по полов пат, како и оштетувањата на фетусот), потоа распаѓање на семејствата, негрижа за децата, губење на работата, а со тоа и на заработката и куќата. Подеднакво е погубна и наркоманската деморализираност која ги спречува најсиромашните слоеви во Америка да се придвижат и да се потрудат да ги подобрат условите во кои живеат.

Фактот дека жестоките противници на дрогата понекогаш ја преувеличуваат штетноста на последиците, не прави тие да се помалку реални. Ако сериозно ги разгледаме негативните ефекти, не можеме а длабоко да не се замислиме над разјарените последици од поголемата достапност на јаки дроги.

Вкупниот пораст на потрошувачката на јаките дроги нè загрижува поради тоа што од историјата на алкохолизмот знаеме дека поголемата потрошувачка предизвикува и потешки општествени и здравствени последици. Поради тоа не е тешко да се предвидат сличните последици што би ги предизвикала зголемената потрошувачка на разните видови јаки дроги како што се крех и метамфетамин или послабите ПЦП, а да не зборуваме за неизбежната појава на нови дроги кои во случај на легализација би можеле да ги развиваат приватните фармацевтски фирми.

ПРОТИВ

Останатите можат да дојдат лесно до дрога, доколку го сакаат тоа. Казнувањето го зголемува проблемот со тоа што уживателите насила ги упатува на илегалниот пазар. Забраната ги поттикнува малолетниците на уживање дрога и нејзино продавање со тоа што создава подземје во кое истите тие малолетници можат да остварат таква заработувачка која е невозможна во легални услови. Забраната на дроги доведува до огромен број убиства и крајби во големите градови затоа што создава црн пазар на кој завојуваните дилери им наметнуваат сè поголеми цени на уживателите, кои пак од своја страна крадат за да можат да ги задоволат своите навикни. Со неа се поттикнува криминалот и во другите земји, доведува до појава на мафијашки организации, па дури и терористички акции кои ја загрозуваат нестабилната цивилна власт во сиромашните земји. Укинување на забраната секако не би преставувало идеално решение, но би овозможило намалување на трошокот на кривично гонење, би се окончал сè поголемиот број апсења и затвори, би се намалила смртноста меѓу наркоманите, искушението во кое се доведуваат малолетниците, и би се намалила големата стапка на криминалот. Сè на сè, бројот на уживателите веројатно би пораснал, иако, многу веројатно, не многу; а ова најмногу би се должело на тоа што поединци повремено би пробале дрога, што не претставува сериозен проблем доколку не постои кривична одговорност и црн пазар. Иако и самото укинување на казните за уживателите на дрога би дало некои од овие резултати, вистинскиот ефект во криминалот и наркоманијата би зависел од начинот на легализација на дрогата.

Укинување на забраната за користење дрога не би претставувало скок во непознато. Соединетите Држави имаат долгогодишно искуство со прописите во врска со алкохолот и тутунот, додека уживањето на кокаинот, марихуаната и опиумот било дозволено подолго од еден век. Многу други земји, како што се Холандија и Велика Британија, се откажаа од драконските прохибиционистички мерки. Марихуаната во Холандија е легализирана, додека во Велика Британија лекарите не само што можат да препишуваат хероин, туку во рамките на една експериментална програма што се спроведува во Ливерпул, препишуваат и кокаин кој се пуши, но не и крех. Постои цела низа начини како би можел да се организира легалниот пазар. Наведуваме шест главни можности:

- Легализација на помалку опасните дроги.
- Откажување од кривичното гонење наместо потполна легализација.
- Издавање дрога на лекарска рецепта.
- Продавање дрога во државните продавници, како што во некои земји се продава алкохол.
- Продавање дрога во приватни продавници, со извесни ограничувања како што се забраните за продажба на малолетници и продажбата со помош на автомати.
- Дозвола за продажба без какво и да е ограничување.

Бендоу го наведува неодамнешното намалување на потрошувачката на алкохолните пијалоци, за да нè убеди дека легализацијата нужно не ја зголемува потрошувачката. Меѓутоа, овој аргумент не е оддржлив поради тоа што потрошувачката на алкохол драстично порасна по легализацијата, а почна да опаѓа дури во почетокот на осумдесеттите години. Тоа што за повторното воведување на прохибицијата веќе никој не се залага, не би смеело да се толкува како аргумент кој би одел во прилог на тезата дека легализацијата не би ја зголемила потрошувачката на крех или метамфетамин.

Во рамките на предлогот за легализација се предлага и оданочување на продажбата на дрога. Меѓутоа, како што истакнуваат многу критичари, воведувањето данок кој би бил доволно висок да ја обесхрабри потрошувачката, не само што не би ја постигнало целта, туку би го поттикнуло црниот пазар на евтини дроги, а со тоа и во недоглед би ги продолжило токму оние општествени проблеми кои легализацијата се обидува да ги укине. Од друга страна, нискиот данок на дроги не би ја обесхрабрил потрошувачката, посебно не на оние дроги кои, како крехот, создаваат зависност која не се обзира на цена, живот, излагање на опасност или достоинство.

Бендоу предлага дека потрошувачката би можела да се намали со тоа што би се ограничило рекламирањето. Ова, секако, би било подобро од рекламирање на крехот, но истражувањата во врска со алкохолот наведуваат на заклучок дека влијанието на рекламата врз потрошувачката е незначително.

Неспособноста да се објасни начинот на кој ќе се ограничи потрошувачката, посебно загрижува поради фактот дека поголемата потрошувачка речиси сигурно би го влошила општественото раслојување што го следи проблемот на наркоманијата и би довела до нејзина концентрација меѓу сиромашните или оние што се на самиот раб од сиромаштвото. Токму во овие загрозувани слоеви противмерките како што се образованието и лекување на наркоманите даваат најмалку резултати, а општествените мерки и можностите за позитивни промени се најслаби. Според едно истражување кое меѓу црниците го спроведоа Колин Мекорд (Colin McCord), професор по медицина на Универзитетот “Џонс Хопкинс” и Хауард Фриман (Howard Freeman) од Калифорнискиот универзитет во Лос Анџелес, објавено во часопиот “The New England Journal of Medicine” 1990. година, смртноста како последица на наркоманијата била 283 пати поголема отколку меѓу белците, и тоа во периодот од 1979. до 1981. година - пред брзото ширење на крехот.

Уверувањата на Бендоу во врска со можноста за зголемување на наркоманијата меѓу малолетниците се исто така неубедливи. Ние би можеле да ја забраниме продажбата на дрога со помош на автомати, но ни малолетниците не набавуваат алкохол од автомати, што сепак не го спречи преголемиот број на деца да дојдат до алкохол во количини доволни да ги уништат и своите и туѓите животи. Бендоу признава дека за малолетниците дрогата можат да ја купуваат возрасните, но смета дека е малку

ПРЕДНОСТИ И НЕДОСТАТОЦИ

Секоја од овие можности има донекаде различни предности и недостатоци. Најмалку радикален чекор кон ублажување на забраната би било класирање на дрогите по категории при што би се легализирале најмалку опасните. Оттука не нè чуди фактот што евентуалната легализација на марихуаната ужива најширока поддршка, иако некои на тој список би го додале и хероинот. Австралискиот социолог Стивен Магфорд предлага марихуаната јасно да се издвои од кокаинот и хероинот така што би се пуштила во слободна проажба, додека сите други дроги би се продавале врз основа на лиценца. Само со легализација на марихуаната би се преполовил денешниот број на апсења поради поседување дрога (повеќе од еден милион годишно), што би обезбедило намалување на бројот на полициските акции и концентрација на продажбата на појаки дроги. Ова секако би го пресеколо важниот извор на заработувачка на криминалците.

Дури и повеќе, овозможувањето на легалната употреба на марихуаната би обезбедило создавање на тампон-зона помеѓу користењето на најприфатливите илегални дроги и оние појаките. За разлика од денешните илегални дилери, легалните продавачи на марихуана не би биле поттикнати своите клиенти да ги привикнуваат на амфетамини, кокаин и хероин. Корисниците исто така би можеле многу полесно да ја увидат разликата помеѓу супстанцата која се смета за прилично безопасна и останатите дроги од кои државата и понатаму се обидува да ги лиши. Гил ван Брусел, начелник на Одделението за наркотици при Министерството за здравје во Амстердам, смета дека ваквиот пристап претставувал клучен фактор за успехот на холандската политика: “младите можат да ја купуваат дрогата во кафулињата и да видат дека е релативно безопасна. Тие исто така можат да видат дека здравјето на уживателите на јаките дроги е сериозно нарушено”. Да се одредуваат исти казни за овие две групи, вели тој, би значело мешање на две потполно различни работи.

Ваквиот пристап би понудил можности во понатамошното истражување таа политика значително да се прошири. Итан Неделман (Ethan Nedelman), професор на политички науки на Факултетот “Вудроу Вилсон” (Woodrow Wilson) во Принстон (Princeton), предлага постепен пресврт кон легализација “кој би започнал со легализација на марихуаната, за да може да се запре, преиспита и пренасочи политиката во врска со дрогите која станува прескапа или контрапродуктивна”. И покрај тоа, продолжувањето на војната против дрогата, макар и со послаб интензитет, секогаш повторно би ги генерирало сегашните проблеми. Доколку хероинот остане забранет, бројот на кражби и понатаму би останал висок бидејќи зависниците и понатаму би краделе за да можат да дојдат до пари за задоволување на својот порок. Понатамошната забрана на крек би создала сè поголемо насилство со оглед на тоа дека дилерите се борат за територија. Дури и кога владата би успеала да ги стави под контрола овие

веројатно тоа и да го прават. Сепак, да го разгледаме вистинскиот општествен контекст на употребата на крекот. Веќе постои голема и безнадежна армија на полнолетни зависници од крек. Од колкумина од нив би можеле да очекуваме дека ќе одбијат за мала провизија да купат дрога за сметка на малолетниците?

Што се однесува до уживањето на дрога помеѓу трудниците, доказите на Бендоу се уште понеуверливи. Би можеле, смета тој, да ја забраниме продажбата на дрога на бремените жени. Но, дали тоа ќе успееме да им го забраниме и на нивните сопрузи, љубовници, пријатели и роднини? Доколку тоа и го сториме, како ќе ги спречиме трудниците да дојдат до дрога? Се предлага апсење на трудниците кои уживаат дрога поради злоставување на децата. Меѓутоа, идејата прво свесно да се зголеми достапноста на дрога на жените, и покрај високиот ризик да дојде до злоупотреба, а потоа, доколку подлегнат на искушенијата, да се апсат, претставува цинична и морално вознемирувачка политика. Дали опасноста од затворската казна би можела да ја спречи наркоманијата меѓу жените? Оваа претпоставка е посебно интересна затоа што подразбира дека кривичното гонење може навистина да одврати од уживање дрога. Ако е така, причините за укинување на кривичното гонење значително слабеат.

Накратко, Бендоу не успева да даде убедливи докази за тврдењето дека легализацијата не би ја зголемила потрошувачката на јаки дроги, ниту пак проблемите што произлегуваат од тоа.

ПРИНЦИПИТЕ ЗА ЗЛОУПОТРЕБА НА ДРОГА

Посебно е несериозно намалувањето на потенцијалните проблеми што би ги предизвикала легализацијата покрај преувеличувањето на потенцијалните предности. Како и многу други поборници на легализацијата, Бендоу се обидува да го преувеличи доприносот на криминализацијата во разорните последици на наркоманијата, како што се криминалот и “вовлекувањето” на младите во недозволена трговија со дрога, така што го набљудува како независен фактор. Тој очигледно смета дека кривичните дела сторени од страна на наркоманите главно или во потполност се предизвикани од потребата да купуваат дрога по високи цени на црниот пазар. Меѓутоа, ваквиот став е премногу поедноставен. Познато е дека многу наркомани се занимавале со криминал и пред да станат зависници и дека високата стапка на криминалот и наркоманијата толку земала замав во општеството и културата, што не е можно едноставно да исчезне благодарение на фактот што на наркоманите ќе им биде овозможено да се снабдуваат со поевтини дроги.

Залагањето за легализација како да ги меша последиците на криминализацијата со последиците на општествените проблеми, или подобро кажано, взаемното дејство на криминализацијата и спречувањето или исклучувањето од општеството. Врз основа на тоа, се преувеличува придонесот на криминализацијата во големината на проблемот на наркоманијата, а со самото тоа и

ПРОТИВ

супстанции, не би можела да ја укине нивната продажба, барем не по прифатливи цени. На пример, една актн-чанта полна со синтетички хероин би можела да ги задоволи годишните потреби на сите њујоршки зависници. Америка никогаш нема да биде во состојба да го запре прометот на толку мал производ меѓу купувачот и продавачот, а да остане слободно општество. Ниту другите земји ќе се ослободат од насилство и терор сè додека кокаинот и хероинот таму се произведуваат од страна на картелот криминалци. Политиката на делумна забрана би ја задржала и од морална гледна точка сомнителна пракса на затворање луѓе кои директно не ја загрозуваат околината. Таа и понатаму би сместувала во подземје еден првенствено здравствен и општествен проблем и би жигосувала поединци кои поради тоа не би можеле да дојдат до потребната помош. Истата таа политика би ги обесхрабривала медицинските истражувања и ширењето на информации во врска со опасностите од уживање на дрога.

КАЗНИ, А НЕ ЗАТВОР

Втората можност би била да се укине кривичното гонење, наместо да се спроведе потполна легализација. Државата би можела наместо кривични да воведат прекршочни казни против уживателите на дрога, односно да ги казнува парично, а не со лишување од слобода; едновременно, државата би можела и понатаму кривично да ги гони продавачите, како што беше и случајот со единаесетте држави кои седумдесетите години го укинаа кривичното гонење за пушење марихуана. (Вака, всушност изгледаше законот за време на прохибицијата, забраната на алкохол во Соединетите Држави, која беше на сила од 1920 до 1933.) Укинувањето на кривичното гонење би ја зачувало законската забрана за уживање на дрога со што веројатно донекаде би се обесхрабрила побарувачката, додека луѓето што се загрозуваат само себеси не би се апселе. Со тоа би се намалило оптоварувањето на полицијата и би се снижиле трошоците за издржување на затворот.

Укинувањето на кривичната одговорност сепак во потполност не би ги решило сите проблеми поради кои сметаме дека легализацијата би претставувала најдобра опција. Иако нарко-маните не би биле апсени, би биле казнувани поради дела кои не се разликуваат од точење алкохол. Дури и повеќе, државата и понатаму би ги затворала оние што одредени супстанции им продаваат на купувачите кои сакаат да ги купат. Поради тоа, црниот пазар и понатаму на криминалците ќе им овозможува остварување на високи профити, што главно не би ги ублажило денешните проблеми како што се корупцијата, криминалот и насилството. Со тоа што уживањето дрога би се сметало за недозволено, но не и за кривично дело, укинувањето на кривичното гонење би ги обесхрабрило истражувањата и ширењето информации во врска со дрогата, би оневозможило било каква контрола на квалитетот или дозирањето, а малолетниците и понатаму би биле изложени на искушението кое го претставува трговијата со дрога.

позитивното влијание на легализацијата. Еден споредбен пример би можел да ни ја објасни оваа заблуда.

Да земеме да набљудуваме земја во која се забранети сите видови дроги, дури и марихуаната, а во која сепак не се воочуваат штетните последици кои поборниците на легализацијата би можеле да ги предвидат. Улиците не се преплавени со вооружени млади деликвенти, стапката на убиствата изнесува една петина од онаа во Соединетите Држави; проблемот на наркоманијата е мал и судејќи по сè опаѓа; уживањето на хероин е под контрола, кокаинот претставува мал проблем, додека крех речиси и нема. Недозволен пазар со дрога постои, но во него не учествуваат малолетници привлечени од високите заработувачки кои ги овозможува криминализацијата. Поседувањето и продажбата на дрога се третираат како кривични дела, иако наводните последици на таа политика се мали во однос на Американските стандарди. Овде не станува збор за никаква фиктивна земја, во прашање е Шведска.

Примерот на Шведска не значи дека криминализацијата не создава проблеми, туку дека поголемиот број од тие проблеми - како и проблемите кои произлегуваат од легализацијата - зависат од општествениот контекст. Во Шведска не постои голем број сиромашни малолетници кои меѓусебно се убиваат на илегалниот пазар на дрога затоа што во Шведска воопшто и не постои голем број на сиромашни малолетници. Од слични причини побарувачката на јаки дроги не е доволно голема за да привлекува голем број на трговци со дрога.

Поуката која од ова можеме да ја извлечеме е дека за политиката за спречување на наркоманијата може да се размислува и на поинаков начин, поконструктивно, така што би се спроведувала паралелно со борбата против причините за наркоманија. Расправата за легализација е погрешна бидејќи го одврка вниманието од ваквиот пристап. Меѓутоа, земјите кои паралелно се залагале за регулатива и за спречување на причините, а не за легализација, постигнале многу повеќе успех од Соединетите Држави во спречување на наркоманијата (и криминалот), така што Америка, според мене, би требало од ваквите искуства да извлече поука.

ХУМАНА АЛТЕРНАТИВА

Најмногу изгледи за успех би имала стратегијата која во голема мера би се потпрела на холандското и шведското искуство. Наспроти впечатокот кој погрешно би можел да се стекне, холанѓаните не ги легализираа јаките дроги; тие практично ја комбинираат фактичката декриминализација на марихуаната со строгата примена на законот против трговија со јаки дроги. Таа стратегија швеѓаните ја нарекуваат “стратегија на солидарност”. Нејзин основен принцип е спроведување социјална политика која сите граѓани ги вклучува во општествениот и економскиот живот - посебно младите, за да не подлегнат на фрустрациите

Третата можност ужива извесна поддршка: задолжително лекарско одобрение за уживање дрога, како што тоа го прават Британците. Сличен природ би бил и ограничувањето на достапноста на дрогата на познати зависници, што би се правело на специјализирани клиника. Во таа смисла власта би можела да бара издавање дозволи на легалните уживатели.

Предноста на ваквите системи е во тоа што благодарение на нив би можело да се сочува контролата над уживателите кои евентуално би морале да посетуваат предавања за последиците од дрогата за која се определиле, би биле подложени на постојана лекарска контрола итн. На овој начин уживателите и понатаму во извесна мера би биле обележани, што евентуално би можело да ја обесхрабри побарувачката. За жал, ползата од овој систем истовремено би можела да го предизвика и неговиот најголем недостаток. Со ставањето на уживателите под лекарска контрола, овој систем би ги деградирал. Исто така, колку одреден систем е построг, толку е поголема и можноста илегалниот пазар да продолжи да егзистира. Доколку дрогата би била достапна само на регистрираните уживатели, нерегистрираните и понатаму би се снабдувале на црниот пазар.

Британското искуство ги покажува недостатоците на овој систем. Само мал број лекари со посебни овластувања имаат право да препишуваат кокаин, дипипанон (еден многу јак наркотик) и хероин. Тие исто така можат да го одредуваат начинот на кој се задоволува потребата за дрога - орално земање на метадонон, на пример, наместо инекција. Строгоста на овој систем, посебно откако владата ги заостри прописите 1968. година, значително ја ограничи легалната можност на наркоманите да набават дрога. Поради тоа, криминалот порасна, бидејќи уживателите се обидуваат да го избегнат она што се нарекува понижувачки пропис. Црниот пазар не е укинат, но не е ни така силен како во Соединетите Држави, криминалот е помалку присутен, а исто така забележани се и помалку смртни случаи од сида која наркоманите ја пренесуваат со интравенозно внесување на дрогата. Меѓутоа, само седум од приближно 30 до 35 илјади зависници од хероин ја купувале таа дрога легално. Да се дозволи во Соединетите Држави скоро исто толку висок процент на уживатели на кокаин, крэк, хероин и марихуана да биде присилен да се снабдува вон легалниот пазар, тоа значи силно развиено подземје во кое владееат насилство и криминал. Дури ни систем што секому би овозможил да користи дрога, но само на клиника, не би ја елиминирал побарувачката за дрога од црниот пазар.

Конечно, таквиот систем претерано би ги оптеретил лекарите. Голем број од нив сметаат дека нивната работа е да лекуваат болни луѓе, така што не би биле спремни да препишуваат потенцијално опасни дроги дури ни на пациенти кои го сакаат тоа. Покрај тоа, префрлувањето на проблемите на наркоманијата во лекарските ординации не претставува правилно користење на ресурсите наменети за медицината.

Поинаков вид на легализација би можел да биде достапноста на дрогите во државните продавници. Од укинувањето на

и на чувството на отуѓеност - со што се намалува и потребата за дрога. Тука би требало да ја додадеме и постапката со наркоманите - полна со разбирање, но решителна. Треба да се стори сè што е можно зависноста од дрога да се намали: со примена на подобри методи на лекување и, што е уште поважно, со решавање на другите животни проблеми. Истовремено би требало, како што тоа го прават холанѓаните и (посебно) швеѓаните, да се инсистира на тоа наркоманите да се научат да бидат одговорни за сопствените животи.

Политиката на спречување на наркоманијата која е заснована на солидарност би се борела за сведување на последиците од уживање на јаките дроги по општеството и по поединецот на минимум, така што би спречувала размена на игли, би давала подобра и попристапна здравствена заштита на високоризичните слоеви на населението, би применувала други стратегии поради намалување на штетните последици. Што се однесува до законските мерки, тие треба помалку да ги применуваат на уживателите, а многу повеќе на трговците. Легализацијата на продажбата на јаки дроги во никој случај не би смееа да се дозволи со образложение дека трошоците од социјалната и здравствена заштита, како и од општествената солидарност, не се прифатливи од морално и практично гледиште.

Што се однесува до Соединетите Држави, таа стратегија нужно би барала во блиска иднина да се вложат значителни средства во кривичното гонење. Таа меѓутоа, би можела да се распореди порационално така што поголемиот дел би се насочил кон локална примена на законот, за одделни градски населби да можат да одолеат на поплавата од трговци, наместо поскапата алтернатива како што е апсење на корисниците; со тоа што на користењето на јаките дроги би се реагирало повеќе вон системот на кривичниот закон; и со тоа што сегашните чудоневидувачки и контрапродуктивни казни за кривични дела во врска со дрогата би се намалиле на ниво на казнување што се применува во попрогресивните земји. Наспроти легализацијата, ваквиот пристап кон проблемот на наркоманијата би можел да се здобие со силна поддршка во јавноста. Како што покажуваат анкетите, американците не се наклонети кон легализацијата на јаки дроги. Тие меѓутоа ја одобруваат стратегијата која се засновува на превентива. Тие исто така одобруваат и цела низа мерки насочени кон потполно вклучување на граѓаните во еден попродуктивен заеднички живот. Доколку имаат намера сериозно да се позанимаваат со проблемот на наркоманијата, Соединетите Држави треба да ја надминат расправата за легализација која во прилична мера тапка во место, и да формулираат една уверлива, политички реална борба против наркоманијата, во која правосудниот систем би бил подобро насочен, иако неговата улога би била намалена.

прохибицијата 1933. година, прописите во врска со продажбата на алкохол не се исти во законите на сите сојузни држави. Поголем дел од државите дозволуваат продажба на пиво и вино во приватните продавници, додека некои држави продажбата на жестоки пијалоци ја ограничуваат на државните продавници. Некои држави им дозволуваат на месните власти да ја забрануваат продажбата на пијалок во баровите. Продажбата на пијалок на лица на одредена возраст своевременно се разликуваше од држава до држава, но сојузната власт ги примора сите држави да не продаваат алкохол на помлади од дваесет и една година.

Така и сега забранетите дроги би можеле да се продаваат на возрасни во државните продавници. Државата едноставно би била задолжена за продажба на дрога - не за одгледување или производство - а таа дрога би можела да потекнува од домашни или странски извори. Дрогата не би се рекламирала (судовите решија дека владата мора да воведо построга контрола на “спонтаното” рекламирање во однос на другите видови реклама). Во цената на дрогата би бил вклучен и дел кој би бил наменет за решавање на општествените проблеми предизвикани со уживање на дрогата. Ваквиот пристап би претставувал значително подобрување во однос на забраната со тоа што би го елиминирал црниот пазар и огромните профити што ги остварува организираниот криминал. И понатаму би постоел сив пазар кој би ги задоволувал потребите на младите, но тој пропуст би претставувал помал проблем од проблемот со кој нацијата денес е соочена. Бидејќи илегалната продажба главно би исчезнала, малолетниците веројатно не би се регрутирале за дилери, како што е случајот сега.

ДРАСТИЧНИ МЕРКИ

Еден од проблемите на дистрибуцијата што би ја контролирала државата би бил и тој што би можело да изгледа дека наркоманијата има официјално одобрување. Од друга страна, законите кои не можеа да се спроведат имаа слабо влијание врз креирањето на морални ставови. Кога државата би добила монопол за продажба, би се укинала и традиционалната корист од конкуренцијата со која се привлекуваат купувачите. Во системот на државна контрола, цените веројатно би биле повисоки, пристапот ограничен а услугата послаба. Поради тоа што скоро сите поборници за идејата за легализација сакаат да го ограничат уживањето на дрога, но не по пат на кривично гонење, овие недостатоци би можеле да се сметаат за корисни - доколку не би пораснале до мерка која би овозможила остварување профит на црниот пазар.

Друга можност за легализација би била и дозволата за продавање дрога од страна на приватниците, со извесни ограничувања, како што се продажба на малолетници или поставување на автомати, како што е случајот со цигарите. Најочигледната корист од користење на “моделот применет на цигарите” би било елиминирање на примарните трошоци од забраната: преку милион апсења годишно, криминал, корупција, делување на подземјето и тероризмот во странство. Супстанциите што се продаваат би биле посигурни, со тоа што би се вовеле стандарди во поглед на квантитетот и квалитетот, произведувачите би биле одговорни во случај на нечистотија на производот, а и информациите во врска со влијанието на раличните видови дрога по здравјето на човекот и нејзиното мешање со други дроги би станале широко достапни. Ваквиот пристап исто така многу повеќе би одговарал на едно американско слободно општество во кое постои минимум на државна контрола.

И овој пристап има два важни недостатоци. Првиот се состои во тоа што побарувачката веројатно во извесен степен би пораснала. Меѓутоа, има причини да се верува дека

дозволата за приватна продажба на дрога оваа земја не би ја претворила во голема пушилница на опиум. На пример, Соединетите Држави изгледа дека денес немаат поголем број зависници од хероин по жител отколку што тоа бил случај во времето кога уживањето на таа дрога било дозволено. Дури и повеќе, уживањето на дрога претставува реакција на многу фактори, исто како што е тоа случај со алкохолот и тутунот, чија потрошувачка опаѓа без оглед на тоа што двата производа се евтини и дозволени. Во секој случај, државата би можела да преземе мерки за намалување на побарувачката, кои не би биле толку драконски за повторно да создадат црн пазар. Дрогите би можеле да се оданочуваат со што би се собрале пари потребни за решавање на општествените проблеми кои произлегуваат од наркоманијата. Покрај тоа, рекламирањето би можело да се забрани, исто како што федералниот закон денес не дозволува рекламирање на цигари и жестоки пијалоци преку телевизија.

Другиот проблем се однесува на младите, кои несомнено би можеле да набават дрога исто како што можат да набават цигари и алкохол. Ниеден систем тоа не би можел да го спречи во потполност; всушност, до 1990. година, и покрај потрошената сума од 10 000 милиони долари годишно, федералната влада не беше способна да спречи 22, 7 одсто малолетници на возраст од 12-17 години, да ги пробаат забранетите супстанции. Меѓутоа, овој вид легализација би овозможил останатите методи на борба против наркоманијата да се насочат кон ограничување на “сивиот пазар” за млади. Би можеле да се забранат и автоматите за продажба и да се одредат казни за трговците кои продаваат дрога на млади.

Последна и најдрастична алтернатива би претставувало потполното укинување на законот за дроги со што би се овозможило продажба без било какви ограничувања. Сите забрани, со исклучок на одговорноста за продавање на нечисти производи, кои се однесуваат на моментално забранетите дроги, би можеле да се укинат. Луѓето што уживаат дрога би можеле да се сметаат правно одговорни за своите постапки онака како што се тоа денес пијаните возачи. Со овој систем би се избегнале трошоците и неефикасноста на државната контрола, а не би се охрабрувало постоењето на било каков црн, а можеби и сив пазар. Конечно, со тоа би се потврдила максималната важност на индивидуалната слобода, што претставува значајна тема која обично се превидува во расправите за наркоманијата.

ОПШТЕСТВЕНИ И МОРАЛНИ ОГРАНИЧУВАЊА

Наспроти тоа оваа стратегија би можела да има значајни негативни последици. Малолетниците секако би можеле да дојдат полесно до дрога, иако постои основен интерес да им се укаже заштита сè до моментот кога ќе станат правно одговорни да решат дали ќе ги користат опасните супстанции. Дури и повеќе, уживањето на дрога би можело да се прошири, дури и значително, што на останатите членови на општеството би им наметнало додатни трошоци, какви што би наметнала зголемената потреба

за здравствена заштита на сиромашните уживатели. Ваквиот исход не е задолжителен. Уживањето на кокаин било дозволено во 19, како и во почетокот на 20 век, а не постојат докази дека тоа предизвикало некаква криза. Забраната на дрога не вроди со плод. Таа не е праведна; затворање на луѓе поради тоа што користат некаква супстанца, дури и ако е штетна, ги крши нивните основни права сè додека нивните постапки директно не ја загрозуваат околината. Од друга страна пак, најголемиот број проблеми кои што денес ги создава наркоманијата, не потекнуваат од уживањето, туку од забраната на уживањето. Дури и повеќе, потпирањето врз кривичното

гонене не ја намали во значајна мера побарувачката, ниту постигна значаен успех во смисла на човековата слобода, криминалот, општествените пореметувања и оптеретувањата со пари.

Бидејќи уживањето дрога не е безопасно, извесни рестрикции сепак би биле пожелни. Државата би можела да одреди данок за продажба на дрога од кој би се финансирала образовно-пропагандната кампања во врска со штетноста на одредени супстанции, исто како и здравствена заштита и програми за лечење на сиромашните зависници и би дала општествена помош на загрозените фамилии на уживателите. Посебно би морало да се поведе грижа за трудниците кои уживаат дрога. Конечно, политичарите би требало да ставаат акцент врз улогата на семејството, црквата, заедницата и стопанството во ограничувањето на деструктивното однесување. Дури и уживателите на забранети дроги реагираат на општествениот притисок. На пример, социологот Магфорд открил дека уживателите на кокаин “ја смалуваат дозата при поширока мрежа на општествени врски во кои се вклучени”. Сè на сè, важно е да се изгради општествен морал кој би одвраќал од неодговорно однесување, без оглед на кој вид дрога се мисли. Легализацијата сама по себе не би поттикнала самоконтрола во однос на деструктивните побуди. Потребни се заеднички напори на цела низа општествени институции со помош на кои таа цел би се постигнала.

РАЗГЛЕДНИЦИ ОД РАБОТ

Сиџе ние бевме исџлашени од “едноставно кажеџе не” камџањаџа, но џџо висџински се случува со вашето џело и мозок кога земаџе дрога? Пеџмина исџражувачи џо свој избор се решија да земаџ одредена дрога - Ексџази, ЛСД, Хероин, Сџид и Алкохол - и оџџаџуваа во лавиринџоџ на својаџа џсиха. Ние ги објавуваме белешкиџе водени за време на нивноџо искусџво - и џоследиџиџе од него

Ексџази

Петок, 16.30 Ги голтаме малите ронливи другарчиња, а времето надвор како да го означува почетокот на летото. Гулапчиња, за секого по едно. Над нашиот чаршаф за пикник небото блеска бебешки сино; тревата поспано се тркала до езерото под Kenwood House. Во Hampstead Heath е речиси празно; со исклучок на неколку фамилии на подвижни тркалца и, се разбира, неизбежните расипувачи на забава, гитаристите кои цивкајќи го издрндаа репертоарот на Елвис. Следејќи ги инструкциите, уредно ја запишуваме секоја наша ментална и физичка состојба. Обајцата лежиме навалени под агол од 20 степени; обајцата топли; задоволно наполнети откако претходно изџвакавме полн куп јагоди, манго, сендвичи и пола шише од искричавото Burgundy. Адријан поспано и зашеметено кажува дека се чувствува “задоволен”, што не ме чуди после половинката што ја зема и после двете пинти во кои потона пред ручек. Јас сум доста трезна и освежена после десетте часови цврсто спиење, но сепак не сосема релаксирана по фрката оваа недела помината во константна загриженост поради недовршени работи и слично. На gheto-blasterot оди Lee Perry.

Дваесет минути подоцна го чувствувам приливот што надоаѓа. Екстази почнува како куче, гледајќи во сонцето како да ќе му даде голем подарок. Мрмори нешто за флуидни нозе и заскитува некаде накај езерото. Ми се лоши од возбуда, чувствувам топли и студени бранови како ми го преплавуваат телото. Се придржувам за земјата и се препуштам на музиката, наеднаш благословена со посебна моќ за слушање. “Како страшно добар звук постигнал Lee овде”, помислувам (можеби мрморам, можеби викам). “Никогаш не сум го забележала порано”. Се обидувам да запишам нешто но пенкалото е премногу бавно, затоа станувам и одам во круг. Тогаш наеднаш и по некоја среќа, водена од ненадејниот налет на енергија додека дрогата ми прострујува низ вените, ми текнува на моето гимнастичко минато и правам серија на ѕвезди и колуги напред и назад. Адријан умира од смеење. Потоа нештата станаа поинакви.

Се вртам, Адријан е на колена со затворени очи, испружени раце, ја клати главата како куче, гледајќи во сонцето како да ќе му даде голем подарок. Мрмори нешто за флуидни нозе и заскитува некаде накај езерото. Ми се лоши од возбуда, чувствувам топли и студени бранови како ми го преплавуваат телото. Се придржувам за земјата и се препуштам на музиката, наеднаш благословена со посебна моќ за слушање. “Како страшно добар звук постигнал Lee овде”, помислувам (можеби мрморам, можеби викам). “Никогаш не сум го забележала порано”. Се обидувам да запишам нешто но пенкалото е премногу бавно, затоа станувам и одам во круг. Тогаш наеднаш и по некоја среќа, водена од ненадејниот налет на енергија додека дрогата ми прострујува низ вените, ми текнува на моето гимнастичко минато и правам серија на ѕвезди и колуги напред и назад. Адријан умира од смеење. Потоа нештата станаа поинакви.

17.10 Дрогата удира со сета своја сила - Па, па “топол и еластичен” свету и полека се пуштаме по тобоганот на жестоката, еуфорична, извиена, параноидна, бескрајна, дива трка со испревртеното време. Дестинација непозната, но ќе дознаеме кога ќе се плеснеме во неа. Иии-сусе, Адријан, неговите очи како сини планети, седи како стрела исправен и вика “Пет”. Пет? Пее? Лет? Ние сме во средиштето на случките и патките

дојдоа да гледаат. Им даваме леб, нивните усни премногу гломазни за да голтаат, со прекрасни бои и хипнотички движења при нивниот од. Се смееме додека се тркаламе по ридот вртејќи се со милји додека вистински скоро и да не се движиме. Лежиме на грб и го гледаме небото како тече над нас и во нас и сино и големо и остро до болка, премногу светло, преубаво, зошто не сака да работи ЦД, го удирам и викам “ајде да го убиеме гитаристот што премногу личи на Nuno-Noonoh од Extreme”, со неговата коса долга и блескава и неговата рака што се движи брзо и пребрзо и го цвркоти Morrissy така прекрасен и љубовен и одиме повторно да ги храниме патките, развигорчето ја ежи кожата и премногу е ладно и зошто седам насреде, ги хранам патките и се чувствувам како молзачка. Молзачка? Патка? Езеро? Небо? Што?

Наеднаш забележуваш дека се тресеш и очекуваш секој момент главата да се стркала од рамениците и сфаќаш дека од време на време си пресечен со остри налети на спид и се обидуваш да пиеш и мислиш дека ти се лоши и толку си жеден и толку ти студи и толку си параноичен што мислиш дека авионите те снимаат, постојано чкрипиш со забите и главата не престанува да се тресе и тешко успеаваш да запалиш цигара, рацете имаат своја свест и забите не престануваат да цвокотат и не можеш да зборуваш и не можеш да се мрднеш, не можеш ни да дишеш но барем можеш да пишуваш и зарем не е време да се земе уште една. Што сака оној кретен, негово ли е местово.

По некое време светот е сведен на нешто многу мало и почнувам да плачам. Се чувствувам отсечена од светот. Пишувам “Ова е цената” и знам дека поминав нешто ужасно, се надевам дека сите сфатиле колку всушност бев храбра; силно го прегрнувам Адријан и се чувствувам вознемирена секој пат кога се одалечува од мене личејќи на Исус кој оди по вода. Пишувањето ми доаѓа супер како последно прибежиште, како олеснување, правејќи нештата да се тркалаат во просторот лесно, забавно, брзо, полни со потенцијал. Сфаќам - да! - дека главната причина зошто пишувањето за дрогите и не е толку добра идеја е флуидот во кој нештата се случуваат без смисла. И додека го пишувам ова сфаќам дека е глупост (и фала богу што е така). Стануваме, се собираме и со крупни чекори доаѓаме до колата, застануваме и играме на Big Time Sensuality и имаме сериозна дискусија околу These Animal Men, двапати го пуштаме синлот, многу гласно и во 19.40 бришеме од паркот, нурнувајќи се во блескавата и бескрајна 1001 ноќ.

Што уште се случи? Вообичаени работи: ги пресушивме резервоарите на вода; демек првпат вистински ја разбравме музиката; расположението ни зависеше од тоа дали патките се движеа кон нас (радост) или од нас (разочарување). Подоцна, не можеме да престанеме со зуење; не можеме да седиме мирно; нема да верувате колку бевме откачени; мастиките ги цвакавме толку брзо што ни се растопија во уста. Го спичкавме Лондон влегувајќи од такси во бар, па во такси до една случка па друга па трета па до гаражата за на крај да го кренеме во воздух Essex Road во три сабајле. Спиенето беше како повремени возења со тобоган низ вртложни калеидоскопски предели. Секако дека на крај се споивме, секако нашето доживување беше единствено и потполно, неописливо и сосема различно од сите други 3-4 милиони британци коишто исто така земале extasy. Ние бевме навистина посебни. Ептен посебни. Искрено.

Ден потоа не можев да прозборам; два дена потоа се расплакав само поради тоа што сонцето замина зад еден облак; една недела потоа добив менструални болки, напнатост, осип и сè тоа три недели порано. Не можев нормално да јадам следните пет дена. Од 10 цигари пушењето го зголемив на 25 на ден и сè уште неможам да ги намалам. Две недели имав пликчиња во устата. Дрогите се дроги се дроги се дроги. Плаќаш за да немаш избор.

ЛСД

Недела наутро, **3.00** Се враќам после напорна вечер, полна со алкохол и играње. Сам сум и решавам, повеќе поради дејството на алкохолот, дека ова е идеален момент да се подложам на халуциногените ефекти на ЛСД. Одам до комодата и вадам малечко парче хартија со лотосов цвет на него. Го голтам, го вклучувам телевизорот, седнувам на креветот и чекам.

4.00 Се чувствувам некако чудно, помалку затегнато. Иако можеби само си замислувам. Пијам и MTV е веќе цел саат е на програмата. Продолжувам да мислам, “Аха, чувствувам нешто”, а потоа повторно, “Можеби трипот е обично ѓубре.

5.00 MTV е сè уште на програмата и сега е веќе многу поинтересно. Но ни пола од тоа колку што се завесите, целите обвиткани во некаков златест сјај. Пишувам “Ммммм, ммммммм, ммммм”, и потоа уште малку ммммммм. Се преместувам на подот, па повторно назад на креветот и така неколку пати. Се борам да го сменам каналот на телевизорот, но далечинскиот не покажува знаци на живот.

6.00 После саат време на ретроспективно размислување околу состојбата на мојата врска, правам лупинг и сфаќам дека ова е погрешно време за такви размислувања и дека е подобро да гледам телевизија. Во истиот момент сфаќам дека телевизорот веќе работи и дека MTV е сè уште на него. Станувам да го сменам но, далечинскиот и понатаму не работи. И повторно почнувам да размислувам за мојот љубовен живот. И така некое време.

Откако конечно сфаќам дека наместо далечинскиот за телевизорот цело време сум го користел далечинскиот за видеото, почнувам брзо да ги менувам каналите со ентузијазмот на Бивис и Батхед. Ме загрижува фактот што не можев да ја видам разликата. Иако сето тоа почнува полека да избледува додека зјапам во ацтечката цивилизација која изнурнува од масичката за чај.

7.00 Ацтечката цивилизација разви своја колонија на месечината. Не сакам никаков удел во човековите истражувања во универзумот! Паранојата почнува да надоаѓа. Поминав половина саат во купатилото миејќи ги забите неколку пати. Потта ми се слева по лицето и убеден сум дека мирисам ужасно. Покренувам дебата дали да се избањам или не. Да се бањам? Изгледа премногу комплицирано, така што повторно се враќам крај телевизорот. Поради некоја причина почнувам да чкртам по белешките. Времето почнува да ме притиска.

8.00 Во грлото истурам литар сок од портокал и јадам банана. Од некаде ми текнува дека и двете работи се добри за спуштање од трип. Времето се движи болно полека. Планирав да забележувам по нешто секој саат. Се наоѓам како погледот не можам да го одвојам од саатот на видео рекордерот, во нетрпение чекајќи бројките да го означат следниот. Мојата опсесија ми вели да ги заборавам белешките, но заборавам дека самиот се согласив за целава оваа идеја. Продолжувам да пишувам работи како: “ова не е важно”, и посебно моето омилено, “зошто, зошто, зошто”.

9.00 Продолжувам да мислам дека се спуштам, но само за следниот момент повторно да се најдам исфрлен во нова снажна халуцинација. Бидејќи го испив целиот џус и ја изгрицкав бананата, решавам да ја напуштам куќата во потрага по нови извори. Ова станува главна мисија. Пред да излезам за секунда се погледнувам во огледалото и алармантно заклучувам дека изгледам како Бил Сајкс во црно-белата верзија на “Оливер”, така што решавам дека е подобро да се измијам и да се пресоблечам. Сцената завршува со тоа што се пресоблекувам негде околу четири пати. Почнува да станува забавно. Завршувам во најнеугледната комбинација што мојата колекција може да ја понуди. Трчајќи некое време по куќата со долниот дел од моето спортско одело врз главата, застанувам на тремот пред влезната врата и не можам да се решам дали ќе биде навистина смешно или повеќе ужасно ако излезам така.

10.00 Сè уште сум на тремот. Конечно, после добро разгледување на целата ситуација, заклучувам дека е подобро да не излегувам никаде. Го вклучувам компјутерот и играм “SIM-City”. Играта ја достигнува својата кулминација кога едно циновско чудовиште го

напаѓа мојот град. “Секогаш треба да си спремен за чудовишта во животот”, запишувам со мисла дека сум направил навистина прониклива забелешка.

11.00 “Досадно, досадно, досада, досадно. Посакувам сево ова да престане. И смешните мали светилки, и чудните вилински звуци, целата забава и овој панаѓур и сето тоа е само досадно, монотono, досадно. Сè уште халуцинирам, но изгледа премногу прозаично и иритира. Се обидувам да си легнам, но премногу сум немирн, така што повторно решавам дека е најдобро да гледам телевизија, па потоа играм со компјутерот и се шетам бесцелно од соба до соба. Сега за сега единствена забава ми претставува тоалетот и моите бескрајни резерви на урина.

12.00 Испивам шише црвено вино и заспивам. Се будам нешто подоцна кога свони телефонот, збунет и помалку нервозен, но за чудо и доста присебен. Одам во Лондон Филдс да се сретнам со некои пријатели и со семејството во еден паб веднаш покрај паркот. Го поминувам попладнето пиејќи Bloody Mary и лежерно играјќи топка. Зјапам во очите на луѓето околу мене кои мирно го издржуваат моето испитување. Никој не вели ништо. Колку е фино кога имаш пријатели кои те прифаќаат таков каков што си.

Размислувања: Асидот е како Забавниот парк на браќата Бембоу (Bembow Brothers Amusement Park) кај Маргејт (Margate) и најдобро време за посета е додека си млад. Можете навистина добро да се забавувате ако појдете таму. Но, не се задржувајте премногу и не навраќајте премногу често, бидејќи наскоро забавата ќе се претвори во тортурa. Големите тобогани се супер за снажни и кратки патувања но, мачни и опасни за долги патувања.

ХЕРОИН

19.00 Телефонирам и чекам. Можам да излезам во некој клуб или да одам на работа, но наместо тоа решавам да останам сам за подобро да можам да се концентрирам на белешките, испишувајќи го патот на моето хероинско искуство од 10 фунти (некаде околу осмина грам).

19.40 Свончето! Срцето почнува да ми чука во исчекување, дланките ми се потат, се тресам додека ја отворам вратата и го преземам пакетчето. Ми го предава пегаво девојче кое изгледа како ретко да ја гледа светлината на денот. Жал ми е за неа, но се чувствувам добро што нејзе ѝ ги давам парите.

19.43 Три ката погоре, зад затворени врати, почнува ритуалот со алуминиумската фолија.

19.45 Ја испразнувам малечката коверта на темната страна од фолијата и ја загревам претпазливо со кибрит. Полека. НЕ ВДИШУВАЈ, додека прашокот не почне да се топи, и откако тоа брзо се случува, ја наведнувам хартијата и гледам како течноста се движи, оставајќи траги од нечистотијата со боја на јаглен, што веројатно би предизвикала гадење или главоболка.

19.47 Со цел да направам цевка низ која би го вдишувал димот од кафено златестата течност, завиткувам дел од сребрената фолија околу молив. Откако прашокот веќе го испразнив врз алуминиумската фолија и откако се ослободив од неговите нечистотии, можам да почнам да “го ловам змејот”. Ставаат секакви срања во хероинот во денешно време - како најчест загадувач го користат манитолот бидејќи ги има сличните особини на хероинот; манитолот е лаксатив. Како што хероинот полека се загрева и почнува да се лизга по сребрената фолија, бавно ги вдишувам облаците веднаш под главата на змејот. Кинезите велат, идејата не е да се изгори туку да се гали нежно, така што колку послабо се загрева (не преслабо и не пресилно), толку подобро.

19.50 Замислете нешто што го трга сиот ваш страв и прави да нема никаков стрес.

Издишувам.

Замислете дека исчезнува и најмалата непријатност. Замислете серија од сè на сè дваесеттина вежби за длабоко дишење, како кога вежбате јога, претпоставувам, кулминација која ќе биде комплетно збогување со сиот бол, со сите стравови, неурози, желби, и сензација што сè повеќе те обзема и која носи чувство на севкупност и сигурност.

Вдишувам.

20.00 Постои тенденција на чести ерекции за време на почетната фаза од пушењето, што ме потсеќа, кога сме веќе кај оваа тема: за сексот во однос на хероинот можам да кажам две работи. Или ве држи константно така што луѓето се изненадени од вашата издржливост, или вториот ефект е едноставно ништо, не може дури ни да ви се “дигне”.

Издишувам.

Зборувањето станува неразбирливо. Како хероинот полека навлегува во моите бели дробови, така топол бран го исполнува целото мое тело. Незначително чувство на забрзување. Мирисот на димот на хероинот е тежок и се задржува долго и веројатно не е ништо поразличен од мирисот на сулфурот.

20.10 Го изгорев прстот. Отпрвин не забележувам. Сè додека не ме испече до плик. Забрзувањето нараснува.

Вдишувам.

Ретко кога мокрам на хорс, а камо ли нешто друго. Најдобро е да не се јаде бидејќи тоа постојано ќе ве тера на повраќање. Повраќањето е помалку или повеќе неизбежно кога не уживате често хероин.

Издишувам.

Клетките на уживателите на хероин се во постојан процес на сушење и повторно растење. Уживателот често може да изгледа помлад за своите години. Ова е резултат на постојаното обновување и развивање на клетките под дејството на хероинот.

Од мене се очекува да запишувам сè за да се види влијанието на дрогата, нешто како тек на свеста, што не е тешко, но уживањето дроги не носи нарација, а во овој случај таа е потребна за да го задржи вниманието на читателот. Ова е главниот проблем кога треба да се опише нешто духовно, нешто апстрактно, како едно религиозно или сексуално искуство кое едноставно е тешко да се опише. Со ова не би сакал да ги мешам духовните искуства со оние од уживањето дрога. Некои луѓе го прават тоа и после земањето дрога едноставно се просветлуваат. Уживањето хероин е едноставно пополнување на времето. Како всушност и сè друго. И животот е едноставно пополнување на времето, од каде претпоставувам се раѓа искуството.

Вдишувам.

Понекогаш хероинот е како спид и тогаш едноставно не можеш да престанеш да им зборуваш на луѓето (што е сосема различно од тоа да разговараш со нив), така што пишувањето и не ми е некој проблем.

Издишувам.

20.25 Чувствувам вртоглавица, но веројатно би ја чувствувале и вие кога би вдишувале и издишувале вака. А, да го вдишевате ова што го вдишувам моментално, веќе ќе лежете на подот додека јас би освојувал планини.

20.30 Одам до огледалото и ги гледам зениците кои се мали како врвови на игли. Изгледам возбуден. Ни малку бледо. Всушност изгледам многу здраво. Крвта ми удрила во образите, а нивното руменило прави забите да ми изгледаат побели од бело. Една моја девојка еднаш ми кажа дека личам на вампир кога изгледам вака.

21.00 Вкусот на пушениот хероин е горчлив. Чоколадата помага да се ослободите од него. Димот го бои јазикот во црно пред да кристализира таму некаде во белите дробови. Нешто од хероинот се задржува на моите заби, како леплива црна карамела. Забите на еден џанки секогаш изгледаат полошо одошто се, а тоа е затоа што забораваат да ја отстранат црната леплива карамела и заспиваат пред и да го завршат пушењето.

22.00 Чешањето е знак кој често ги идентификува наркоманите. Ова е една од перверзните особини на хероинот. Константниот јадеж би требало да ве збудува, постојаното икање да иритира и постојаното лошење би требало да биде ужасно. Хероинот ја има таа мој сите овие непријатности да ги направи задоволство. Всушност, споредено со искуството од било која друга дрога, не се сеќавам дека некогаш ми било толку забавно де повраќам во ве-це шољата. Не ми се излегува. Би можел со саати да седам во овој неудобен стол. Веројатно така и ќе направам. Повеќе од веројатно е дека едноставно ќе заспијам. (Назад во материцата).

23.00 Час подоцна пребарувам по парчињата хартија лежејќи на мојот кревет и ги читам овие забелешки.

24.00 Навистина е тешко да работиш било што кога си на хорс.

24.37 Апатија. Токму тоа. Само час порано толку се забавував брзајќи на моето патување. А, сега сум како издишан балон. Визиите што ги имам се заводнички вистинити. Возвишена апатија.

1.19 Еден момент лежам на креветот. Следниот се шетам некаде по градот или пак летам во некоја земја, или правам сок од печенка: можностите се бескрајни. Пловејќи од несвесното во свесното ставам змии отровници во кошницата од врбови прачки. Ги отворам очите.

Ова е она што џанките го нарекуваат “gowtching out”, со други зборови неволно паѓање во сон. На телевизорот оди сцена во која прават лек одделувајќи го отровот од забите на една отровница поради несреќниот случај со едно момче во пустината.

2.17 Вчудоневиден сум што успеав да го забележам сето тоа. Во моментот ми се наметнува мисла, основата на хероинот е од крајно нихилистичка природа каде триумфира апатијата.

2.45 Кога Жан-Лик Годар го прашале зошто прави филмови, одговорил дека кога би можел би правел едноставно ништо, но бидејќи тоа било невозможно да се постигне, наместо ништо правел филмови. Мислам дека би требало да се запознае со хероинот.

Вториот ден

14.30 После четиринаесет часа спиење се будам сè уште сонлив. Се чувствувам како целиот да сум во модрици. Една работа кога зборуваме за повремениот уживање на хероин, е тоа дека сега кога сум постар ми требаат два дена за целосно да се повратам во нормална состојба. И за тоа постои алтернатива, можам да бидам константно на хорс и нема да чувствувам ама баш ништо. Во тој случај хероинот веќе престанува да биде кик и станува стил на живеење. Сега кога се навраќам на тоа, вториот ден исто како и да не постои. Неколкумина ме прашуваат дали сум добро. Се чувствувам како дете во поглед на тоа колку лесно емоциите излегуваат на површина оддавајќи ја секоја моја состојба. Изгледа помалку како во сон, те тера на смеење, или си екстремно среќен или екстремно тажен. Изгледа фабулозно кога чувствата за мирис и вкус се враќаат така интензивирани. Зениците полека се растегнуваат. Кивање. Просевање. Живописни соништа. Ноќно потење. Бессоница. Барем не се плашев да погледнам во амбисот. (Критичната фаза на повлекувањето се јавува на некои 20-30 часа од последниот дим, со максимална снага од 36 до 72 часа.)

Третиот ден

9.00 Врели бранови. Лесна пот, како отровите сами да сакаат да излезат надвор. Не се гледа секој ден такво срање во клозетската шоља. Да се стоплам изгледа невозможно. Можеби добра идеја е да се појде во сауна.

15.00 Исчистен. Освежен. Со прилично добра контрола. Се чувствувам одлично.

Како и да е, искуство од 10 фунти на нередовна база не е доволно за развивање

зависност, ниту за да биде толку лошо како во новелата на Вилијам Бароуз (William Burroughs) со симптоми како вознемиреност, тресење, потење, хипертензија, спонтани ејакулации, губење апетит, неконтролирани напади на дијареа, повремени грчеви на дебелото црево, итн., со постепено смирување од над пет до осум дена. Ако зборуваме отворено, кога сме кај уживањето хероин, впечатокот од првиот пат е секогаш дефинитивно најсилен и сите понатамошни случаи се само обид да се долови чувството на понесеност од тоа прво искуство (што со посебна важност Едмунд Вајт / Edmund White/ го кажува за љубовта).

Маџи Луис (Matthew Louis)

СПИД

Петок **23.30** Кога купувате спид заедно со него добивате и рачно направен плик, џанки оригами, ако така сакате. Го одмотувам полека и се користам со кредитната картичка за да го раситнам и поделам во две убави линии што личат на тркачки линии протегачки се на магнетната линија од другата картичка. Дома сум, го пуштам Ди-џеј Седоу на стерео уредот и ги вшмркувам обете линии со кратко црно цевче, токму на време кога влегува бас линијата. Речиси во истиот момент чувствувам како носниците ми горат, а на местото над нив, каде според некои, би требало да се наоѓа моето трето око, чувствувам како ми чука срцето. По некоја секунда почнува да ми гори и во градите, како некоја голема, врела тупаница да ме стиска зад градната коска. Разгледувам наоколу, сè изгледа за нијанса потемно, а јас мислам дека е навистина поинтересно кога гледам од аглите на очите. Изгледа дека почнувам да дишам подлабоко и потешко, можам да си го слушнам дишењето. Станувам и шетам; се чувствувам малку зашметено, но басот на Ди-џеј Седоу ми дава цврста основа и се чувствувам одлично. Гледам во часовникот, **23.45**. Зарем поминаа 15 минути? Изгледаа како неколку секунди.

24.00 Се симнувам по скалите од третиот кат и сега сум на улицата. Имам остар, горчлив вкус во задниот дел од устата. Застанувам и ги затворам очите за да ѝ дозволам на свеста сосема да ѝ се препушти на дрогата. Се чувствувам како неподвижен центар на врел ветар, чувствувам навала на топлина што ми го обвиткува мозокот и чувство на движење во главата, брзо, транс-глобално, како кога леташ. Всушност се движам по улицата и авто-пилотот е вклучен. Чувствувам дека можам лесно да се откажам од оваа реалност и да ѝ дозволам на дрогата да ме поведе. Потрчувам да го фатам зелениот човек што трепка на раскрсницата. Не можам да престанам да трчам, чувствувам дека кога се движам вака, летам.

24.30 Во некој ноќен клуб во Вест Енд (West End). Имам непријатно чувство во устата, јазикот сам почнува да прави бавни, неволни движења, што се повторуваат. Како крава кога џвака трева, претпоставувам. Сè уште, мојата глава е сè уште обвиткана со врелата покривка на свиленото задоволство, која ме пецка и навистина уживам во музиката што ја прават возбудениот говор на луѓето и басот на хеви фанкот што оди. Одам во тоалетот и шмркам уште две мали црти со завитканата книжна пара од пет фунти. Се враќам назад, а Ди-џејот ги пушта композициите на Пјер Хенри (Pierre Henri), стар боџо фанк со авангарден пискот на синтисајзерот. Сакам да играм, но мора да се поздравам со една девојка која ја познавам од порано. Малку како да се спуштам, време е да тргнеме побрзо. Повторно во тоалетот, одам по мала нужда, мојот фалус е некако чудно закочен. Сакам повторно да почувствувам како ми горат носниците и земам уште три мали црти. Зјапам во мојата рефлексивна на огледалото. Изгледам фино. Топлината се подига повторно, време е за играње. Ги затворам очите на подиумот и се губам во басот и во личниот торнадо од топлина што се врти силно. Купувам пиво и се обидувам да го

оставам на масата, но таму нема ништо, така што за малку ќе го испуштем. Топлотните бранови ми се тркалаат по главата. Во тоалетот среќавам еден пријател, син на некој познат глумец и поделуваме делчиња од неговиот спид. Разговараме долго додека тој обилно се поти и ми раскажува сè за неговиот живот.

1.30 Одат Primal Scream и “Loaded” и јас се губам во одекнувањето. Се ширам, горам, пламнувам во просторот помеѓу дисторзијата и ударите. Потполно сум предаден на звукот и го чувствувам ритмот како ми струи низ целото тело, од рамениците, до колковите, па до прстите и јас се движам, се вртам. Устата ми е вкочанета, јазикот сосема мртов, а јас упорно се обидувам да ги забодам забите во долната усна, како да е тоа нешто што морам да го правам. Моето трето око е осветлено и се чувствувам убаво, бескрајно среќен, како да сум на Екстази, се чувствувам толку среќен што тоа морам да го поделам со вас, сакам да ви кажам сè, сакам да знаете сè за мене. Сакам да ви раскажам сè за секој што сум сакал во животот. Еден моден креатор, девојка што ја познавам, ме бакнува во знак на поздрав. Во ред, собери се сега и немој да изгледаш како некој спид фрик. Ја прашувам за цигара и пушам полека внимателно слушајќи ја како зборува, но со одредена резерва.

2.00 Повторно заладува. Претпоставувам дека се спуштам. Ди-џејот ги пушта Breeders со “Cannonball” и јас морам да играм до самиот крај, а потоа правам уште малку спид. Се губам во гитарите и дисторзијата, пуштајќи музиката сама да ме провоцира. Јас сум повторно среде вртлогот. Ги затворам очите и главата нежно останува да трепери во просторот.

2.30 Сакам повторно да горам, го завршувам спидот. Се проверувам во огледалото: нема промени, иако јас сè уште ја гризам долната усна. Налетувам на една пријателка која работи во е CondNast. Заедно бараме да купиме уште спид. Наоѓаме дилер, но тој веќе ја потрошил целата роба. Ни ја покажува празната торба, се кикоти и го снемува лизгајќи се по ѕидот на кој се потпираше. Го напуштаме клубот и одиме во друг. Студот не се чувствува додека се движиме. Стигаме таму и таа наоѓа дилер. Купуваме уште еден грам и заедно одиме во тоалетот. Шмркаме, моите носници горат повторно и ние летаме.

3.20 Пријателката си замина дома. Се шетам по Oxford Street, сè уште обземен од спидот. Некој шпанец со лоши мустаќи се обидува да ме вовлече во разговор. Супер! Некој за муабет. Тогаш сфаќам дека помалку изгледа фрикнуто и ја преминувам улицата за да го избегнам. Доаѓам до едно клупче, една од оние мали простории полни со машини, каде можам да раситнам и да претворам пари. Помислувам да шмрнам уште една линија, но ја забележувам полициската кола надвор. Улицата е полна со пијани луѓе. Влегувам во такси и го чувствувам пулсот како ми удира во главата. Си замислувам дека сум пропаднал во Зоната на самракот, гледајќи како реалноста полека почнува да исчезнува.

4.30 Се наоѓам во друг клуб. Повторно свират Primal Scream. Среќавам пријател кој слави роденден. Седнуваме на кожната софа и шмркаме по некоја црта. Устата ми е сосема мртва, но ги затворам очите и жешки облаци се дотркалуваат од задниот дел на главата. Разговарам со некоја девојка од некој панк бенд и заедно го докусуваме остатокот. Ги затворам очите и слободно паѓам во темниот простор. Моето трето око почнува да зрачи, црн отров ми го исполнува телото а девојката ми раскажува за сторијата на дрогите и рок ен ролот.

5.30 Во такси сум заедно со уште три прекрасни девојки. Одиме во нечиј стан во Сохо. Пиеме чај, пушиме грас и ја слушаме Нина Симоне. Светлото надвор од мастилаво црно се претвора во сино. Се чувствувам како да сум станал од електрична столица. Зборувам нешто побрзо од обично, но ништо посебно. Не сум уморен, постои чувство на задоволство, смиреност и топлина. Седиме околу и разговараме некаде околу четири часа пред да си појдам дома.

16.00 Станувам од кревет иако вистински не може да се каже дека сум спиел. Грлото

АЛКОХОЛ

ужасно ме боли, не можам да голтам, ниту да зборам. Пијам џус. Стомакот ме боли како целиот да е во модрици одвнатре. Се погледнувам во огледалото, очите ми изгледаат навистина црно. Не работам ништо, се одмарам, пијам сок и размислувам како да го повратам циклусот на спиење. Не можам да спијам, затоа ќе излезам и вечерва, некаде до 2.00, потоа ќе се вратам и ќе спијам за во Недела да се вратам во нормална форма.

Паџрик Лез (Patrick Legg)

15.45 Се наоѓам во подрумските простории на Bradley Spanish Bar заедно со уште неколку познати птици кои навратиле на по некоја пијачка после завршената работа. Почнувам со пинта Beck's пред заменик уредникот да ми предложи да пробам Dogtunder, пиво со незгодно висок процент на алкохол. Околу 16.10 нашиот уредник се обидува да ни остави впечаток зборувајќи за духовната страна на Pink Floyd и за нивното влијание врз неговата мајка.

Со колкаво задоволство зборуваме за деновите на винилот, соло кариерата на Роберт Плонт (после Лед Цеп) е прогласена за неважечка, а околу 16.20 почнуваме да ја деконструираме "We Dont need no education".

Во 16.47 нашиот уредник почнува да зборува како ја губи вербата, а еден колега кој седи две маси подоле, ми напоменува да престанам да го викам Џонатан, бидејќи тоа не му е името. Ракописот почнува да ми се развлекува. Околу 17.22 некој ја дава идејата за "невино пиене". Што е тоа невиното пиене? "Знаењето дека си испил премногу, а дека не си смеел. Невиното пиене е оправдано пиене: свадби, разни свечености, официјални ручеци", објаснува Џонатан. Во 17.37 веќе сите се чувствуваат виновни и заминуваат.

18.00 Понеделничко расположение. Имам договорено со Рик Џоунс, нашиот уредник на страниците со поезија. Додека чекам нарачувам пинта Lowenbrau. Еден млад и "надежен" глумец, Клинт Дејер, доаѓа и ме прашува дали сум Џејмс Кристофер. Наскоро ќе настапува во некој филм "Where Have All the Good Man Gone". Никогаш чул. Околу 18.08 почнувам да запаѓам во така нареченото професионално пијанство и почнувам да размислувам за тоа како да го задржам трезвениот изглед. Ова, се разбира, бара одредена концентрација за држењето на телото, движењето на очите... исцалулирана трезност. Не сум сигурен колку испив, а и не ме интересира толку за да се мачам да барам во забелешките. Што мајка бараат овие налицикани типови овде и каде е Рик?

18.24 Рик е тука веќе десетина минути. Разговара со Тимоти Спал и со една платинеста блондинка за која подоцна дознавам дека е Тања Спал (арт директор во Maison Vertaux).

Во 18.46 земам уште една пинта Burton; во 18.46 дефинитивно почнувам да пловам.

18.55 Го напуштаме локалот и одиме во French House. Наоѓаме две слободни столици покрај шанкот и седнуваме. Пиеме Molson Dry со чејсери (пијалоци кои се пијат за да се неутрализира алкохолот).

19.20 Земам такси до Sloane Square. Почнувам да се чувствувам безгрижно и несовладливо.

19.40 Правам пауза со тоа што одам во Royal Court да ја гледам претставата "Ралф Ралф". Ракописот ми станува тотално неразбирлив. Воодушевен сум од шоуто, меѓутоа не можам да прочитам ништо од забелешките за претставата.

21.15 Почнувам да се повторувам, заборавајќи што сум забележал претходно. Поради некоја причина успевам да склопам само по три збора во еден ред. По цели страници за една реченица. Има прием во барот после претставата. Бело вино со полно ам-глат (шминкерчиња, заб. на ѝрев.) типчиња. Долго разговарам со некои од ѕвездите

вклучувајќи го и Stephen Daldry. Го прашувам дали е веќе милионер. Пушам нечија туѓа цигара. Се сеќавам дека престанав да пушам пред две ипол години.

17.59 Земам такси за Kingsland Road во East End. Ми се чини опасно место за да се биде пијан. Го барам озлогласениот клуб, со егзотични танчарки, Spread Eagle. Гледам многу сомнителни фаџи пред сомнителни клубови. Од Spread Eagle ни трага ни глас. Ќе видам, да го побарам прво Џим, мојот цимер. Телефонирам. Одговор: нема никој.

22.06 Crown and Castle: можеби треба да го забрзам протоколот со некоја чаша виски. Чувствувам како животот повторно се буди во мене. Сакам да пишувам поезија, не репортажа. Во барот има телевизор со екран колку фудбалско игралиште, ирски песни на џубоксот, запалива атмосфера околу масата за билијар. Можеби една партија билијар? Подобро прво да се средиш малку. Бидејќи сум единствен што пишува нешто во барот, почнувам да привлекувам внимание. Станувам егзотична, чудна, ранета, опасна сверка. Колку повеќе го пишувам ова срање толку повеќе има шанси навистина да заглавам во неволја. Гледам како играта ми се открива...

22.34 Уште еден Jamesons и пинта Holsten. Го прашувам шанкерот зошто има голема брадавица на левата веѓа. Кажано ми е да умрам и да се чистам.

22.41 Време за кратка посета на тоалетот. Ја имаат "Lili the Pink" на џубоксот. Време е за малку еротика....

Од оваа точка понатаму не се сеќавам за што сум можел да пишувам во белешките. Еве извадоци од моето бладање што ги открив следното утро.

22.50 Trolley Stop. Една пинта и чејсер со мене. Кул, многу кул паб. Дури и премногу кул за мојата ужасна состојба. Како да стапувам во политички подобна када. Масата за билијар има шест страни и се врти. Чудно.

21.54 Village: разговараме за групи, поточно бендови. Каков бенд е ова всушност? Не ми е гајле. Пишувам срања, му се обраќам на вискито.

24.08 Ми оди навистина тешко. Почнувам да заглибувам. О.К. глупчо доби што сакаше: сакаше. Мислам дека ќе се патосирам. Морам да го догледам фудбалот. Кој води? Кој ќе биде победник? (Под прашањето стои голема карикатура и напишано: ова). (Следниве белешки немаат временски редослед) Изгледа како да влетав во самиот центар на фудбалскиот натпревар после будењето од нагла смрт. Офсајд, само така судијо! Се кријам во кабината на автобуската станица. Запознав некого навистина зол. Нормален е. Тоа е само кафеанска работа. Помалку знам за капата што ја н..... (пишувањето излегува од листот). Не знам. Боже господе, изгледа дека заебав работа. Господе, па тој е мртов! Човече каде сум? Во стапица. Ќе ме претепаат. Помош.

8.29 Се будам сè уште пијан. Цимерот ме нашол како спијам со лицето на подот. Сè што се сеќавам од вчерашната вечер се само бледи слики, иако се сеќавам дека се обидов да влезам во погрешен стан, вознемирувајќи ги станарите. Очите ги чувствувам како да сум ги тркалал во крупен песок, видот ми е замаглен. Налудничав. Собата изгледа како да паднала бомба во неа: пивски шишиња насекаде, со нив и едно празно шише виски, два пикавци од џоинт, сметката за електрична струја. Столовите се превртени, алишта насекаде по подот. Ја преминав дозволената граница на алкохол. Што ли правев вчера? О, Господе, не е белки дека ја носев оваа капа. Исусе, телефонирав ли некому?

10.20 Неверојатна потреба да појдам во McDonald.
11.04 Исцрпеност, дехидрација, параноја. Но, можеше да биде и полошо. Многу полошо. Се прашувам. Џеф Бернард (Jeff Bernard) го правел ова цел живот. Мора да е луд. Дали пијанството е можеби поздравно или понормално од тоа да се биде стоунд? Чисто се сомневам. Искрено.

Џејмс Кристофер (James Kristopher)

(Продолжува во следната "Маргина")

DUCHAMP (3)

Значењето на анаграмите во алхемичарската традиција е исто онолку големо како и значењето на игрите со зборови. Ова го нагласува и Фулканели, споменувајќи го, помеѓу другите примери, и **Tiphaigne de la Roche**, кој насловот на својот алхемичарски трактат **Alc(hi)mie ou la creme d'Aum**, објавен 1753, го сокри со анаграмот **Amilec ou la graine d'homes**. Ваквите езотерични анаграми не беа ограничени само на прикривањето на суштината на учењето или на насловот на делото. Тие понекогаш ги содржеа и имињата на самите посветеници.

Marchand du Sel (трговец со сол), анаграмот од **Marcel Duchamp**, еден е од трите псевдоними со кои **Duchamp** се користеше. Другите два се **Rose Selavy** и **Belle Haleine**. Анализата на овие три псевдоними може да се покаже како мошне корисна.

Артуро Шварц

Marcel Duchamp alias Rose Selavy alias Marchand du Sel alias Belle Haleine

Rose Selavy

Duchamp-овиот опис на околностите што го наведоа да го скова овој псевдоним и да додаде уште едно “р” во **Rose**, веќе е познат, и тие околности овде не се од особена важност. Во оваа прилика можеме да се сосредоточиме на анализата на латентните мотиви кои **Duchamp** не ги открил. **Rose** (Мистична ружа, да бидеме прецизни), всушност е едно од имињата на Каменот на мудроста. Во овој случај, **Rose** (женско име) за **Duchamp** имплицира и двоен сексуален идентитет, што исто така е и една од физичките карактеристики на Ребис. А **Rebis** е уште едно име за Каменот. Творечките и регенеративните моќи навестени се со двојното р во **Rrose**. **Cirlot** нè потсетува дека “веларното р е ономапоејско, со алузија на громот како симбол на творечка моќ (поради тоа најголемиот број глаголи во речиси сите јазици ја содржат буквата р).” Оваа идеја понатаму ја потврдува и фактот дека ружата (со осум ливчиња) е симбол на регенерацијата и совршеното достигнување.

Митолошкото значење на ружата на **Duchamp** му овозможува мошне поетично да ја идентификува Невестата. Цветот (кој го означува каменот) резервиран за Посветеникот во строго чуваните Хесперидски градини е ружата. Ружата, исто така е и симбол на Венера. А бидејќи невестата, како што веќе е напоменато, треба да се идентификува со Венера, во изборот на името **Rose** препознаваме уште една манифестација на потсвесниот порив на Ергенот да се идентификува со Невестата.

Selavy на француски звучи како *c'est la vie* (тоа е живот). Така **Duchamp**-овиот псевдоним може да се чита како: Каменот на мудроста (**Rose**) е живот (**Selavy**) и/или Невестата е мојот живот. Но тоа не е сè. **Rose Selavy** звучи и како *Eros c'est la vie*. Да се сетиме на значењето кое **Duchamp** му го придаваше на еротизмот. “Еротизмот ми е мошне мил поим, и сигурно е дека тоа што ми се допаѓаше, што го сакав, го применив

врз моето стакло. Всушност, мислев дека воведувањето на еротизмот во живот е единственото оправдување да се направи било што. Еротизмот му е близок на животот, поблизок од филозофијата или од било што слично.” Анаграмот на анаграмот не само што го изедначува животот со Еросот (земен во сите свои многубројни алхемиски и митолошки значења) туку и Еросот со Невестата (сфатена и во егзотеричното и во езотеричното значење), бидејќи **Rose** (Невеста) е живот (Ерос).

Со овие два едноставни збора на псевдонимот кој беше претворен во негово начело, **Duchamp** ги открива, но едновременно и прикрива филозофските претпоставки на својот живот и своите редимејди.

Токму како што Каменот на мудроста, иако “на сите познат” бидејќи е “под вас, и блиску до вас, и над вас и околу вас” (*Artis auriferae*) го препознава само посветеникот, така и животот е истозначен со тајната вештина, само доколку можеме да ја разбереме. Во неколку интервјуа, на прашањето со што се занимава, **Duchamp** одговараше “Дишам”, на тој начин поистоветувајќи ги своите творечки можности со самиот живот. И понатаму, онаа вештина на претворањето на нижите метали во злато, може да се спореди со **Duchamp**-овото претворање на секојдневните предмети во уметнички дела. Разбирањето на убавината, како и откривањето на Каменот на мудроста, само се прашања на еден повисок ниво на свеста. **Duchamp** нè повикува да ја стекнеме таа свест, свртувајќи го нашиот ум и нашите очи кон убавината што нè опкружува. Неговиот псевдоним ни открива како тоа да го постигнеме.

Marchand du Sel

Тешко да може да се избере поприкладен псевдоним од **Rose Selavy**. Само некој друг поет можел да смисли нешто слично. Мислам на Роберт Деснос, поетот надреалист, кој во една од своите медиумистички сеанси, на сон, го анаграматизира **Duchamp** во **Marchand du Sel**.

За да можеме да го разбереме полното значење на овој вториов псевдоним создаден 1992, две години по **Rose Selavy**, мораме да им посветиме внимание на значењата на зборот **Marchand** (трговец) и **Sel** (сол).

Пред сè, **Sel** е хомоним со **scel** (жиг, потпис), а 1922 **Duchamp** веќе неколку години се беше занимавал со редимејдите. Самото потпишување на било кој сериски произведен предмет за **Duchamp** беше доволно да го воздигне на ниво на уметничко дело. Но, **scel** (потпис) содржи и еден концепт на идеи, а **sel** има и метафизичко значење *sapientia* (мудрост).

Така севкупната замисла врз која почиваат редимејдите се содржи во овој збор од три букви. Само со помош на мудроста може да се препознае убавината на обичните предмети, а за тие да можат да станат посветени, доволно е да се обележат со печат или потпис. Токму во текот на овој период (1920-1924), **Duchamp** го напиша најголемиот дел од своите најпознати анаграми и игри со зборови. **Sel** (сол) и во својата егзотеричка (сол) и во својата езотеричка (спиритус) смисла, ги означува разумот, луцидноста и острината на духот. Според тоа, тој збор восхитувачки го сублимира и овој аспект од активност на **Duchamp**.

Зборот **Marchand** (трговец) го содржи и поимот за тргување (*commercium*). Второто вообичаено значење на зборот се поклопува со неговото првобитно, оригинално значење: интелектуална или духовна размена, општење, блискост. Очигледно дека **Duchamp** е во близината на мудроста и духовитоста. Овие аспекти на интелектот се клучните пунктови на неговата творечка активност. Создавајќи го овој псевдоним пред повеќе од педесет години, Деснос го призна **Duchamp** како мајстор на еден тип на концептуална уметност, каде што зборот “концептуален” е употребен во оригиналната дишановска смисла, т.е. како спротивност на ретиналното.

Во светлината на алхемиската традиција, уште попоучна е анализата на хомонимот на зборот Сол - scel (жиг). За оној што се нарекуваше artifex, успехот на неговите напори зависеше од неговата способност да ја обработува живата сè додека таа не се здобие со моќ за трансмутација. Надворешниот знак за успехот на вештината беше појавувањето (внатре во живата, на геометриската фигура позната како жигот на Хермес. Со текот на времето последицата е идентификувана со причината, па Хермесовиот жиг, запечатувајќи го успешниот опус, беше поистоветуван со Каменот на мудроста.

Во врска со Хермесовиот жиг треба да се спомене дека Хермес Трисмегист (“три пати најголемиот”, заштитникот на алхемичарите) е нарекуван и како Татко на зборовите. Поради својата лингвистичка активност, **Duchamp** со право може да го понесе прекарот на својот заштитник, и тоа не само поради измислување на зборови туку на цел еден нов јазик.

Како што докажува Фулканели, солта игра значителна улога во алхемичарската традиција. Признавајќи ѝ ја важната улога за вештините, на алхемичарите не им било тешко на солта да ѝ го признаат статусот на каменот на мудроста. Откако спомена дека во филозофската алхемија солта е космички принцип со истата парадоксално двојна природа на тајна супстанција, Јунг наведува голем број алхемиски извори кои одново ја потврдуваат идентификацијата на солта со Каменот на мудроста. “Солта е една од многуте ознаки за тајна супстанција. Се чини дека оваа конотација се развила во раниот среден век под арапско влијание. (...) Во Rosarium-от, кој претежно е заснован на старите латински извори, се напоменува дека “целата тајна во подготвувањето на обичната сол” е мислата дека “во коренот на вештината лежи сапуноот на мудрецот” (saposarientium), а тоа е “минерал” составен од сите соли и се нарекува “горчлива сол” (sal amarum). Оној што ја знае солта, ја знае и тајната на старите мудреци. “Солите и стипсата му се помошници на каменот”.”

Кога се справаше за *Момчејшо и Девојкајша најролеј*, **Duchamp** беше идентификуван со Ерос и Меркур. Не е неважно да се забележи дека, според Јунг, солта се идентификува со Ерос, а дека Меркур, исто така, се идентификува со солта. Минералот меркуриум (жива), како што знаеме, исто така е нарекуван како верен слуга и жиг на земјата.

Веќе го запазивме **Duchamp**-овиот психолошки стремеж кон бесмртноста, а спомената е и паралелата помеѓу осаменоста на **Duchamp** и онаа на алхемичарите. Обете тие идеи содржани се во симболичкото значење на саламандерот, митолошкото бесмртно суштество. Самиот **Duchamp** во една прилика ми рече дека би избрал да биде саламандер кога повторно би можел да се роди во облик на животното.

Зборот саламандер (лат. salamandra) се состои од два корени - sal (сол) и mandra (карпа, самотија, испосништво). Затоа со името саламандра се нарекува и камената сол, која се нарекува и испосничка сол. Грчкиот корен на зборот саламандер исто така е интересен; Sala: возбуденост, или salos или zale: силен ветар, бура, и mandra, со истото значење како и во латинскиот. Единствено во самотија можат да се смират ветриштата и бурите, т.е. внатрешните борби на духот.

Belle Haleine

Третиот псевдоним на **Duchamp, Belle Haleine**, се појави 1921, една година по **Rose Selavy** (1920, **Duchamp Rose** го пишуваше со едно р. Од средината на наредната година ќе почне да го пишува двојното р).

“**Belle Haleine**” (Убав здив) е игра на зборови со Belle Helene (Убавата Елена). Овој псевдоним **Duchamp** го направи за налепницата на шишенцето со Eau de Violette (Темјанушкина вода), која, само со преместување на една самогласка, ја претвори во “Eau de Voilette” (Затскриена вода, зад вел). Зборовите “**Belle Haleine**” се заштитен знак (негов жиг) на овој измислен мирис и печатени се под фотографијата на која **Duchamp** се појавува камуфлиран во жена, со голем шешир на главата.

Приказната за Елена, преубавата ќерка на Зевс и Леда, содржи изненадувачки поклопувања со приказната за Невестата. Елена, како и Невестата, е вpletкана во една инцестуозна врска (поточно, станува збор за двоен инцест: прво со едниот од своите браќа, а потоа со Дејфоб, братот на својот прв маж); ќе ја доживее истата трагична смрт (била обесена); поистоветувана е со дрво (на Родос, Елена е почитувана под името Дендритис - божица на дрвјата): и Невестата, според зборовите на **Duchamp**, е “како дрво”.

Не е тешко да се заклучи дека една од потсвесните побуди за изборот на овој псевдоним и за фактот дека **Duchamp** овде се појавува како жена, била неговата желба да се поистовети со Невестата, да стане “месо на нејзиното месо”, како што открива и посветата испишана од задната страна на сликата *Момчејџо и девојкајџа најролејџи*.

“**Belle Haleine**” исто така крие многу значења. Во овие езотерични записи здивот е поврзан со иницијацијата. Во индиската традиција здивот е поврзан со зборот, особено со неговата иницијацииска вредност. Застанувањето на дишењето е одлика на индиските магови, а во јогата, моќта што ја дава Прамајама (контролата на дишењето), му овозможува на јогинот да се одвои од овој свет. Во шаманската традиција здивот е поврзан со промена на сексуалниот идентитет. Зборот “Здив” (haleine на француски; halare, anima, anhelare на латински; psuche на грчки) има интересна етимологија која ја потврдува нашата анализа. Дас-Тиенеман истакнува дека psuche и anima се однесуваат на човековата бесмртна суштина. Тие два збора “пред сè упатуваат на дишењето. Според нив дишењето е непрекинато општење на внатрешниот и надворешниот свет, невидлива комуникација помеѓу објективната и субјективната стварност. На тој начин, дишењето станува носител на бесмртното и божествено во човекот.” Земајќи ги предвид сите овие поединости, мислам дека нема да биде претерано да се предложи хипотезата дека со изборот на овој псевдоним **Duchamp** имплицирал дека самиот го достигнал статусот на посветеник. И тој е надарен со физички (андрогин), темпорални (бесмртност) и духовни (свест) одлики што го разликуваат од обичните луѓе. Во оваа смисла тој е потполно квалификуван да настапи како оној што ќе ја изврши иницијацијата на својата soror mystica, Невестата.

Иницијацииското значење на **Belle Haleine** го потврдува и значењето што во алхемијата ги имаат велот и водата. Да ја испитаме затоа, Eau de Voilette - **Duchamp**-овата игра со зборови со Eau de Violette. Алхемичарите зборот “вел” го употребувале во неговото оригинално антитетичко значење на прикривање (velum, завеса, вел) и откривање (revelare, откривање, симнување или повторно навлекување на завесата). Според мислењето на алхемичарите, завесата е непросирна само за непосветените. За посветените таа станала просирна, таа, поправо, ги открива очите на нивниот ум.

Водата е име кое алхемичарите ѝ го дадоа на живата, елементот од prima materia, како и Меркур, конечниот производ на вештината. **Duchamp** веќе го откривме во Меркур, така што идентификацијата Вода/Меркур уште еднаш го потврдува дублетот **Duchamp/Посветеник**. Едновременно, бидејќи водата ја означува и Невестата, можеме да претпоставиме дека **Duchamp** уште еднаш се идентификува со неа и/или дека Невестата треба да биде посветена. Но појдовната точка на **Duchamp** за неговата “Велска вода” - “Темјанушкината вода” (Eau de Violette) - уште повеќе ја збогатува играта со зборови.

Алхемичарите ѕвездите што паѓаат ги нарекувале “небески цветови”. Кога во следното поглавие ќе биде разгледуван асемблажот *Алегорија на жанрој*, ќе видиме дека и Невестата е една ѕвезда што паѓа. Јунг напоменува дека алхемичарите aqua permapens (трајната вода) исто така ја нарекувале “цвет”, додека сафирно синиот цвет со пет ливчиња, е цветот на хермафродитот. Темјанушката е ѕвездолик цвет со пет ливчиња чија што боја е производ на додавањето на црвената боја (бојата на бесмртноста) во сината.

Оригинално езотеричко значење на темјанушката и до денес е сочувано во жаргонскиот израз “pansy”, со кој се означува феминизиран маж или машин хомосексуалец (езотерички пандан на езотеричниот херафродит или андрогин). Сиве овие симболични значења и понатаму нè водат во иста насока. Невестата е изедначена со темјанушката, која, пак, од своја страна, изедначена со Ергенот го симболизира андрогинството. Невестата и Ергенот пак се едно.

Да обрнеме внимание, сега, дека **Duchamp**-овиот портрет на налепницата од шишенцето за **Belle Haleine**, Eau de Voilette, ја прикажува пред сè неговата глава, и дека односот помеѓу зборовите “глава” и “сад” може да се согледа како во светлината на етимолошката анализа, така и во алхемиската традиција. Чекорот што нè води од семантичката идентификација на “глава/сад” до алхемиската равенка “глава/алхемичарски сад (alambik, vas hermeticum) мошне е кус, и повторно Јунг ни помага да го совладаме, укажувајќи дека “главата или черепот (testa capitis) во сабејската традиција служела како сад во кој се извршува трансформацијата”.

Сабејските алхемичари симболично го антиципирале она што Дорн, неколку векови подоцна, ќе го бара од Посветениците: “Од мртов камен престорете се во жив камен на мудроста”. Истото барање, пак прескокнувајќи неколку векови, повторно ќе го формулираат надреалистите, кои, парафразирајќи го Дорн, во еден од своите часописи ја испечатија зајадливата наредба: “Вие, на кои оловото им е во главата, претопете го и претворете го во надреалистичко злато.” Како што беше истакнато во првиот дел, материјалното ослободување на филозофското злато од простите метали е метафора за психолошките процеси со кои човекот се ослободува од основните животни контрадикции. А предметот на ова ослободување/трансформација е умот на човекот.

Третиот чинител на равенката глава/алхемичарски сад е Каменот на мудроста. Пред сè, треба да се знае дека за артифексот значењето на vas симболот во алхемијата било со исклучителна важност. Vas hermeticum бил значаен колку и prima materia. Всушност, аламбикот бил исто како и конечниот производ на опусот, lapis philosophorum. Според тоа, не е тешко да се разбере зошто главата (чие едно од имињата е corpus rotundum /сферично тело/) ја означува арканската супстанција која и самата е означена како corpus rotundum.

Сега ни е потребен уште само еден чекор за да го зацврстиме нашите заклучоци. Фактот дека Каменот на мудроста е изедначен со **Duchamp** и со Невестата, дека **Duchamp** е поистовестен со Меркур, дека coniunctio oppositorum на парот Брат-Сестра го дава Каменот на мудроста, дека местото на оваа таинствена трансмутација и спојување е умот - сето тоа наоѓа потврда во една кратка реченица од алхемискиот кодекс Artis auriferae: “Умот... е место на раѓањето на парот Брат-Сестра.” Оваа еднаквост ја наоѓаме и во грчката алхемија, каде што lithos enkephalos (камен-ум, или камен-мудрост) е изедначен со lithos u lithos (камен што не е камен, т.е. ум). Јунг споменува дека во cucurbita (тиква, латински колоквијален израз за глава кој преживеал и во италијанскиот, каде што zussa, тиква, исто така колоквијално се употребува наместо глава) алхемичарите го набљудувале “алхемиското консумирање на кралскиот брак”. Фактот дека coniunctio oppositorum се одвива во главата, Јунг го толкува како индикација за психолошката пророда на овој настан.

Трите псевдоними што **Duchamp** ги избра за себе, се појавија еден по друг во куси растојанија: **Rose Selavy** 1920, **Belle Haleine** 1921, а Марцханд ду Сел 1922. На овие псевдоними непосредно им претходеа и на некој начин им го подготвија патот трите алегорични портрети; **Apolinere Enameled** настанал 1916-17, а **Tonzura** и **L. H. O. O. Q.** 1919, една година пред **Rose Selavy**.

Tonzura

Потполното алхемиско значење на **Belle Haleine** го содржи една друга фотографија на главата на **Duchamp**, направена две години порано. На таа фотографија главата на **Duchamp** се гледа од грб. Косата на темето потполно е ошишана во форма на петокрака звезда. Самиот чин на шишањето на косата нè враќа кон веќе познатиот образец на андрогин. “Свештеничкото жртвување на косата исто така е и симбол на кастрација”, наведува Ерих Нојман. “Жртвувањето на косата на мажот е древен знак за свештеничка позиција, почнувајќи од потполно истрижените глави на египетските хиерофанти до тонзурата на католичките свештеници и будистички калуѓери. Наспроти големите разлики во верските убедувања, потстрижувањето на косата секогаш е поврзано со сексуалната апстиненција и со целибатот, т.е. со симболичната самокастрација.” Значајот на андрогинството во алхемиската традиција веќе не е потребно да се нагласува. Треба само да се сетиме дека овој образец е битна одлика и на Меркур и на *soror mystica* (Невестата).

Во алхемиските записи петокраката звезда ја симболизира живата (Меркур). Едновремено, алхемичарите во звездата гледале симбол на Девица (Невеста) - уште еден елемент кој ја поткрепува нашата предложена идентификација Невеста/звезда. Можеме, исто така, да запазиме дека Свездата е седумнаесеттата голема енигма во Тарот-от, и дека на неа во астрологијата ѝ одговара Венера. Значењето на оваа карта е подеднакво поучно - таа ги симболизира циклусот на вечното обновување и бесмртноста.

Најпосле, и овде доаѓаме до третиот и најважен чинител на нашата равенка; звездата е и симбол на Каменот на мудроста, единството на небото (Ергенот) и земјата (Невестата). Свездоликиот геометриски образец (знакот на Соломоновиот жиг) се јавувал дури на крајот на магистериумот (вештината), како знак дека опусот е успешен.

Кога **Duchamp** врз својата глава (алхемиски сад) оформува звезда како симбол на *coniunctio oppositorum*, тој сликовито го изразува она што Герхард Дорн веќе го сфатил - имено, дека вештината “не може да се разбере со голо око, туку исклучиво со умот.”

Алхемискиот симболизам на звездата на восхитувачки начин го содржи многустраниот и драматичен сценариј на свадбеното соединување на Невестата и Ергенот кое се случува во и врз **Duchamp**-овата глава - за да, за него, живее во духот, додека нам ни останува да гледаме и да разбереме дали е вистина дека “набљудувачите ја создаваат сликата”.

L. H. O. O. Q.

Трите псевдоними што **Duchamp** ги зема за себе, го криеја неговото име. Во двата алегориски автопортрета со кои сега ќе се позанимаваме, тој, исто така, ја прикрил својата личност, преземајќи, во двата случаи, различен сексуален идентитет.

Во **L. H. O. O. Q.**, 1919., **Duchamp** на репродукцијата на Леонардовата Мона Лиза со молив ѝ додаде мустаќиња и брадичка. На дното на таа репродукција ги беше испишал буквите **L. H. O. O. Q.** кои на француски можат да се изговорат како *Elle a chaud au cul* (Таа има врел задник).

Помеѓу Леонардо и **Duchamp** има многу интересни допирни точки: обајцата се синови на бележници; бројот на сочувваните дела и на едниот и на другиот е мошне мал; главните дела се оставени недовршени; обајцата беа мошне заинтересирани за анаграми и игри со зборови; Леонардовите научни игри (како и неговиот интерес за пишување со помош на огледало и интересот за сенките) добиваат интересна паралела во **Duchamp**-овата занимлива физика (и неговиот интерес за “повратот на огледалата” и “проектираните сенки”); заеднички им е андрогиниот психолошки образец; најпосле, Леонардовиот став дека сликата пред сè е работа на интелектот, ноаѓа свој одек во настојувањето на **Duchamp** сликата да не смее да биде “само ретинална или визуелна; таа мора да биде поврзана со сивата материја на нашето поимање.”

За Мона Лиза често се мислело дека претставува некој младич, и до додавањето на мустаќи и брадичка на нејзината репродукција, **Duchamp** ја нагласил андрогиноста на моделот. Таа промена **Duchamp** вака ја искоментирал: “Во врска со тие мустаќи и со таа брадичка интересно е што кога ги гледате Мона Лиза станува машко. Не се работи за жена присторена како маж, тоа е вистински маж, и во тоа се состоеше моето откритие, иако за тоа во тоа време не бев свесен.”

Во овој контекст нашиот интерес станува дешифрирањето на петте загадочни букви L. H. O. O. Q. И во овој случај **Duchamp** укажа на вистинската трага. Четириесет и две години откако под портретот на Мона Лиза го напиша овој криптограм, тој објасни “дека слободниот превод (на овие пет букви) може да биде “доле има некаков оган”.” Зошто **Duchamp** не даде буквален превод на тие букви (таа има врел задник)?

“Доле” содржи две значења: непосредно (егзотеричко) и латентно (езотеричко). Задникот е оној дел од телото каде што, според Кабала-та, престојува бесмртноста, и чија што дури и световна конотација задржала извесен призивок на светост. Во основата на рбетниот столб, сложената коска која го спојува пршленот со карлицата и денес се нарекува sacrum. Според тантричката традиција, во оваа област на телото престојува Заспаната змија (Kundalini sakti) - исто така поврзана со воскреснувањето и бесмртноста - и со чии што моќи се постигнува индивидуацијата.

И во алхемиската традиција овој дел од телото има подеднакво богати конотации. За алхемичарите, поимите доле/земја/пасивно, се поклопувале со поимите месечина/вода/женско. Овие езотерични (бесмртност) и алхемиски (женскоста) поими, синтетизирани се во секојдневниот израз l’eternel feminin (вечното женско), со кој се дефинираат трајните особини на женската психологија.

Во алхемискиот систем на спротивности, она што е горе, огнот/сонцето, има машка и активна конотација, додека она што е доле, месечината/водата, има женска и пасивна. На прв поглед би можеле да речеме дека “огнот доле” на збиен начин го изразува соединувањето на она што е горе (маж/оган/сонце) со она што е доле (жена/вода/месечина). А тоа е, со зборовите на алхемијата, coniunctio oppositorum, каде што на едната страна е Сол (Сонцето/Ергенот), а на другата Луна (Месечината/Невестата). Да ја провериме оваа претпоставка со разгледувањето на значајот на огнот во алхемиската доктрина.

Огнот има иста посредничка улога во вештината како и Меркур и солта. Затоа е изедначен и со едното и со другото. Огнот е, како солта и како Меркур, еден од придвижувачите на трансмутацијата, тој ги измирува спротивностите: “Во алхемијата, огнот пречистува, но, исто така, спротивностите ги претопува во единство.”

Јунг повлекува мошне интересна паралела меѓу поимот на огнот и потсвеста, во својот коментар за мистичните патувања на алхемичарот Михаел Маер. Ако ни биде дозволено да ја парафразираме Јунговата анализа, би можеле да речеме дека тогаш кога **Duchamp** “свесно” почнува да минува во потсвеста, нему му станува “врело долу”, бидејќи ја открива Невестата (т.е. она што се нарекува анима, потсвесниот женски принцип што постои кај секој маж). Да се потсетиме дека третиот степен на вештината

(*rubedo* или *iosis*) се одликува со засилување на топлината и светлината. За Јунг “ова соодветствува на зголеменото учество на свеста, која сега почнува емоционално да реагира на содржините на потсвеста. Отпрвин, процесот на интеграцијата е “огнен” конфликт. Но, постепено, тој води кон “топењето”, или синтезата на спротивностите. Алхемичарите ова го нарекувале *rubedo*, процес во кој доаѓа до консумирање на бракот помеѓу црвениот човек и белата жена, Сол и Луна.”

Според тоа, со криптограмот L. H. O. O. Q. **Duchamp** опишал три нивоа на настанот: се одвива *coniunctio oppositorum* (Сонцето/Ергенот се симнува доле да се соедини со Месечината/Невестата); *coniunctio* води кон засилена свест (за што сведочи засилувањето на топлината, “огнот долу”); бидејќи засилувањето на топлината, тогаш кога е успешно, исто така е одлика на третиот степен на вештина, ова инцестуозно соединување среќно успеало да ги спои Ергенот и Невестата во андрогиниот Посветеник, а тој факт пак, од своја страна, го објаснува доцртувањето на мустаќите и брадичката што ја комплетираат насмевката на Мона Лиза, која веќе не е толку загадочна. Сето ова како последица на една (кобајаги) иконокластичка постапка и на една (привидно) нечиста шега, го карактеризира L. H. O. O. Q. како парадигма за **Duchamp**-овите методи и начин на размислување.

Apolinere Enameled

Една година по доаѓањето во Њујорк, 1916, интересот на **Duchamp** го привлече една обична реклама од картон и обоен лим за емајлот на фирмата Sapolin. Ја доби во продавницата за бои и ја трансформира во едно од своите најзагадочни дела, *Apolinere Enameled*, својот прв алегориски автопортрет, настанат две години пред L. H. O. O. Q.

Duchamp врз ова парче обоен лим изведе три операции. Од “*Sapolin enamel*” (саполин емајл) го изведе анаграмот *Apolinere Enameled*; при дното испиша една криптична реченица: ANY ACT, RED BY HER TEN OR EPERGNE; на огледалото, над комодата, тој додаде слика на едно косо девојче што го бои креветот.

Кога анонимниот уметник ја оформи оваа картонско-лимена реклама за бои, тој потсвесно посегна по елементите од колективната потсвест која сите ја имаме. Да се обидеме да утврдиме кои елементи на рекламава толку ја поттикнале потсвеста на **Duchamp** за тој да посака да поседува толку банален примерок на рекламната вештина? Тоа ќе може да ни помогне да го разбереме значењето на трите операции изведени врз него, но и да стекнеме увид во потсвесниот тек на мислите предизвикани од тој примерок.

Apolinere Enameled, се разбира, се чита како емајлираниот *Apollinaire*. Гијом Аполинер, најголемиот француски поет на почетокот на втората деценија на векот, беше близок пријател на **Duchamp**. Тој, истата таа 1917 година, беше ранет во една воена акција и ќе умре неполна година откако **Duchamp** ќе ја заврши работата врз делото што го овековечува поетовото име.

Емајлот е стаклеста супстанција која се употребува не само како украс туку пред сè како заштита. Постапката на “емајлирањето” на Аполинер добива на значење ако се сетиме дека праисторискиот човек го боел телото на мртовецот во уверение дека со тоа ќе му обезбеди задгробен живот. Овој посмртен ритуал е универзален и **Duchamp** потсвесно му се вратил и тогаш кога во црвено ги обои “Деветте мажјачки калапи” (т.е. себеси) кои почиваат на “Гробиштата на униформи и ливреи” на *Големојџо стакло*.

Доколку **Duchamp** се идентификува со Аполинер, насловот на ова дело сведочи не само за **Duchamp**-овата исклучителна дарба за претскажување; тоа е, исто така, уште еден доказ за неговото психолошко гравитирање кон бесмртноста. Да разгледаме некои

заеднички карактеристики кои потсвесно можеле да ја поттикнат оваа идентификација **Duchamp**/Аполинер.

Низ целиот живот **Duchamp** себеси повеќе се сметаше за поет отколку сликар. Во секој случај, да се биде поет за него беше барем исто толку важно како и да се биде сликар. На **Duchamp**, 1917, според сензибилитетот, најблизок поет му бил Аполинер, кој со својата поезија прв, по Лотреамон, ќе ја антиципира идејата за редимејд, особено во збирките *Alcools* (1913) и *Calligrammes* (1918).

Со идејата за хермафродит **Duchamp** беше опседнат уште од 1911. Истата идеја го прогонуваше и Аполинер кој за себе, 1909, зема женски псевдоним (*Louise Lalanne*). Аполинер беше напишал и една драма за хермафродитите, *Les Mamelles de Tiresias*, истата, 1917 г., кога **Duchamp** го направи *Arolinere Enameled*.

Иако **Duchamp** драмата не ја видел бидејќи таа за прв пат е прикажана на Монмартр во јуни 1917, за време на неговиот престој во Њујорк, интересно е да се забележи дека некои ситуации од таа драма наоѓаат паралели во **Duchamp**-овите дела од тие години. Во првата сцена од првиот чин - драмата ја обработува приказната за замената на сексуалниот идентитет на еден млад пар (*Therese-Tiresias* и нејзиниот маж) - *Therese* ги губи своите женски атрибути и ѝ растат брада и мустаќи - како кај **Duchamp**-овиот *L. H. O. O. Q.* (1919). Во третата сцена таа низ прозорецот исфрла разни предмети, а меѓу нив и еден писоар, истиот оној предмет што **Duchamp**, истата таа 1917 г., ќе го изложи на изложбата на Независните уметници во Њујорк. Во четвртата сцена, мажот *Therese-Tiresias* се појавува престорен во жена - **Duchamp** слично е облечен во **Belle Haleine** (1921).

Аполинер 1911 неправедно беше обвинет дека на некој начин е вмешан во кражбата на Мона Лиза од Лувр. Претпоставениот крадец и украденото нешто се идентифицирале во потсвеста на **Duchamp**, на истиот начин на кој Мона Лиза беше идентификувана со **Duchamp**, а потоа и со Аполинер.

Фактот дека Аполинер беше камуфлиран во генералштабно одделение за цензура, можеби наоѓа одглас во криптичната цензурирана реченица: “Any act red by her ten or eregne”, која **Duchamp** ја беше составил употребувајќи некои од буквите (другите покривајќи ги со боја) на комерцијалната порака печатена во долниот десен агол на рекламата. Оваа претпоставка ќе биде потврдена доколку утврдиме дека реченицата се однесува на Аполинер, што, се чини, е случај. Аполинер, кој имаше глас на тенор, 1914. отпеа и изговори три песни за плочата што ја издаде Фердинанд Бруно. Дали оваа реченица укажува на тој факт? Да се обидеме да ја дешифрираме во светлината на тој настан: act (чин) може да биде заменет со зборот **песна**, на истиот начин на кој Гете во “Фауст” **збор** го замени со **чин**; во библиската реченица “во почетокот беше збор” (песна); во почетокот беше чин; red (црвено) е замена за хомонимот read (читање); ter or треба да се прочита како тенор; eregne може да стои наместо eargne (фр. да се сочува). Буквата **a** во eargne е променета во **e** во зборот eregne, така што **a** недостасува и во зборот red, наместо read, и во зборот eregne, наместо eargne. Така реченицата би можела да гласи: “Any poem read by a tenor is saved”. (Секоја песна прочитана од тенорот е сочувана).

Аполинер во тоа време не беше славен, и реченицата ја претскажува славата што тој денес ја ужива, бидејќи неговите песни се сочувани за подоцнежните генерации. Аполинер во 1912. г. го напиша првото поглавје од колективниот роман (кој требаше да биде напишан во соработка со уште шест писатели), под наслов *The Tainbow* (Виножито); на делото *Arolinere Enameled*, на пример, девојчето го бои врвот на креветот со боите на виножитото.

Креветот и комодата укажуваат дека се работи за спална соба и **Duchamp** ја набави таа цврста лимена спална соба откако со невнимание, 1914-1915, ја скрши нежната стаклена спална соба (свадбената ложница, да бидеме попрецизни).

Деветте мажјачки калапи

Девејџе мажјачки калапи (кои ги персонифицираат Еросот/Ергенот) се наоѓаат, како што **Duchamp** тоа го нарече, на *Гробишџајџа на Униформи и Ливреи* (анг., Cemetery of Uniforms and Liveries). Во една друга прилика покажав дека овие гробишта се всушност свадбената ложница на Еросот/Ерген - грчкиот корен на зборот “cemetery” (koimeterion) го содржи амбивалентното значење и на гробишта и на свадбена ложница.

Во секојдневниот говор (а не само кај сексуално опседнатите личности какви што сме вие и јас), креветот предизвикува сексуални асоцијации. Во алхемиската традиција токму на свадбениот одар се извршува coniunctio oppositorum на парот Брат/Сестра (Крал и Кралица), и како таков тој му е сличен на алхемичарскиот сад во кој се слави свадбата меѓу Сонцето и Месечината.

Квадратурата на кругот е една од најчестите алегии за освојување на вештината. Basillius Walentinus, алхемичарот од 17 век, ги поврзува квадратот, кругот и креветот за да ја изрази следнава идеја: “Креветот на Мајката кој до скоро беше квадрат / Наскорото ќе стане Кружен.” Врвот на креветот (каде што се става главата) на овој лимен оглас го претставува истиот спој - квадрат и круг.

Сите метални прачки на страните од креветот се обоени со различни бои. Значајот на боите во алхемијата ќе го разгледаме подоцна. Во овој момент треба да се спомене дека ваквото изложување на боите (cauda ravoris, паунова опашка) на Посветеникот му ја најавува непосредно претстојечката синтеза на сите одлики и елементи што се соединети во Каменот на мудроста. Психолошкото значење на боите Јунг го објаснува на следниов начин: “...за време на асимилирањето на потсвесното личност минува низ многу трансформации кои потсвеста ја прикажуваат во различна светлина и кои се придружувани со расположенија што непрекинато се менуваат.”

Девојчето на рекламата го бои врвот на креветот - таа е сликар, како Suzanne (Невеста). Таа се наоѓа во свадбената ложница на Ерос. За меланхоличниот и осамен Ерген свадбената ложница веќе не е гадна просторија. Она што ја прави исполнета со радост е присуството на Невестата, потоците светлина што течат низ отворените завеси и живите бои со кои девојчето (Невестата) го бои креветот.

Фактот дека девојчето (Suzanne/Невестата) го бои креветот (алхемискиот сад/ глава/според тоа **Duchamp**) укажува на тоа дека емајлираната личност не е Аполинер туку Ергенот/**Duchamp**. Да се вратиме сега на предложената идентификација **Duchamp**/Аполинер.

Додавајќи еден рефлекс од грбот на девојчето во огледалото, **Duchamp** со еден удар убива две муви: ни обрнува внимание и на огледалото и на нејзината коса.

Огледалото зазема значајно место во опусот на **Duchamp**. Има суштинско значење во *Големојџо Сџагло* и како структурален дел (Окулистичките сведоци) и како теориски елемент (Областа на Невестата е “рефлекс во огледало” на областа на Ергенот). Огледалото и **Duchamp** се поврзани мошне блиско. **Duchamp** беше поистовестуван со Нарцис, а Нарцис и огледалото се поврзани како предметот и неговиот одраз. Првото дело на **Duchamp** каде што е употребено огледало, *Егрилица со водена мелница во соседниџе мејали*, од 1913-15, завршено е една година пред Arolinere Enameled. Во голем број белешки **Duchamp** го нагласува значајот на огледалото во својата работа.

Овој сложен и амбивалентен симболизам на огледалото содржи голем број на важни информации. Огледалото е симбол на фантазијата или свеста. Поврзано е со симболизмот на месечината поради одразувањето и пасивни одлики бидејќи ги прима сликите како што месечината ја прима сончевата светлина. Во исто време, означува и близнаци, поим што во алхемиската традиција се однесува на Rebis (двојно нешто), па оттаму во огледалото покрај **Луна** го наоѓаме и она што во него се одразува: **Сол**.

Што се однесува до косата на девојчето, не е тешко да се разбере каков значај за **Duchamp** таа добива во алхемискиот контекст на хермафродитот. Значењето на

имањето или немањето коса веќе беше нагласено кога се разгледувани Tonzura-та и L. H. O. O. Q. Да се потсетиме дека во **Belle Haleine** долгата густа коса го карактеризира женскиот лик на **Duchamp**. Уште повеќе изненадува што рефлексот во огледало на косата на девојчето изгледа како рефлекс од косата на Мона Лиза и/или **Belle Haleine**, набљудувани од ист агол. Тоа би можело да укаже на фактот дека Ергенот е одраз на Невестата во огледало (и обратно) - што веќе беше споменато во врска со *Големошо сѝакло*: Областа на Невестата е одраз во огледало на областа на Ергенот (или обратно).

Уште еднаш, монистичкиот образец на алхемиската мисла го обликува естетскиот образец на **Duchamp**-овиот симболизам: Девојчето едновременно е и Аполинер и Сузан и Марсел. Секоја од овие три личности се здобива со одликите на другите две, така што конечната личност е и сликар и поет, и машко и женско; со еден збор, хермафродитски *Rebis*.

Ѓревог: Г.Н.Ом

GLORIA MOURE

READY-MADES (Редимејди)

Етичкиот или естетскиот исказ или доказ, дело, општото место на трансформацијата на знаците и значењето, *regimejg*-от, со сета своја “груба” непосредност, парадоксално го воведува креативниот и комплексен пристап кој се плаши од било каква конвенција. Се чини дека во своите почетоци иконокластичкиот бунт против конвенционалната и возвишена уметност ја стави во сенка, иако само за миг, секоја подлабока мотивација. На почетокот не се бараа никакви објаснувања, освен содржината на агресивната демистификација, но, зад тој “акт на предизвик” несомнено постоеше потполно буквална основа, “филозофскиот аспект”. Во едно подоцнежено разгледување на оваа амбивалентност, и самиот Дишан ѝ се чудеше: “Тоа е парадоксално, речиси претставува шизофренија. Од една страна, многу интелектуален облик на дејствување, а од друга - демистификација на сè со најматеријалистичко

расудување.

Во првобитните белешки кои грижливо ги препиша во Boite Verte, тој ја истакнува, иако несигурно, потребата за “конкретизирање на *regimejg*-от”. Во тие белешки ја потцртува важноста на постапката којашто ќе ја обедини идејата на случајноста и идејата за појавата, кои речиси претставуваат општи идеи во неговото размислување како целина. *Regimejg*-от мораше да биде “создаден за утре...”, најважен ќе биде карактерот на механизмот на часовникот, како и временската, како настан кој е датиран и кој се доведува во врска: “да се запише таа дата, часот и минутата во *regimejg*-от како информација”. Таа сосредоточеност врз документарното битно го истакнува потеклото на предметот, а не татковството на неговото произведување. Тоа е како “супербрз чекор назад”, кој го извлекува и разделува предметот од неговиот конвенционален ентитет и класификација. Клучот на оваа деконтекстуализација и самото одредување на *regimejg*-от вешто се објаснети со стегнатата инверзија со која Дишан ги довршил овие белешки: “Реципрочен *regimejg*: Да се користи Рембрант како даска за пеглање”.

Карактерот на механизмот на часовникот, сам по себе го оддалечува фактот на изборот, проткајувајќи го со неутралност, но, во сраснувањето-судирот постои уште една компонента која го спречува секој структурен каприц и ја гарантира диференцијацијата, спецификацијата на *regimejg*-от, а тоа е индиферентноста. Се работи за авто-селекција. “Да речеме дека *regimejg*-от се избира”, изјавуваше Дишан; “ако учествува твојот личен избор, тогаш се јавува вкусот, а вкусот е непријател на уметноста. Идејата беше да се најде предмет кој на никаков начин не би бил естетски привлечен”. *Regimejg*-от како таков, произлегува од потполната естетска отсутност, од една “комплетна анестезија”. Благодарение на тоа, изборот јасно се оддалечува од вообичаената идеја на предметот *trouve*, управувана, на крајот на краиштата, од “личниот вкус”. Дополнителна потврда за тоа беше можноста редимејдите да се репродуцираат, и нејзината функција беше чисто информативна, а се поврзуваше со претходно изнесената очигледност на материјалното обликување. Меѓутоа, што се однесува до репродуцирањето, Дишан од почетокот беше крајно внимателен (сигурно можноста да ги размножува му била доволна), и се погрижи сериите да бидат бројно ограничени. Истиот вид на внимателност го спречи без мерка да произведува

“оригинални” редимејди. Во врска со тоа, во една маргинална белешка за Boite Verte тој сомничаво напишал: “Да се редуцира годишното производство на редимејди (?)”. Го презираше повторувањето, принцип што се провлекуваше низ сите негови дела, зошто тоа е клуч за раѓањето на вкусот, и поради тоа лесно би можело да ја упропасти онаа апстрактна замисла каква што е концепцијата за редимејд, која треба да биде неоскверната и оддалечена од сферата на сегашните или идни теории и формули, “што се темелат на повторувањето”. Освен тоа, вкусот кој е роден сам по себе зависи од набљудувачот: “Тогаш сфатив дека на гледачот, повеќе отколку на уметникот, уметноста му е дрога од навика, и затоа сакав да ги заштитам своите редимејди од тоа сквернавење”. Навистина, гледано од негов агол, одбраните предмети не беа во меѓусебен однос, “кој не би бил индиференција”, поставувајќи се над секое уживање во “прикладна форма” или во точното презентирање. “Можев да избирам дваесет предмети на час”, истакнуваше Дишан, “но тоа би завршило со нивното зближување, а тоа не го сакав. Луѓето сигурно на крајот ја наоѓаат сличноста”.

Како пластичен облик на индиференција, *regimeig-oi* е парадигма за дефенестрацијата на Уметноста (со голема почетна буква), и на типот на вообразен уметник од 19-от век, а ова последното особено се однесува на Дишан. Но, истовремено е неизбежно, и е пример за анархично застранување, лизгање во двосмислености на значењето и евокациите, или, што е исто, за Дишановиот испрекинат и “спирален” автоматизам, кој се храни со иронијата и со случајноста. Иронијата е присутна во деконтекстуализацијата и во нејзиното заострување (специфично место на редимејдите); заробениот случај, “конзервиран” и предизвикувачки, латентен е во програмирањето на процесот на избирање и во случајното фаќање на случајноста. Сите редимејди не ги претставуваат во еднаква мерка овие содржини и на најчистите или “најтврдите”, во склад со потребата на индиференција, благодарение на економичноста во примената на пулсирачкиот автоматизам, тешко, освен можеби според инскрипциите, е да се разбере било какво застранување. Останатите, кои не останаа неосквернати (исправените редимејди), полесно ја откриваат играта на трансформации. Така “цврстината” на *Porte-bouteilles* е во контраст со повеќекратните интерпретации на *Roue de Bicyclette*, со изненадувачка мешавина од повеќе работи во *Why Not Sneeze?* или со префинети асоцијации-супституции во *View*. Символичката поливалентност на *Fontaine* ѝ се спротивставува на буквалноста на *Pilant... de voyage*. Оваа разновидност, без двоумење, ја препорачува лингвистичката интерпретација, зашто со себе го носи контрастното видување и го свртува вниманието на еден битен аспект - исклучиво пластичен или естетски аспект. Меѓутоа, врз образецот на неговата експозиција одделени се двата пристапи, така што одреден број редимејди се одделиле од јазикот за да се избегнат можните недоразбирања - а тоа да не ни претставува пречка да забележиме дека обата пристапи, лингвистичкиот и пластичкиот, симбиотски се испреплетуваат.

Превод: Леа

“ЛОКАЛНА СЦЕНА”

Граници, страв

Колку е голема, непрегледна, речиси страшна - Околината. Што и да погледнам - сè е поврзано со некаква замислена - и во реалноста спроведена - бесконечност: столот со подот - подот со вратата - вратата со тротоарот - тротоарот со улицата - а улицата со центарот на градот - центарот на градот со излезот од градот - излезот на градот со автопат, автопатот со друг град, село, држава. А таму истиот стол и истата врата.

Буге

ИГОР А. “Пластична поезија”

Возач на црвен автобус

БУМ! и ги снима
вашите евтини мисли,
вашите подли замисли.
Редици црни скелети
чекаат погрдни клевети,
пред вратите преполни
ги скокотка гладта
на ѓаволовите усни вековни.
О, сите ли вие
кутрии зајаци,
чиј живот беше толку беден,
колку зрно афион вреден?
Ниедна душа изворна,
сите со грешна облина.
Но, за мојата совест грижлива,
добив утеха неповторлива,
возач на Црвен Автобус станав,
му носам на адот храна,
разнесувам тела и магариња,
им наплатувам дебела патарина.
Конечно сум среќен
во Дантеовиот пекол вечен,
и не се тресам како прут
во блудниот осми круг!

А

Полнета кокошка
со компири и сос
слета под мојот прозорец.
Дали да ја изедам?
Поглед-Поглед,
капка солза,
снесе обично бело јајце.
Уште едно, уште две...
Ја пуштив.
Не може да оди, преполна е.
Совет: Кажи А,
ќе ти биде полесно.
Тишина.
Кирил и Методиј се идиоти
за Неа.

Фараонот

О, о, застана!
 Мириса на клаустрофобија.
 Тој е среќен.
 Дали тоа го знае Сфингата,
 или пак Ескимот?
 Не!
 Нема движење горе-доле,
 нема скандал.
 Подај ми ја Пи-рамидата
 од твојот меѓучекор!

Избор

Крици од длабоките пори.
 Фетусот е гладен.
 Залудни сигнали;
 вселена во мевот.
 Лимфи и црвено-бели зрнца
 бесцелно трчаат.
 За моментно насладување,
 бескрајно мачење и блуење.
 Од каде тоа гадење,
 кога нема ни корка...
 Големиот Дух замина,
 но Малиот се уште се бори.
 Подава глава;
 убав прв впечаток,
 но внатре е потопло...

Вознес

Вратовите беа испечени
 Вените исечени
 Мозоците апстинираа
 Нозете маршираа;
 Дојките народни
 омекнаа, надвиснаа и
 пресушија,
 а Млекото отровно
 се разлеа и крвјоса.
 Жедните волци
 се уште душкаа по него
 барајќи нешто изгубено
 во минатиот живот.
 Но, млекото Воскресна!
 ... и Ромул и Рем
 ја надраснуваа Мајката,
 газејќи преку Неа
 со интеллигентни чекори...

Беатриче

Кинеска градина
јас сум во неа
зелени чувства
кос поглед
ја сакам
Самовилата
што ја сече
водата
со прозирни
раце.
Ѓ подарувам
срцевина
од лале,
ја остава
Сенката
зад себе,
и заедно лебдиме
кон Големата
Бескрајна
Светлина!

Цел

Се стремев да стигнам
до Совршеното.
Го најдов само
Големото Ништо.
Ништо - Ти си Совршено
Наполнет Пиштол!

Омнибус фантастикус: Илјадалетно Изметолетие

-Само за личности над 21 година-

Сегашност

Имав потешкотии со варењето на храната, бубрезите, хемороидите... и сите болести кои постоеја на светов. Ги добивав многу просто, со мрдање на малиот прст од левата рака. ВЦ-то беше мој омилен простор. Сиот вишок на разно обоени материи во стомакот го исфрлав преку влакнестите отвори во шолјата. Потоа следуваше генерално перење во бидето. Така бидето стана култ во моите мисли. Морав да направам нешто со него. Бидејќи бев преоптоварен со теми и книги од областа на фантастиката, решив бидето да биде тајм-машина. Така, наместо своите блуежи да ги положувам во шолјата, тоа го правев во нејзиниот брат. Кога за неколку дена го преполнив, влегов во него со целото свое тело и почнав да пропаѓам, пропаѓ, проп...

Минато

А бе, не во иднината, туку во минатото. Очигледно ги преценив неговите потенцијални можности. Но, што е, тука е. Немав време за правење споредби минато-сегашност, зошто веднаш сфатив дека сум единствено човечко суштество на Земјата. Околу мене само Диносауруси, Тираносауруси, Бронтопси... (ги имав собрано сите сликички од Животинско Царство). Како понатаму? Спасот го наоѓам во ноќта. Мутантите лежат како мртви на распуканото тло. Ја користам шансата, влегувам во некој нивни задник и пропаѓам, пропаѓ, проп...

Иднина

Нема заблуди, Иднината е гола и мазна, кафеава и јасна. Се најдов во вантрешноста на два обли бели рида. Па, тоа е Земјата. Изгледа Светецот премногу јадел, па се zdeбелил, и светот го претворил во голем, дебел, меснат задник (впрочем, отсекогаш и бил таков, посебно за успешните луѓе. Ми се гади од нив). Нема ништо интересно (барем за мене), освен компјутерската обработка на изметот. Во мојот најдоа интересни честички (мутации од патот?) и затоа сакаа да ме транспортираат со интерпланетарниот “издувен” топ на другата планета. Не знаеја дека тоа ми е единствената шанса пак да се вратам во “реалноста” на моето биде.

О, не, некој ги врши хигиенските потреби во моето ВЦ во незгоден момент!?!

-По неполна година: бебешки плач го раскина моето грло...

ДЕЖА ВУ

И додека кандилото чадеше во одамна втемелената црква, некој си поигруваше со времето. Овците се претворија во згради, гајдите - во гитари, кавалите - во саксофони... Само поповите не се реинкарнираа. Нивната потпапочна, мистична набреќнатост се пренесува од поколение на поколение.

Камбанаријата го означи почетокот на новиот ден, а со тоа и на новите предизвици. Попот ја зема гитарата, и потпомогнат од замислениот глас на Мадона, ја испеја “Лајк а вирџин”. Тоа ги возбуди околните икони кои во благ, ритмички занес се исповраќаа по подот. Гитаристот тоа го игнорираше и го вклучи телевизорот под олтарот.

“Ново издание на Темплум - Хепен Исус”

“Попска наметка - еврино”

“Менувам “Тајна вечера” за “Христово распетие”...

Но, попот набрзо задрема, и по концептот Дежа Ву, следеше полуција, па каење.

Сто години подоцна, истите гаји ги носеше друг “свет” човек...

АТЕЛЈЕ

АНА ДИМИШКОВСКА ТРАЈАНОВСКА

Миг. Погледи вкрстени како копја.

Тој никогаш не почувствувал таква луѓа во прстите. Таа никогаш не почувствувала такво слатко треперење од петиците нагоре. Тој веќе го гледа нејзиниот портрет како зрачи мека светлина во полутемнината на неговото ателје. Таа знае дека ќе го има. Тој открива дека може да стане птица. Таа открива дека може да се претвори во мачка. Тој едноставно ги раширува крилјата на својот дух и лета во правецот што му го црта низ воздухот неговата желба. Таа се провира низ скришните патишта што ги открива без да знае како. Тој не знае дека притоа му помага нејзината страст. Таа не знае дека кон него ја влече неговата желба.

Крцкав звук на неподмачкана врата. Тежок, густ мирис на свежа боја.

Тој полека ја внесува во пространата соба. Таа брзо го вовлекува внатре. Тој внимателно ја седнува спроти прозорецот во полупрофил. Таа со поглед го приковува зад платното. Тој пали светло. Таа го пали притаениот оган во себе. Тој се бранува и сака да се излее како шарено топло море. Таа се собира во себе и се смирува како стаклеста водна површина. Тој ја истражува непознатата земја на нејзиното лице со пламнатите очи. Таа се вовлекува во неговата душа и ја пребарува со невидливи страсни прсти. Тој со нетрпеливи потези започнува да ја гради стапичката од бои на белото платно за да го улови нејзиниот таинствен лик. Таа чекор по чекор ги освојува контурите на неговото скриено внатрешно лице. Тој одеднаш наидува на нешто тврдо и своеглаво. Таа одеднаш наидува на нешто што се грчи и крие одоздола. Тој се штрекнува како ловец во опасност. Таа се штрекнува како сверка што ја ловат. Тој навалува да го совлада несфатливиот отпор што му го пружа нејзиното лице. Таа навалува да ги олупи лушпите што го обиваат неговиот вистински лик. Тој сака да се вовре под нејзината кожа. Таа сака да го извлече него од под неговата кожа. Тој започнува да се опијанува од воздухот заситен со здивот на нејзиното тело. Таа започнува да се опијанува од мирисот на чудесните бои. Нејзината тајна му бега под прстите. Неговото лице ѝ бега од погледот. Тој со сигурност знае дека мора да ја има за себе целата, до последно делче, за да го склопи мозаикот на нејзиниот портрет врз измачувачки белото платно. Таа со сигурност знае дека мора да го склопи неговиот таинствен портрет на темниот фон на својата душа за да може да го има за себе целиот, до последното делче. Тој никогаш не почувствувал такво слатко треперење од петиците нагоре. Таа никогаш не почувствувала таква луѓа во прстите. Тој знае што ќе се случи следниот миг. Таа знае што ќе се случи следниот миг.

Миг. Мека опуштеност. Леснина на птица лебдее над топлиот кревет. Тој лежи смирен и силен и го чувствува нејзиното присуство крај себе. Таа лежи смирена и нежна и не го чувствува неговото присуство крај себе. Тој е како дете радосен затоа што го најде она што го бараше. Таа е како дете радосна затоа што не го најде она што го бараше. Тој притаено се смешка; не ѝ дозволи да му избега со нејзината тајна. Таа притаено се смешка; уште еднаш ја сочува негибната својата тајна. Тој е среќен затоа што знае дека веќе ништо не го спречува да го доврши нејзиниот портрет. Таа е среќна затоа што знае дека тој никогаш нема да го доврши нејзиниот портрет.

Идеологија и субјективитет

Една од најзначајните книги што последнава година се појави на македонски јазик, секако дека е книгата *Идеологијата и Субјективитетот* од Бранислав Саркањац (Метафорум, Скопје, 1993, 304 стр.). Актуелна, внимателна и луцидна во користењето на библиографскиот материјал, повремено дури и иновативна и провокативна (што е нетипично за литературата од овој вид, тука, кај нас), книгата на Саркањац бара повеќе од приказ (едно подлабоко критичко читање), но ние, овојпат, имавме сила за толку...

Како што може да се насети и од самиот наслов, оваа книга е еден обид да се испита односот помеѓу идеологијата - поим што го карактеризира 'нашето време' ("Современиот свет и човек живеат во духот на идеологијата"), и субјективитетот (поединецот) како "дифракциона точка на идеологијата" - онаа точка во која остварувањето на идеологијата

мора да се прекрши. Иако настаната во периодот од 1989-1992 год, - во, како што самиот автор вели, "време на идеолошки превирања и превреднувања", "време на 'порази' на марксизмот - идеологија која ги обележи последниве сто години, - книгата нема намера да понуди содржинска анализа на марксистичката или на некоја друга идеологија. Целта на авторот е да се укаже на "проблематичноста на потрагата по определбата на 'идеологијата воопшто'"; на различните значења и употреби на поимот "идеологија" и неговата преголема едноставност; да се претстави "многостраноста и комплексноста на односот на субјективитетот спрема идеологијата и неопределливоста на идеолошката акција на субјективитетот; односно, да се истражи (проблематизира) валидноста на повикувањето на идеологијата во објаснувањето на акциите на поединецот". Од друга страна, оваа книга, како едно философско испитување кое поаѓа од максимата дека "Задачата на философијата е да се занимава со она што е дел од животот на оној што ја употребува", не може да се апстрахира од 'формата на животот' на авторот. Според Саркањац, единствено преку учеството во 'формата на животот' може да се разбере општеството на една определена идеологија, бидејќи самата 'форма на живот' е одраз на еден идеолошки дискурс. Оттаму, "да се истражи било кој идеолошки поим (појава) значи тој (таа) да се испусти во определен идеолошки контекст". Но, фактот што марксистичката идеологија е дел од 'формата на животот' на авторот, не е единствен разлог поради кој тој најчесто ја дава неа како пример. Според него, марксистичката идеологија е најразвиена и најприсутна идеологија во дваесеттиот век, најизграден примерок на идеологија; уште повеќе, марксизмот, како продукт на западната мисла "го задржува легитимитетот не само да биде изучуван и интерпретиран, туку и сè уште да биде инспирација". Покрај сознанијата на марксистичката философија и социјализмот, инспирација за оваа книга, како што вели авторот, се: "Философските истражувања" на 'доцниот' Витгенштајн, Киркегоровите анализи за односот христијанство-христијанин, како и некои придобивки на постмодерното мислење, - пред сè ставот дека философската форма на знаење не може да се потпира на самата себеси. Оттаму, во оваа книга се наведени разни антрополошки, социолошки, психолошки, социјално-психолошки, лингвистички и други сознанија.

Книгата, покрај воведот и предговорот, содржи седум глави:

1. Комплексноста и интеракцијата во светот на идеологијата
2. Идеологијата како епистеме и како докса
3. Остварувањето на идеологијата
4. Субјективитетот и идеологијата
5. Идеологијата во брзите и во бавните општества
6. Идеологијата и акцијата на поединецот
7. Судбината на идеологијата.

Ќе се обидеме да кажеме по некој збор за секоја одделно.

Најзначаен дел во првата глава е истакнувањето на двата суштествени моменти на идеологијата, за кои авторот смета дека или се мешаат или бидуваат занемарени. Според Саркањац, *Идеологијата и Субјективитетот* (идеологијата сфатена како духовен израз на една општествена ситуација, како "дух на времето", како "одраз, отслик на објективната

стварност”, “историски определен рефлекс на стварноста”, како систем на идеи кој го изразува светогледот на една определена група на луѓе), и *активната страна на идеологијата* (“нејзиниот платоновско-хегеловски карактер на систем на идеи кој законите на умот сака да ѝ ги наметне на општествената стварност”, идеологија која “секогаш понудува (или принудува на) определена цел”), во никој случај не треба да се мешаат. За таа цел, тој предлага една термилошка дистинкција: првата ја нарекува *идеологија* а втората *идеологија*. Иако не експлицитно, овие два моменти се содржани во прочуената Марксова 11-та теза за Фоербах, - идеологијата како интерпретација и идеологијата на која ѝ е доста од интерпретации на светот и која бара негова промена. Остатокот од оваа глава обилува со истакнување на други различни аспекти на идеологијата: конзервативизмот и утопизмот, откриеноста и сокриеноста, практичноста на идеологијата и моментот на смртта на идеологијата (состојбата на ‘чиста идеологија’), динамиката на идеологијата, идеологијата на оние што владеат и владеачката идеологија и др. Сепак, најзначајни се петте синтагми кои ги опишуваат различните страни на односот меѓу идеологијата и поединецот. Тука Саркањац разликува идеологија за поединецот (која зборува за него), идеологија за поединецот (која му се нуди на поединецот, за да го придобие и да влијае на него), идеологија на поединецот (интернализирана, присвоена идеологија, со која поединецот се идентификува), идеологија во поединецот (идеолошкото знаење на поединецот), и идеологија *својоред* поединецот (“идеологијата дадена во и низ субјективната интерпретација на поединецот”). Првите две синтагми ги означува како “надворешна идеологија” а останатите три како “внатрешна идеологија”.

Во втората глава се разгледува идеологијата од аспект на нејзината определивост како епистеме или како докса, поконкретно, “иманентниот проблем зошто идеологијата не ја прави разликата помеѓу епистеме и докса”. Саркањац тргнува од фактот дека за модерната идеологија е неопходна нејзината поврзаност со науката, дека идеологијата како корпус на знаење всушност секогаш стреми да се легитимира како наука. Но не само тоа; таа истовремено се користи и со разни методи за отфрлање, како ненаучно, на она знаење кое потекнува од друг идеолошки систем. Еден од најчесто користените методи е етикетање на противничкото знаење како “идеолошко”. Во оваа глава се анализирани и повеќе други проблеми: петрификацијата на мислењето, проблемот на одлуката (инспириран од Кјеркегор), како и проблемот на рационализмот на идеологијата и нејзината митска свест. Истакнато е и сведувањето на човекот (од страна на идеологијата) на *homo rationalis* - суштество чии судови и одлуки се секогаш добро промислени, од што следи и барањето на идеологијата за одговорност на поединецот за неговите судови и одлуки. На крајот, низ призмата на митот како нешто што им е заедничко на идеологијата и науката, разгледан е односот на поединецот кон нив: “Односот на поединецот спрема идеологијата е како однос спрема мит, слично или идентично како што во современата епоха науката е мит за човекот”. Дека верувањето во идеологијата и науката е работа на *ratio*, а не на митска свест, според Саркањац, е една од најголемите заблуди на идеологијата и идеологизираниот поединец.

Третата глава се занимава со проблемот на остварувањето на идеологијата (сфатена како идеологија); ние ќе се задржиме само на два моменти: делотворноста на идеологијата и поединецот, и вината на идеологијата. Според авторот, идеологијата како идеологија е секогаш поврзана со индоктринацијата, која како едно исходно место го има барањето на германската философија законите на духот да и се наметнат на природата. проблемот е во тоа што законите на духот во идеолошка ситуација бараат материјален, механички поединец, при што најчесто се губи смислата за тоа што е човек. Така, иако идеологијата (во процесот на легитимирање) се повикува на човекот, во процесот на нејзиното остварување таа нужно го запоставува. Поконкретно, “идеологијата е против многустраноста на животот на поединецот, а за оној поединец како што таа ќе го определи”. Според Саркањац ова е една од “базичните грешки” на идеологијата. Што се однесува до вината на идеологијата, според него, “само таму каде што акцијата може (недвосмислено) да се определи како идеолошка можеме да зборуваме за идеолошка принуда и за последиците на идеолошката акција да ја обвинуваме идеологијата”. Но ова е многу проблематично, “затоа што дури и повикувањето на идеологијата во една акција не може да биде доказ дека таа е и причина на таа акција”. Тоа во голема мера се должи на пасивноста на идеите кои се “повеќе

еден модел на стварноста отколку причина”. Ова е поткрепено и со еден цитат на Маркс: “идеите не можат воопшто ништо да изведат и за остварување на идеите се потребни луѓе кои ќе употребат практична сила”. Според авторот, токму поради својата проблематичност, прашањето за идеолошката принуда и вината на идеологијата останува отворено.

Во четвртата глава, станува збор главно за идеологијата изменета од поединецот, за идеологијата во “персоналниот систем на знаење”, за “структурата на идеолошкото знаење во свеста на поединецот”. Сепак, најинтересно е издвојувањето на трите ситуации кои го покажуваат односот на субјективитетот кон идеологијата: 1) *индиферентноста* (“состојба кога поединецот не ја смета идеологијата за значајна за својот живот”, или кога идеологијата не успева со убедување и индоктринација да го механизира поединецот); 2) *ошфрлањето* (може да биде а priori отфрлање, - кога поединецот отфрла една идеологија како следбеник на друга идеологија, и а posteriori, - кога ја отфрла сопствената идеологија; може да биде целосно и парцијално, чин или процес, може да биде единично или масовно, глобално отфрлање...); и 3) *трификањето*, интернализирањето - како процес на општествена (идеолошка) конструкција на стварноста (каде што поединецот му е ‘даден’ на општеството/ идеологијата) и како процес на самоконструкција - каде што општеството и идеологијата му се дадени на поединецот.

Во петтата глава се разгледува идеологијата низ призма на подвижноста на општеството, според авторот, значаен фактор во проблемот на односот меѓу субјективитетот и идеологијата. Ако општеството е брзо, т.е. се карактеризира со покомплексен и променлив систем на вредности, побрза размена на информации, со “многукратност на насоките на мислење” (израз преземен од Манхајм), влијанието на идеологијата врз поединецот е помало, и обратно. Најпровокативен во оваа глава е поднасловот “постмодерната ситуација на идеологијата”, особено уште претходно најавената теза, дека “ во еден постмодерен, ‘раскинат’ свет со сè поголемо забрзување, има помалку шанси за остварувањето на идеологијата”. Во постмодерната ситуација во која што доаѓа до губење на авторитети, може да се забележи “своевидна ‘несериозност’ на поединецот”, уште повеќе, може да се зборува за еден механички непетрифициран поединец или за идиосинкратичноста на поединецот (“за карактеристиката на поединецот да ѝ се измолкнува на шемата на идеологијата, да ја негира нејзината претстава за неговата пластичност”). Според Саркањац, со забрзувањето на општеството, особено со зголемувањето на идиосинкратичноста на читањето на идеологијата од страна на субјективитетот, сè помали се шансите на идеологијата да го пронајде “идеопластичниот” поединец, нејзината делотворност се намалува, и таа сè повеќе се доближува до царството на “чистата идеологија”.

Во шестата глава, авторот сака да го испита проблемот на претворањето на идеолошкото знаење во акција. Притоа, за него е суштествен еден поим кој го осветлува рационалниот аспект на човековото знаење - телеолошката заднина, “односно рамката определена од интернализираното знаење која служи да ги определи и одобри активностите на поединецот соодветни на целта и на хиерархизацијата на активностите”. Следи испитувањето на структурата, одликите, и модусите на телеолошката заднина; проследување на проблемот на заедничката телеолошка заднина како и проблемот на несубординираноста на телеолошките заднини која се открива во различни ситуации на инкомпатибилност. Токму доделбата и анализата на овие ситуации е можеби најинтересниот дел од оваа глава. Авторот разликува секојдневни и гранични ситуации на инкомпатибилност. Од секојдневните, ги анализира идеолошката симулација, Ман и Кетман однесувањето; а од граничните, - хероизмот и фанатизмот, донкихотството, борбената идеологизираност, предавството и дисидентството, преоѓајќи потоа на проблемот на губењето на телеолошката заднина и на откажувањето на идеологијата. Сепак ударен во оваа глава е делот насловен **Training and Performance**, кој се занимава со “проблемот на идеологијата во ситуација на вежбање, обучување и изведба (training and performance), во *практичниот* силогизам на идеологијата на или во поединецот, или прашањето како идеологијата преку парцијализациите се претвора во чин, делување, акција на поединецот”. Заклучоците до кои доаѓа Саркањац во врска со овој проблем се директна последица на едно читање на ‘доцниот’ Витгенштајн, поконкретно на Витгенштајновиот парадокс во врска со следењето на некое правило: “... ниедно правило не може да определи еден начин на дејствување, затоа што секој начин на дејствување би

можел да се доведе во согласност со правилото”. За Саркањац, во овој контекст е клучно тоа што Витгенштајн покажува дека постои едно сфаќање на правилото кое не е толкување, случај во кој што е исклучено рационалното објаснување како причина за акција. Ако рационалното објаснување не мора да биде она вистинското, туку само едно можно, плаузибилно објаснување, тогаш, “повикувањето на идеологијата при поединечните или заедничките (идеолошки) акции не може да биде валиден доказ за причинско-последичната врска меѓу идеологијата (идеолошкото знаење) и (идеолошката) акција на поединецот”. Бидејќи објаснувањата на “идеолошката” акција, како што покажува витгенштајновската ситуација, не можат да бидат ослободени од апсурдноста и парадоксалноста, Саркањац смета дека познатата Витгенштајнова констатација за “општата болест на мислењето” слободно може да се промени во “општа болест на идеологијата”, од која идеологијата не може да се ослободи, иако постојано ќе се обидува да го најде лекот.

Во седмата глава е направен обид, преку двете сократовски ситуации (маевтика и неговата осуда на смрт), преку митот за Прометеј, и преку анализата на “лошото освестување” (кога идеологијата успева да го ослободи поединецот од илузиите, но не и практично да го ослободи), да се каже нешто и за судбината на идеологијата. Ние ќе кажеме нешто само за заклучокот од оваа глава. По сè изгледа дека приказните за “крајот на идеологијата” се нешто во што Саркањац не верува. Поаѓајќи од една Блохова определба дека “Суштественото во човекот ... е во надежта дека ќе успее” тој го извлекува заклучокот: “Ако човекот е таков, тогаш тој е и суштество на идеологијата”, и “Идеологијата како еден корпус на идеи врзан со еден (најчесто нов) свет, со ново општествено битие (Sosein), како трансцендирање на постоечкото (Dasein) сè уште ќе биде составен дел на човечкиот живот кој ќе се обидува да ја формулира надежта, да ги определи новите граници, да го организира пречекорувањето...”. Но тоа не значи и дека се намалуваат шансите на поединецот да ѝ се измолкне на идеологијата. Како што смета авторот, ако на почетокот од последните два века (за кои слободно може да се каже дека се во знакот на борбата помеѓу идеологијата и поединецот) бил посилен аспектот *идеологијата против поединецот*, со постепено ослабување на врската на поединецот со општеството доаѓа до сè поголемо засилување на аспектот *поединецот против идеологијата*.

Како што може да се види од краткиот опис на секоја глава, Бранислав Саркањац во својата книга зафаќа широка лепеза на проблеми поврзани со меѓусебниот однос на идеологијата и поединецот. Ширината на зафатот е толку голема што се чини, дека со една малку позадлабочена анализа, авторот би можел од секое поглавје да изработи по една книга. Можеби еден од главните приговори кон оваа книга би бил дека многу нешта загатнува а дека сосема малку од нив успева да ги објасни. Но можеби намерите на авторот не се да даде објаснување на сè, и со тоа да му го заштеди размислувањето на читателот, туку попрво како оние на Витгенштајн, да го поттикне неговото размислување за овие проблеми. Но вредноста на оваа книга не се огледа само во ова. Извонредната методолошка самосвест, философската дистанцираност, усетот за правење значајни термиолошки дистинкции, богатството од обработена литература и цврстото аргументирање на сопствените тези се главни одлики на ова дело кое далеку го надминува нивото на еден магистерски труд. Со неколкуте провокативни тези (особено за вината и судбината на идеологијата) кои се во дослук со горливите прашања на нашето време, оваа книга предизвикува вистинско освежување на по малку заморената македонска теориска сцена.

На крај, вреди да се истакне и напорот на културната агенција “Метафорум” која со приредувањето на ова исклучително издание (книгата ги содржи сите додатоци неопходни за една философска студија, предговорот е преведен на јазиците на 10 источноевропски земји, а содржи и прилози на германски и англиски јазик) се претставува како реномирана издавачка куќа која со својата едиција “хоризонти” навестува издавање на нови теориски книги од наши автори.